

ШКВАРСЬКА Т.М.

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ
З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРА АУТИЗМУ**

Кам'янець-Подільська міська рада
Управління освіти і науки
Науково-методичний центр
Лабораторія дошкільної освіти

Шкварська Т.М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРА АУТИЗМУ

Кам'янець-Подільський

2017

2

Шкварська Т.М.- практичний психолог ДНЗ №20

Рецензенти:

Ватаманюк Галина Петрівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

Гончарук Наталія Миколаївна, кандидат психологічних наук доцент кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

Доложевська Олена Юрївна, методист-психолог НМЦ управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради

Олійник Таміла Гнатівна, завідувач МПМПК

Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму:
навчально-методичний посібник/ Т.М.Шкварська.- Кам'янець-Подільський, 2017.- 152 с.

В навчально-методичному посібнику описано досвід запровадження інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі, система раннього втручання та психологічного супроводу дітей, які мають розлади спектра аутизму. Посібник адресований практичним психологам, педагогам та батькам, які знайдуть відповіді на запитання, що їх турбують у вихованні та навчанні дітей-аутистів.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ВПРВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ДНЗ	6
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РОЗЛАДІВ СПЕКТРА АУТИЗМУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
2.1 Розлади спектра аутизму в дітей дошкільного віку.....	9
2.2 Рання діагностика аутизму.....	11
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ РОЗЛАДИ СПЕКТРА АУТИЗМУ	18
3.1 Система раннього втручання та психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектра аутизму.....	18
3.2 Адаптація та модифікація освітнього процесу для дітей з аутизмом.....	20
3.3 Психологічна допомога родині, яка виховує дитину із розладами спектра аутизму.....	25
3.4 Психокорекційна робота із дітьми з розладами спектра аутизму.....	31
РОЗДІЛ 4. ДИНАМІКА ЗМІН В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДНЗ	44
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців свідчать, що за останніх десяти років число захворювань дітей аутизмом збільшилося майже в триста разів. В Україні аутизм зустрічається не так часто, як інші психічні порушення, однак статистика українських вчених інформує про збільшення росту захворюваності серед дітей дошкільного віку на 27%. Причини захворювання невідомі. В окремих випадках хвороба вважається вродженою, частіше вона виникає за певних обставин після важких стресів, пережитих у віці до 1,5 року та після планової вакцинації в тому ж віці. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, поряд з ними у дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Як свідчить практика передових європейських країн, більшість дітей з особливими освітніми потребами може навчатись у закладах освіти за умови використання моделі інклюзії. При цьому якість освітньо-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання та розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості.

Пріоритетними напрямками роботи практичного психолога є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини, з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя.

До 6 років мозок дитини активно засвоює інформацію. Тому зусилля практичних психологів в означеному напрямі можуть зупинити прогресування хвороби. При інтенсивних заняттях 2% дітей можуть згодом відвідувати звичайну школу, інші – хоч і частково, зможуть адаптуватися в суспільстві.

Ознаками аутичного синдрому є небажання дітей розмовляти, спілкуватися з іншими людьми, стереотипна поведінка. Вилікувати аутизм неможливо, тому такі діти завжди будуть особливими. Відтак основне завдання практичного психолога – створити повноцінне середовище зі спеціальними програмами для корекції та навчання дітей з розладами спектра аутизму.

На разі в Україні існує кілька приватних центрів, що займаються проблемами аутичних розладів. Це – «Школа-Життя», «Школи-Сходінки», розвивальний центр «Сонячне коло» у м. Києві, розвивальні центри в Тернополі і Полтаві.

Дізнавшись про аутизм у дитини, батькам важко змиритися з цим діагнозом. Та при спеціальному навчанні діти змінюються. Раннє навчання допомагає максимально розкрити потенціал малюка. У подальшому він може отримати освіту, мати друзів, стосунки. В дорослому віці аутисти працюють садівниками, комірниками, фасувальниками, опановують інші робочі спеціальності. Щоб аутисти могли себе реалізувати, потрібно потурбуватися про їх розвиток ще з раннього дитинства.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ДНЗ

У Кам'янець-Подільському дошкільному навчальному закладі №20 «Дзвіночок» з 2010 року функціонують групи з інклюзивною формою навчання. Наразі на інклюзивному навчанні перебуває 19 дітей з різними нозологіями: синдром Дауна (3 дітей), ЗПР (9 дітей), РСА (2 дітей), синдром Бабинського, порушення слуху (1 дитина), ТПМ (3 дітей).

Перший рік впровадження інклюзивної освіти був надзвичайно важким. Проблемою стало те, що не було нормативних документів, які б регламентували роботу інклюзивних груп саме в дошкільному закладі. Починаючи з 2013 року Міністерство освіти і науки України видало ряд законодавчих актів, які визначають зміст та порядок функціонування інклюзивних груп в ДНЗ. Згідно з цими нормативно-правовими документами головною метою діяльності інклюзивних груп є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти за місцем проживання дітей з особливими освітніми потребами, створення умов для розвитку, соціалізації, навчання, виховання, надання корекційно-розвивальної та реабілітаційної допомоги.

Не було також програмно-методичного забезпечення. Вихователі не були психологічно готові до впровадження інклюзивної освіти, а батьки не зовсім розуміли, як мають виховуватись в одній групі здорові діти та діти з особливими освітніми потребами. Саме на цьому етапі важлива роль була відведена практичному психологу. Спільно з методичною службою потрібно було психологічно підготувати усіх педагогів та батьків до роботи в нових умовах впровадження інклюзивної освіти.

Було проведено анкетування, тестування, бесіди, опитування педагогів, батьків (*додаток 1*), що дало можливість зробити висновок про те, що не всі педагоги впевнені, що зможуть працювати в групі, де є дитина з РСА, ЗПР чи синдромом Дауна. А майже 50% батьків взагалі не знали, що таке інклюзивна освіта.

Перш, ніж вчити, потрібно навчитися самому. Тому першим моїм завданням було вивчення нормативних документів, спеціальної літератури, досвіду вітчизняних та зарубіжних дитячих садків, які вже працювали над даним питанням.

Підвищенню теоретичного рівня сприяла участь у навчальному семінарі в м. Києві «Корекція проблем у дошкільнят з допомогою малювання у світлопісочниці», у семінарі Консула Європейської Асоціації «Аутизм – Європа» Інни Сергієнко «Проблеми та досягнення в сфері аутизму в світі і Україні», у семінарі-практикумі та майстер - класі «Сенсорна терапія дітей з раннім дитячим аутизмом за методикою АВА» Каліни Заінчківської, корекційного педагога Варшавської спеціальної школи для дітей з аутизмом, обласному семінарі з міжнародною участю «Освітня та соціальна інклюзія», майстер-класі «Техніка роботи з дітьми, які мають органічні ушкодження ЦНС та з порушеннями поведінки і розладами спектру аутизму» Каліни

Заїнчківської, щорічних Міжнародних конференціях КПНУ «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи», спеціалізованому тренінгу по інклюзивній освіті з індивідуальної і командної роботи для працівників психолого-медико-педагогічних консультацій, який проводився за сприяння Благодійного фонду Порошенка та ін.

Велику роль зіграла також тісна співпраця з фахівцями міської ПМПК та науковцями кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти, кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, які надавали консультації, брали участь у педагогічних радах, семінарах з питань інклюзивної освіти.

Наступним етапом моєї діяльності була роз'яснювальна, просвітницька робота з батьками дітей, які виховують здорових дітей. Проводила бесіди, консультації, конференції, метою яких було довести батькам, що діти з РАС не тільки не можуть завдати шкоди здоров'ю інших дітей, а навпаки, викликають у них співчуття, прагнення допомогти, опікуватися ними.

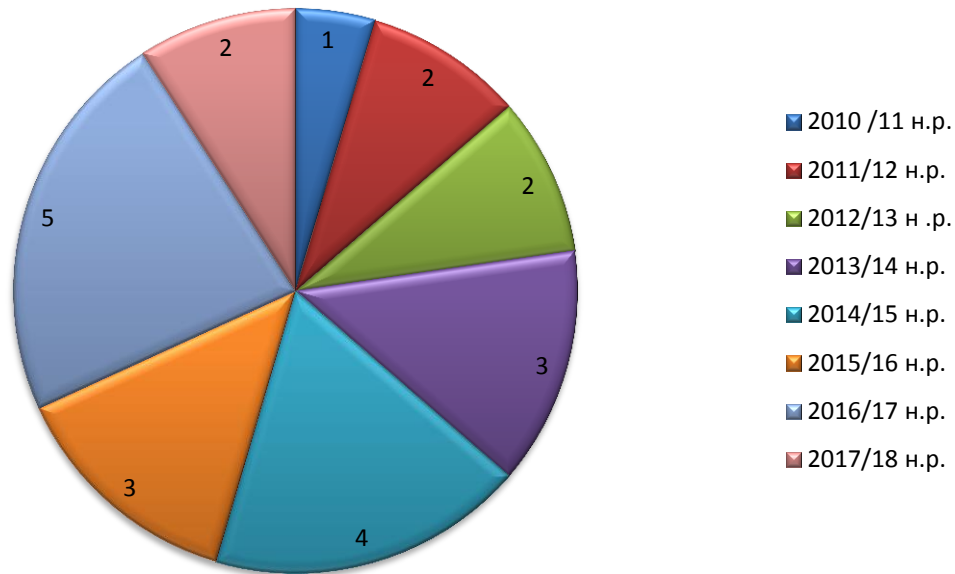
Так поступово з часом питання «Навчатися дітям з ООП в групі загального розвитку чи ні?» в нашому дошкільному навчальному закладі зійшло з порядку денного.

Наступний крок – навчально - матеріальне забезпечення груп, кабінетів, пристосування середовища дошкільного закладу до можливостей і потреб дітей з ООП. Поповнила кабінет специфічними матеріалами для корекційної роботи з дітьми, придбала світлопісочницю, сприяла оформленню сенсорної кімнати та кімнати усамітнення. Також подбала про встановлення додаткових пристосувань, зонування приміщення, впровадження візуальної підтримки.

Освітній процес в групах з інклюзивною формою навчання будується за принципом командної роботи, що забезпечує співробітництво і тісний взаємозв'язок педагогів, які є членами психолого-медико-педагогічного консилиуму. Головним моїм завданням у роботі ПМПК є психолого-педагогічний супровід сімей, які виховують дітей з порушенням психофізичного розвитку; розробка та реалізація Індивідуальної програми розвитку дитини; моніторинг динаміки загального психічного розвитку дитини та ін.

Останніх декілька років поглиблено працюю над проблемою психологічного супроводу дітей з розладами спектра аутизму. Статистика свідчить про збільшення кількості цієї категорії дітей.

Кількість дітей з РСА в ДНЗ №20

У корекційній роботі з дітьми з РСА впроваджую досвід роботи зарубіжних держав Польщі «Сенсорна терапія дітей з раннім дитячим аутизмом за методикою АВА», Сполучених Штатів Америки (штат Вірджинія) «Соціальна та освітня інклюзія».

Якщо не докласти зусиль, то дитина просто закриється в собі. Тому для тих, хто працює з дітьми-аутистами, раджу: бути терплячими. Оскільки хворі на аутизм, дуже непередбачувані, то витримка – неодмінний атрибут дорослих. Аби допомогти аутичній дитині адаптуватися до дитячого садка, чи школи та й до життя, в цілому, працюю в тісному контакті з батьками. Знання педагога і батьків щодо особливостей розвитку та поведінки дитини повинні доповнювати одне одного й бути готовими до вироблення єдиної стратегії і тактики поведінки дитини як в освітньому закладі, так і дома.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РОЗЛАДІВ СПЕКТРА АУТИЗМУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Розлади спектра аутизму в дітей дошкільного віку

На думку італійського психіатра Джованні Джервіс, аутизм – це неспроможність знайти в собі сенс власного існування через відчуття власної безпеки, необхідної для зустрічі із зовнішнім світом. Діапазон розладів зі спектра аутизму є доволі широким. Утім інколи через низьку інтенсивність симптомів їх буває складно діагностувати. Трапляються випадки, коли дитина, що потребує спеціальних умов для свого розвитку, йде до звичайного дошкільного закладу, а не до закладу з групами компенсуючого типу. Тому обізнаність практичного психолога дитячого садка з раннім виявленням таких розладів є надзвичайно важливою. Адже чим раніше будуть виявлені порушення у розвитку, тим ефективнішими будуть подальші терапія і корекція.

За висновками вчених та основі своїх спостережень дійшла висновку, що розлади спектра аутизму – це нерівномірний розвиток психіки, що характеризується вираженням і всебічним дефіцитом соціального міжособистісного сприймання і функції спілкування, а також обмеженими інтересами і повторюваними діями. У практиці моєї роботи доводилось працювати з дітьми, у яких виявлено аутизм, інфальтильний аутизм, дитячий аутизм, аутичний розлад, синдром Каннера, синдром Аспергера, нетиповий аутизм. Виділяють понад 30 різних патогенних чинників, які можуть зумовити формування РСА. Деякі науковці головним вважають вплив резидуальноорганічного чинника (наслідки патології вагітності, пологів, черепномозкових травм та інфекцій). Є також думка, що РСА виникає в результаті вродженої дисфункції мозку, спадково зумовленої недорозвиненням аналізаторів, або ж це наслідок недорозвинення нейронних структур, потрібних для перероблення інформації. Найбільше значення надають генетичним чинникам, що зумовлюють спадковий характер порушень. Дитина з РСА, потрапляючи у заклад дошкільної освіти, зовні може нічим не відрізнятися від інших дітей, іноді навіть має високий інтелект (проявляє здібності до обчислення, вивчення алфавіту, іноземної мови). Батьки ж нерідко пояснюють прояви її поведінки особливостями характеру. Таким чином, дитина з недіагностованими розладами і далі відвідує ДНЗ, не отримуючи спеціальної допомоги.

У дітей з порушенням спектра аутизму спостерігаю комплекс розладів розвитку нервової системи, порушення в розвитку емоційно-особистісної сфери. Дитина відчуває труднощі при встановленні емоційного контакту із зовнішнім світом. Проблемним стає вираження власних емоційних станів і розуміння інших людей. Труднощі виникають при встановленні зорового контакту, у взаємодії з людьми за допомогою жестів, міміки, інтонацій. Зокрема, батьків дитини з розладами спектра аутизму турбує те, що дитина не горнеться до матері, а навіть чинить спротив спробам взяти її на руки,

обійняти; не усміхається, уникає погляду в очі, у неї відсутній емоційний зв'язок з батьками.

Зауважу, що на рівні фізичного розвитку та зовнішнього вигляду дитина з аутизмом може не відрізнятися від дитини з нормальним розвитком. Проте в поєднанні з неадекватною поведінкою у публічних місцях дитина з розладами спектра аутизму не може викликати в оточуючих негативну реакцію, неприйняття дитини та ряд зауважень в бік як самого аутиста, так і його батьків. Так, у останніх виникають труднощі суспільного і поведінкового походження, а також почуття провини, злості, відчаю, що виникає через оточення, яке приписує батькам погане виховання дитини. За час роботи з такими дітьми можу виокремити наступні поведінкові симптоми:

соціальні – дитина може не проявляти інтерес до ігор інших дітей, може бути жорстокою до рідних, не помічає, коли батьки йдуть чи повертаються додому, може всіляко чинити опір, коли батьки тримають її на руках, обіймають або цілують;

комунікативні – дитина уникає візуального контакту, коли чогось хоче, направляє руку дорослого, а не бере сама, їй притаманні ехолоалія та вокалізація;

поведінкові – дитині властиві розмахування, поплескування, обертання навколо себе. Може не цікавитися іграшкою в цілому, а лише окремою деталлю, наприклад, колесами машинки. Любить вмикати та вимикати світло, їсть неїстівні предмети, клацає пальцями перед очима, вловлює сонячні промені, розмазує екскременти, знаходить способи сильної стимуляції тіла (стрибки з висоти);

моторика – дитина має погану координацію рухів, проблеми дрібної і грубої моторики, ходить навшпиньках, не може їздити на триколісному велосипеді або машинці, іноді можливе слиновиділення;

сенсорні – дитина чутлива до різних звуків, галасу, текстури предметів, яскравих кольорів, а також до нових вражень і нової обстановки (не дозволяє себе стригти, навідріз відмовляється від водних процедур, безперервно обертає предмети близько біля обличчя);

чуттєві, коли дитина не відчуває голоду, холоду, взимку може неохоче одягати теплий одяг, може здаватися глухою, тому що не здригається від гучних звуків, при цьому в інших випадках слух здається нормальним;

самоушкодження - дитина б'ється головою, кусає себе, висмикує пучки волосся, зчісує або роздряпує шкіру. Відсутнє усвідомлення небезпеки, не розпізнає ситуацій, в яких може помилитися або поранитися, відсутній страх висоти. Дослідження показали, що дітям з аутичними проявами можуть бути притаманні порушення шлунково-кишкового тракту (діарея, запори, неперетравлення їжі, самообмеження у харчуванні), порушення сну, больові синдроми, судоми). Зазначу, що у дитини з аутизмом можуть проявлятися не всі перелічені симптоми. Якщо у роботі з нею я помічаю хоча б якісь,

обов'язково спілкуюся з батьками та коректно раджу їм звернутися до спеціалістів, які проведуть діагностику.

Ознаки аутизму можна відслідкувати у шестимісячному віці. За кордоном саме у цей період з малюком починають працювати за спеціальними реабілітаційними програмами. Як показує практика, при правильному підборі виховних та лікувальних заходів, спостерігається розвиток більшості дітей з аутизмом. В Україні, ж – мами стикаються з тим, що їх заспокоюють таким словами: «діло велике – не говорить, ще заговорить», або, навпаки, батьки, помітивши певні труднощі у вихованні дитини, часто списують це на спадковість: «У нас так поводив себе і старший син», або «Тато був в дитинстві такий самий». І часто тільки при досягненні дитиною чотирьох-п'яти років, коли час безнадійно втрачений, батьки вперше чують діагноз «аутизм». Дослідження науковців свідчать про те, що найбільшу результативність дає корекційна робота з аутичною дитиною, якщо вона розпочалась до досягнення нею віку п'яти років. Рання реабілітація дитини-аутиста дає шанси надбати необхідні в повсякденному житті навички самообслуговування та спілкування. Завдяки цьому малюк-аутист не випаде з життя соціуму: він зможе піти в школу, здобути середню або вищу освіту, працювати і навіть мати сім'ю. Це доведено досвідом закордонних практиків. Ознайомлення із напрацюваннями та досвідом зарубіжних психологів, педагогів, реабілітологів дає поштовх до впровадження системи навчання дітей-аутистів в нашому дошкільному навчальному закладі. Перший крок у цьому напрямку - інформування батьків, лікарів та вузьких фахівців про методи і форми роботи з дітьми-аутистами, що збільшить шанси хворих дітей на повноцінне життя.

2.2 Рання діагностика аутизму

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного українського суспільства залишається питання ранньої діагностики аутизму як шляху оптимізації подальшого навчання, виховання та розвитку цієї категорії дітей. Правильна діагностика аутизму пов'язана з великими труднощами. Основна проблема полягає у вмінні розрізнити аутичні розлади від інших розладів розвитку.

При діагностиці психічного розвитку дитини перших років життя, особливо важливе значення має комплексна оцінка її емоційних реакцій з визначенням рівня емоційної регуляції. При цьому особливо важливо оцінити реакції дитини на спілкування з дорослим або іншими дітьми.

При нормальному психічному розвитку завжди має місце узгоджена робота всіх рівнів емоційної регуляції. При соматичній ослабленості і, особливо, при відхиленнях в розвитку і нервово-психічних захворюваннях ця узгодженість в роботі рівнів емоційної регуляції порушується, і у дитини виникають різні емоційно-поведінкові розлади. Ці розлади можуть бути тимчасовими, пов'язаними з віковою кризою або соматичною ослабленістю,

або ж можуть виявлятися досить стійко і при неправильній поведінці батьків закріплюватися за типом умовно-рефлекторних зв'язків.

Перша вікова криза спостерігається у віці 2-3 роки, коли дитина вирізняє себе з-поміж інших людей і диференціює людей на своїх і чужих. У цей період вона починає впізнавати себе в дзеркалі і говорити про себе в першій особі. Зростання самосвідомості і прагнення до самостійності зумовлюють частоту емоційно-поведінкових розладів на цьому етапі. Прагнучи до незалежності, дитина проявляє негативізм і впертість на зауваження і заборони дорослих. Для попередження емоційних і поведінкових розладів дуже важливо, щоб дорослі ставилися до малюка дбайливо, з великим терпінням і пошаною. При цьому у жодному випадку не можна пригнічувати або залякувати дитину, необхідно одночасно стимулювати і організовувати її активність, формувати довірливую регуляцію поведінки.

В практиці роботи бувають випадки, коли дитина проявляє риси аутичної поведінки, але батьки не зверталися до спеціалістів. В таких випадках провожу бесіди з батьками, вивчаю висновки педіатрів за розвитком дитини. Це є одним із перших етапів моєї діагностичної роботи. Помітивши певні відхилення у поведінці дитини, пропоную батькам відразу звернутися до фахівців і пройти відповідну діагностику. Свої висновки роблю за показниками, які подані в таблиці.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика розвитку дітей в нормі і при аутизмі

Вік дитини в (міс.)	Нормальний розвиток	Розвиток при аутизмі
Розвиток мовлення		
2	Гуління, вимова звуків.	Гуління, вимова звуків
6	«Діалоги» у вигляді видавання голосних звуків, повертає голову в бік батьків	Плач, який важко інтерпретувати.
8	Різні інтонації в гулінні, включаючи інтонації питання. Повтори складів: ба-ба-ба, ма-ма-ма. З'являються жести, що вказують на щось.	Обмежене або незвичайне гуління (вигуки і крики). Не імітують жести, вирази.
12	Поява перших слів. Використання лексики з інтонацією, схожою на пропозицію. Гра з використанням голосних звуків. Використовує жести і вокалізацію для залучення уваги, вказування об'єктів і для прохань.	Можуть з'явитися перші слова, але часто не використовуються за значенням. Частий гучний крик, що залишається важким для інтерпретації.
18	Словниковий запас 3-50 слів. Починає складати словосполучення з 2 слів. Перенесення значень слів (тато звернення до всіх чоловіків). Використання мови для коментарів, прохань і при вчиненні дій. Намагається привернути увагу людей.	_____

	Можливі часті ехолалія та імітація.	
24	Сполучення від 3 до 5 слів («телеграфна мова»). Задає прості питання (напр.: «Де тато?», «Йти?»). Використання слова «це» супроводжується вказуючими жестами. Називає себе по імені, але не як «я». Може повторити коротке висловлювання. Не може підтримати тему розмови. Мова сфокусована на даний час і місце.	Зазвичай менше 15 слів. Слова з'являються, потім зникають. Жести не розвиваються; присутні кілька жестів, які вказують на об'єкт. словниковий запас
36	Словниковий багаж близько 100 слів. Багатограматичні морфеми (прийменники та ін.) використовуються належним чином. Ехолалічне повторення рідкісне. Зростає використання мови для позначення «там» і «тоді». Ставить багато питань, головним чином для продовження розмови, а не для отримання інформації.	Комбінації слів зустрічаються рідко. Може повторювати фрази (ехолалія), але використання мови не творче. Погані ритм, інтонація. Бідна артикуляція приблизно у половини дітей, що говорять. У більшості дітей мова не осмислена (без розуміння значень). Бере батьків за руку і веде до об'єкта, підходить до місця його звичного розташування і чекає, поки йому дадуть предмет.
48	Використовує комплексні структури пропозицій. Може підтримувати тему розмови і додавати нову інформацію. Запитує пояснення висловлювань. Пристосовує рівень мови в залежності від слухача (напр., спрощує для дворічного слухача).	Може створити кілька комбінацій з 2-3 слів. Ехолалія залишається: може використовуватися при комунікації. Копіює провідних героїв ТБ-передач. Вимовляє прохання.
60	Використовує великий комплекс мовних структур. В основному володіє граматичними структурами. Здатний оцінювати пропозиції як граматичні так неграматичні структури і робити виправлення. Розвиває розуміння жартів і сарказмів, дізнається про вербальні двозначності. Зростання здатності пристосування промови залежно від слухача	Не має розуміння абстрактних концепцій (часу). Не може підтримувати розмову. Неправильно використовує висловлювання Рідко задає запитання; якщо вони з'являються, то носять повторювальний характер. Порушені тон і ритм мови. я. Присутня ехолалія.
Розвиток спілкування та ігри		
6	Недиференційовані дії з одним об'єктом.	Недиференційовані дії з одним об'єктом.
8	Дії диференційовані відповідно до характеристики об'єктів. Використання 2 об'єктів у комбінації (таке їх використання не є соціально прийнятним)	Домінують повторювані рухи

12	Соціально прийнятні дії з об'єктами (функціональне використання об'єктів). Використовує 2 або більше об'єктів.	_____
18	Часті символічні дії (уявляє розмову по телефону, процес пиття і т.д.). Гра пов'язана з щоденним розпорядком дня дитини.	Активна роль у діяльності, схожої на гру.
24	Часто використовує правила гри стосовно до ляльки, іграшкових тварин, дорослих (напр., годує ляльку). Виконує дії, схожі на необмежену власну діяльність (уявляє, що прасує білизну). Розвиваються кілька послідовних уявних дій (нагодувати ляльку, заколисати її і укласти в ліжко). Уявна гра приводиться в рух за допомогою ігрових предметів.	Невелика допитливість, дослідження навколишнього середовища. Незвичайне використання іграшок і розташування об'єктів по лінії.
36	Перепланування символічної гри, спроби пошуку потрібних предметів. Заміна одного об'єкта іншим (напр., машина замінюється кубиком). Об'єкти сприймаються як справжні (напр., ляльки піднімають свій власний кухоль).	Часто вимовляє назви об'єктів. Не володіє символічною Тривалі повторювані рухи: покачування, кружляння, хода на носках і т.п. Довгий погляд на світло і т.д. Багато з них володіють хорошими здібностями в зорових / моторних маніпуляціях, таких як в головоломці «Збери картинку з частин». Грою.
48	Соціодраматична гра - творча гра з двома або більше дітьми. Використання пантоміми для представлення предмета, якого потребує (напр., уявляє наливання з неіснуючого чайника). Теми реального життя і фантазії можуть мати важливе значення протягом тривалого часу.	Функціональне використання об'єктів. Деякі дії спрямовані на ляльки, машинки тощо. Символічна гра, якщо така є в наявності, обмежена до найпростішої, повторюваної схеми. У міру того, як розвиваються навички творчої гри, продовжує проводити значну кількість часу, не займаючись ігровою діяльністю. Багато хто не комбінує іграшки в грі.
60	Мова дуже важлива при поданні теми, розподілі ролей і розігруванні драми	Немає здібностей до пантоміміки. Немає соціодраматичної гри

Скринінгові методики діагностики розладів спектра аутизму в дітей

Зарубіжні країни вже давно використовують скринінгові методики для відслідковування порушень розвитку дитини на ранніх етапах.

У США для виявлення РСА орієнтуються на такі показники:

- до 12 місяців життя – ще не лепече;
- до 12 місяців – не жестикулює (не вказує на предмети, не махає рукою на прощання тощо);
- до 16 місяців – не вимовляє слів;
- до 24 місяців – не вимовляє спонтанно фрази з двох слів (за винятком ехолалії);
- якщо в будь-якому віці відбувається втрата певної частини мовленнєвих або соціальних навичок.

В Україні лише нещодавно прийнято норми та правила проведення скринінгового дослідження РСА. Ці питання висвітлює Клінічний протокол надання медичної допомоги дітям із розладами загального розвитку, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 15.02.2010 №108. Зокрема цей протокол містить ознаки загальних порушень розвитку на першому році життя дитини. Їх обов'язково відслідковую і враховую при складанні Індивідуальної корекційної програми.

Показники прояву РСА, прийняті Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) в діагностичних системах, які використовують психіатри всього світу, а саме МКХ-10 і DSM-IV, визнає, що для встановлення діагнозу РСА мають бути виявлені три основні порушення:

- недостатність соціальної взаємодії;
- недостатність комунікації (вербальної і невербальної);
- обмежені, повторювані й стереотипні форми поведінки, інтереси і діяльність. Ці порушення характеризуються певними показниками.

Порушення у поведінці та діяльності

Про якісні порушення в соціальній взаємодії свідчать щонайменше два з п'яти таких показників:

- нездатність адекватно застосовувати погляд очі в очі, вираз обличчя, пози і жести тіла для регулювання соціальної взаємодії;
- нездатність розвивати стосунки з однолітками з використанням взаємного обміну інтересами, емоціями або спільної діяльності;
- відсутність потреби у підтримці від інших людей для заспокоєння чи співчуття в періоди стресу і/або бажання заспокоїти, поспівчувати іншим людям, що мають ознаки стресу чи засмучені;
- відсутність спонтанного пошуку обміну радістю, інтересами чи досягненнями з іншими людьми;
- відсутність соціально-емоціоної взаємності, яка проявляється в порушеній реакції на емоції інших людей, або відсутність модуляції

поведінки відповідно до соціального контексту, або слабка інтеграція соціальної та комунікативної поведінки.

Порушення у комунікації

Якісні порушення в комунікації фіксують, якщо спостерігається хоча б один з таких показників:

- відставання чи повна відсутність розвитку розмовного мовлення, яке не супроводжується спробами компенсації через використання жестів або міміки як альтернативної моделі комунікації (якій часто передує відсутність комунікативного гуління);

- відсутність спонтанної уявної (в більш ранньому віці) чи соціальної гри-імітації;

- відносна неспроможність ініціювати чи підтримувати розмову;

- стереотипне чи повторюване використання мови або ідіосинкразивне використання слів чи пропозицій.

Порушення у соціальній взаємодії обмежені, повторювані чи стереотипні види поведінки, інтереси чи діяльність мають бути представлені щонайменше одним із таких чотирьох показників:

- активна діяльність за вузьким колом інтересів;

- явно виражене обов'язкове дотримання специфічного нефункціонального розпорядку та ритуалів;

- стереотипні й повторювані механічні рухи;

- дії з частинами об'єктів або нефункціональними елементами ігрових матеріалів.

Діагноз РСА встановлюють, якщо ознаки порушення розвитку спостерігаються впродовж перших трьох років життя.

Особливості діагностування РСА

Існують певні симптоми, що часто супроводжують РСА, але є другорядними і не використовуються для встановлення діагнозу. Проте вони варті уваги. *Це такі симптоми:*

- слухова гіпер- і гіпочутливість та неадекватні реакції на звук (чітко проявляються протягом перших двох років життя, втім з'являються періодично чи постійно і у підлітковому та дорослому віці);

- гіперчутливість до дотику;

- дивні звички під час приймання їжі, включно з прийомами нехарчових продуктів;

- знижена больова чутливість та ауто агресія;

- агресивні прояви та зміни настрою. Ці симптоми проявляються щонайменше у третини людей, які страждають на РСА.

Під час діагностики слід розмежовувати прояви РСА та прояви інших порушень розвитку:

- відсутність жестового та мімічного спілкування при РСА і наявність його при алалії;

- наявність емоційного відгуку при олігофренії та відсутність при РСА;

- наявність галюцинацій і фантастичних марень при шизофренії. Такі порушення надзвичайно рідкісні при РСА і не є критеріями їх діагностики.

Проте слід пам'ятати, що РСА можуть виявлятися в поєднанні з іншими розладами, які пов'язані з порушенням функцій мозку, такими як: порушення обміну речовин; відставання в розумовому розвитку; епілепсія.

Важливо відрізнити РСА від розумових розладів або шизофренії, оскільки плутанина в діагностуванні може призвести до встановлення помилкового діагнозу, а отже, і неефективного лікування. Обізнаність як практичних психологів, так і вихователів з цього питання в дошкільних закладах має велике значення, оскільки раннє виявлення порушень сприятиме своєчасному та оперативному наданню допомоги та включенню великих компенсаторних можливостей дитячого організму, що формуються. Слід пам'ятати, що для встановлення діагнозу необхідно здійснити міждисциплінарне всебічне діагностичне обстеження дитини.

Допоміжні методи виявлення патології розвитку дитини

Додатковими допоміжними методами для діагностування РСА є опитування батьків за стандартизованими методиками, а також шкала спостереження, що дають можливість більш точно та якісно оцінити певні поведінкові симптоми. Діагностичні таблиці й опитувальники дають інформацію про сферу вподобань, сферу спілкування, про особливості розвитку сприймання й сприйняття, дрібну моторику, інтелектуальний розвиток, мовлення, навички ігрової діяльності та навички соціальної поведінки у дитини. Найбільш розповсюдженою серед допоміжних методів діагностування РСА є рейтингова шкала аутизму в дітей (Childhood Autism Rating Scale – CARS; далі – CARS).

CARS базується на клінічних спостереженнях за поведінкою дитини, потребує мінімального навчання роботи з нею та може слугувати засобом для первинного виявлення симптомів РСА. CARS використовують для роботи з дітьми у віці 2-4-х років. Шкала CARS належить до скринінгових методів, а її результат не є підставою для встановлення діагнозу.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ РОЗЛАДИ СПЕКТРА АУТИЗМУ

3.1. Система раннього втручання та психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектра аутизму

Досвід роботи показує, що служба раннього втручання покликана виконувати такі функції, як: *діагностична* (раннє виявлення порушень розвитку у дітей в процесі медико-психолого-педагогічного обстеження); *інформаційно-консультативна, корекційно-компенсаторна* (забезпечення своєчасної адекватної допомоги, підтримка родини, виправлення наявних психофізичних порушень на ранньому етапі розвитку дитини). За стандартом, вона складається як мінімум з трьох фахівців, які представляють різні галузеві науки, наприклад, медицину (невролог, лікар-педіатр, лікар-психіатр), психологію і педагогіку (практичний психолог, дефектолог, інструктор ЛФК) та соціальну роботу (соціальний педагог).

Основними *напрямами* корекційно-розвиткової роботи з дітьми раннього віку, яку здійснюють в ДНЗ: активізація психофізичного розвитку; когнітивний розвиток; соціалізація (самообслуговування, емоційне спілкування та комунікативні навички); розвиток передумов ігрової діяльності; розвиток мовлення; розвиток дрібної і загальної моторики; підготовка дитини до введення в загальноосвітній простір. *Використовую такі форми роботи:* індивідуальні та групові заняття, консультування батьків, домашнє візитування. Допомога родині щодо створення навколо дитини розвивального середовища, сприяння нормалізації життя дитини та її родини, їх інтеграції в суспільство є одним з найважливіших складників у програмах раннього втручання.

Психолого-педагогічний супровід дітей з РСА здійснюють поетапно. *Перший етап – підготовчий.* У ДНЗ №20 керівник спочатку обговорює з педагогічним колективом необхідність і можливість підготовки та впровадження інтегративно-інклюзивного навчання для дітей з аутизмом. Потім відбувається оцінка можливостей і дефіцитів, наявних в освітньому закладі.

Другий етап – адаптаційний, на якому здійснюється включення в освітній процес дитини з розладами спектра аутизму. Проводиться робота з об'єднання співробітників в міждисциплінарну групу (разом з батьками і фахівцем з аутизму) – тренінги командної взаємодії, семінари, майстер-класи, консультації, заняття з елементами тренінгу тощо (*додаток 2*). На даному етапі знайомлюсь з документацією дитини, з нею самою та її родиною. Апробують наявні та розробляю нові організаційні та змістовні технології навчання і виховання дітей з аутизмом в умовах єдиного освітнього середовища. Здійснюю оцінку та переоцінку наявних ресурсів в ДНЗ, пошук додаткових ресурсів як у самому закладі, так і поза ним. Проводжу роботу з батьками та дітьми з формування стосунків співробітництва, взаємодопомоги

між «особливими» і «звичайними» дітьми (тренінги, виховні заходи); організую «Школу для батьків», індивідуальні консультації (додаток 3).

Третій етап – повне включення (введення) дитини з аутизмом в освітній заклад. Моє завдання: разом з адміністрацією та педагогами закладу створити всі умови, що сприяють найповнішій адаптації та соціалізації дитини. Адміністрація визначає стратегію розвитку освітнього закладу в напрямі інклюзивного навчання. Педагогічний колектив готовий до прийому дитини з аутизмом, діє міждисциплінарна група фахівців психолого-педагогічного супроводу. Разом розробляємо та використовуємо технології психолого-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу. Підтримуємо доступне, розвивальне освітнє середовище. Проводимо активну роботу з методичного супроводу навчання і виховання дитини з аутизмом: розробляються і апробуються дидактичні матеріали, відбувається адаптація та модифікація освітнього процесу, навчального плану, цілей і завдань (приспособування середовища, педагогічні методи, дидактичні матеріали, допоміжні ресурси, алгоритм адаптації навчального завдання) задля забезпечення індивідуальних потреб дитини з аутизмом і опрацювання педагогами відповідних методів роботи; розробляються критеріїв оцінювання навчальних досягнень дитини; апробуються інноваційні форми, методи, технології роботи педагогів.

На перших етапах введення дитини в освітнє середовище частіше за все необхідний спеціально підготовлений помічник (асистент, педагог супроводу). В нашому дошкільному закладі в штаті є асистент вихователя, який має відповідні знання, вміння та навички, здатний активізувати дитину на виконання потрібних завдань, організувати її увагу та працездатність, допомагати максимально долучатися до ситуації заняття, встановлювати контакт з іншими дітьми тощо.

Досвід роботи показує, що для будь-якої аутичної дитини, навіть, якщо вона має високі показники розвитку, ускладненими є: сприймання цілісної інформації, розуміння мови, комунікація та довільна цілеспрямована діяльність. Тому планування відповідних, чітких, керованих та досяжних очікувань є непростим завданням. Але окрім спільних для всіх дітей з аутизмом рис, є неповторні, властиві певній дитині, через що кожна індивідуальна програма розвитку (ІПР) розраховується тільки на одну дитину. Тут в нагоді стає узгоджена співпраця міждисциплінарної групи та батьків дитини з аутизмом.

Міждисциплінарна група (ІМПК) налагоджує послідовну цілеспрямовану роботу за розробленою нею індивідуальною програмою розвитку. Склад групи в ДНЗ – вихователь-методист, як координатор групи, вихователі, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, мати (або батько) дитини. Індивідуальну програму розвитку для дитини з аутизмом подано у *додатку 4*.

3.2 Адаптація та модифікація освітнього процесу для дітей з аутизмом

Включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активну спільну життєдіяльність разом з іншими дітьми передбачає зміну – спеціальну адаптацію навколишнього середовища. По-перше, спеціальній адаптації піддається предметно-просторове середовище, завдяки якому кожна дитина має добре орієнтуватися в просторі, швидко знаходити потрібні об'єкти і виконувати з ними необхідні дії. По-друге, певні зміни адаптаційного характеру відбуваються і в соціальному середовищі. Навколишнім людям необхідно навчитися бачити в дітях з аутизмом те спільне, що об'єднує їх із звичайними дітьми (власне – бачити в них дітей), зрозуміти специфіку труднощів, з якими вони стикаються в повсякденному житті, формувати в собі здатність терпимо ставитися до їхніх невдач, а також пропонувати і надавати їм оптимальну допомогу. У зв'язку з цим, одним з актуальних аспектів психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інтегративно-інклюзивного навчання є проектування і створення адекватного їх можливостям підтримувального і стимулювального їхній подальший розвиток освітнього середовища.

Модифікація середовищних ресурсів спрямована на створення умов, які полегшують процеси сприймання довкілля, осмислення отриманої інформації, просторового орієнтування, планування та реалізації різних видів взаємодії. Освітнє середовище – це сукупність впливів і умов, в яких триває педагогічний процес. Аналіз і співвіднесення даних щодо пристосувальних змін, які можуть відбуватися в освітньому середовищі з метою підвищення ефективності навчання і виховання дітей з аутизмом, дають змогу говорити про існування двох типів таких умов:

- умови, які забезпечуються за рахунок адаптаційних змін самих предметів, що наповнюють навколишнє середовище дитини (визначення меж (зонування), виокремлення сигнальних або суттєвих ознак, привнесення деталей пристосувального характеру);

- умови, які забезпечуються за рахунок оптимізації взаємодії дитини з даними об'єктами (просторове розташування предмета, ступінь його доступності для сприймання різними аналізаторами, наявність правил, що регулюють відносини з предметом тощо).

Аналіз пристосувальних змін навколишнього середовища, рекомендованих для дітей з аутизмом, дає змогу виокремити освітні середовищні ресурси, які мають найбільший підтримувальний, стимулювальний і корекційно-розвивальний потенціал.

Зважаючи на специфіку психічної організації дітей-аутистів, разом з педагогом застосовуємо особливий підхід з орієнтиром на світові стандарти та розроблені ефективні методи навчання й виховання. Йдеться про особливе пристосування середовища, педагогічні методи, дидактичні матеріали, допоміжні ресурси, алгоритм адаптації навчального завдання задля забезпечення індивідуальних потреб дітей з аутизмом і опрацювання педагогами відповідних методів роботи з ними. Для кожної дитини визначаю

необхідність і доречність використання середовищних ресурсів, серед яких: предметні та просторові, організаційно-сміслові та соціально-психологічні.

Предметно-просторові ресурси – структурування простору (модифікація докільця), навчальне місце, предмети пристосувального характеру. Просторовим ресурсам приділяємо значну увагу, адже вони передбачають створення умов для орієнтування дітей в мікро- і макропросторі і мають для них підтримувальний, стимулюючий і корекційно-розвитковий потенціал.

Серед цих ресурсів, передусім, – «фізична організація», а саме: визначення певних зон для діяльності та їх меж за допомогою використання візуальних опор (меблі, наклейки, значки, кольорові стрічки, килими, кольорові фігури, килимки, скатертини, і серветки) для того, щоб зробити середовище зрозумілим, керованим і сприятливим для розвитку уваги та глибшого розуміння завдання. Візуальний кордон допомагає дітям з аутизмом зрозуміти конкретні правила поведінки на кожній ділянці простору, а також скеровують їхню діяльність. За умови планування простору приміщення групи враховуємо його багатофункційність і відповідно передбачаємо різні зони:

навчальна зона (організація навчальних занять);

зона предметно-практичної діяльності (організація занять з малювання, ліплення, конструювання);

ігрова зона (організація ігор і проведення занять з розвитку рухів);

зона «жива природа» (організація спостережень за рослинами, тваринами);

зона релаксації (місце відпочинку і усамітнення дитини).

Просторові ресурси навчального приміщення тісно взаємопов'язані з предметними ресурсами і припускають для кожної зони наявність специфічних предметних ресурсів: навчальна зона – дидактичні матеріали, які сприяють пізнавальному та емоційно-вольовому розвитку; ігрова зона – іграшки та ігровий матеріал.

Своє постійне приміщення (група, спальня) сприймається дітьми як стійкий і захищений простір. Дитина повинна знати, де знаходяться розвивальні ігри, іграшки, комунікативні картинки за допомогою яких вона може висловитися. Особливості просторового орієнтування, труднощі комунікативного спілкування обумовлюють необхідність опори на візуальні стимули просторових ресурсів, наприклад, простих для розуміння і конкретних символів (пиктограм). У груповому приміщенні також кожна дитина має своє місце (стіл і стілець) відповідно з індивідуальними особливостями: ростом, станом зору та слуху.

Організаційно-сміслові ресурси – структурування таких сфер життєдіяльності, як навчання, побут, дозвілля; дозування навантаження, візуальна підтримка, елементи програми ТЕАССН; правила, що регулюють відносини з докільцям. При організації будь-якого виду цілеспрямованої діяльності у дітей з аутизмом виникає перенапруга нервової системи, втома, що впливає на зниження працездатності, ослаблення уваги й відволікання. Таким чином, раджу педагогам своєчасно чергувати різні види діяльності, передбачені режимом, планувати заходи фізичної культури (розвиток загальної моторики),

що забезпечують підвищення життєвого тону, активності й працездатності дітей, а також – формування вольових якостей дітей. У режимі дня до таких заходів відносяться: щоденна ранкова гімнастика, фізкультхвилинки, фізкультпаузи, рухливі ігри під час прогулянок, спортивні заходи тощо.

Смислові ресурси припускають організацію смислового структурування поведінки дитини за допомогою певної системи правил. Дорослим слід навчити дитину не тільки орієнтуватися в навколишньому світі, але і правильно регулювати свої відносини з предметами, простором, іншими людьми, а також в часі. Регулюючи тимчасові стосунки, дорослим необхідно вчити дитину дотримуватися режиму дня: запам'ятовувати певні події, характерні для тієї чи іншої частини дня, пов'язувати кожен часовий проміжок з режимним моментом.

Регулятором поведінки дітей виступають також вимоги педагога. При цьому, мова, яку вживають фахівці, має бути правильною з фонетичної і логічної сторони, небагатослівною, емоційною і відповідною мовленнєвому розвитку дітей; варто вживати прості, зрозумілі слова, вимовляти їх повільно і чітко. Необхідно вчити розуміти і виконувати різні інструкції

Для того, щоб дитина з РСА поступово могла адаптуватися в освітньому закладі, ситуація навчання повинна бути максимально структурована. Ця структурованість (як основа організації певних режимних або навчальних моментів) необхідна не тільки на занятті, а й у вільний від заняття час. Для цього разом з вихователями склали розклад режимних процесів, у якому візуально прописано, що і як потрібно робити (Рис. 1.).

Розклад в ДНЗ для дитини з РСА

Рис. 1.

З огляду на те, що в дітей з аутизмом недостатньо сформовані комунікативно-мовленнєві функції, розклад робимо візуальним. Це картки з назвою предметів і режимних моментів, за якими дитина зможе зрозуміти, що відбудеться пізніше. Такі картки можуть супроводжуватися символами.

Труднощі розуміння мовлення і утримання інструкції обумовлюють необхідність поетапного роз'яснення завдання з опорою на візуальні стимули. Після прочитання складного завдання обов'язково:

розділяю завдання на етапи;

зображую на дошці або картці алгоритм діяльності;

даю інструкцію до виконання етапу у спрощеному вигляді.

Послідовність операцій теж повинна бути представлена дитині наочно, у вигляді схеми або піктограми (додаток 5). Важливо допомогти дитині виконати нове завдання і створити у неї враження успіху, переконання, що це вона вже може робити. Лише після цього починаю вдосконалення того вміння, яке дитина вже може робити. Введення розкладу важливо ще й тому, що слово «ні» для таких дітей представляє одну з найбільших проблем. Часто слово «Ні» звучить для них, як вирок і як остаточна відмова. Вони не можуть зрозуміти, що якщо зараз відповідь негативна, то трохи пізніше вона може бути позитивною. Картки, розміщені одна за одною, роблять більш пізні «так» візуально конкретним, а «ні», сказане зараз, стає тільки тимчасовим «ні».

Як показали спостереження, діти цієї категорії не можуть організувати свою поведінку. Свідома регуляція поведінкових проявів базується у дітей з аутизмом на правилах (схемах, алгоритмах), засвоєних за допомогою візуальних орієнтирів.

Візуальна підтримка – це будь-які наочні предмети, які сприяють комунікації або надають інформацію. Вони дають змогу краще зрозуміти дітям з аутизмом, що саме відбувається в їхньому житті. Візуальні інструменти допомагають дошкільнятам засвоювати нові навички (Рис. 2).

Приклад візуальних правил

Рис. 2.

Оскільки у дітей з розладами спектра аутизму утруднено сприймання усного мовлення, тому вони потребують наочного представлення правил. Багатьом дітям з аутизмом необхідно знати, що відбувається в даний момент, і що буде відбуватися далі. Вони важко справляються зі змінами, а несподівані події та скасування будь-яких заходів є стресогенними для них. Вони відчують труднощі в самоорганізації і можуть переживати надмірне занепокоєння, зіткнувшись з невідомим. Дитина, що бачить перед собою розпорядок дня в садочку у вигляді картинок або слів, відчуває себе набагато спокійніше, тому що починає розуміти і передбачати те, що відбуватиметься. Це знижує тривожність, підвищує її увагу та мотивацію, а також перешкоджає розвитку залежності від дорослого, позитивно впливаючи на становлення довільної самостійності дитини. В роботі використовуємо правила «Спочатку – Потім». На планшетці намальовані два слова, під якими розміщено відповідні малюнки, щоб у дитини формувалося уявлення про необхідну послідовність і передбачення подій (Рис. 3).

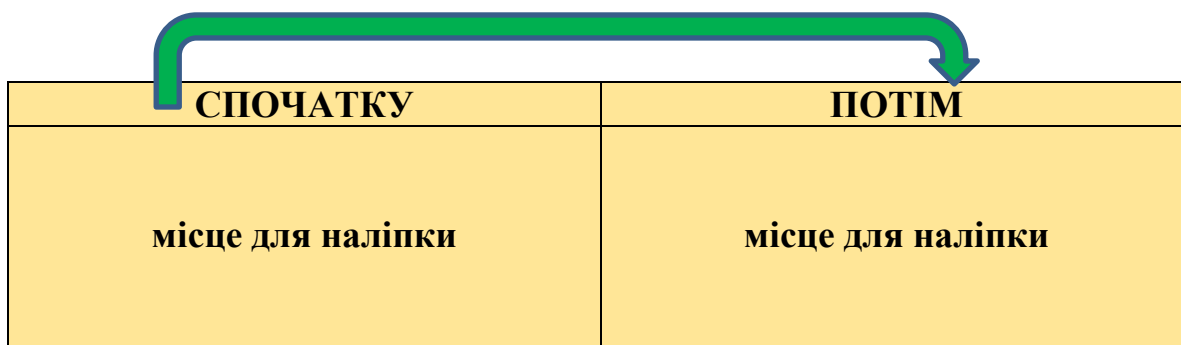

Рис. 3.

Картка для засвоєння правила «Спочатку – потім»

(місця на липучках підготовлено для карток, які будуть регулювати поведінку і дії дитини)

Засвоєне правило «Спочатку-Потім» уможливорює усвідомлення дитиною з аутизмом певної послідовності подій, а також сприяє прийняттю нею необхідності виконати певне завдання задля того, щоб потім долучитися до бажаної діяльності. Таким чином, візуальні інструменти надають інформацію, позитивно впливають на процес запам'ятання і сприяють організації мислення.

Пропоную розроблені правила для вихователів інклюзивних груп, які полегшать роботу з дітьми, що мають розлади спектра аутизму.

Правила для вихователів, які працюють в інклюзивній групі, де є діти з РСА

1. Варто надавати дитині можливість працювати в притаманому їй темпі. Для цього можна запропонувати завдання, для виконання якого потрібно менше часу. Обсяг роботи повинен збільшуватися поступово і

узгоджуватися з індивідуальним темпом дитини. Індивідуалізація темпу праці – необхідна умова психологічного комфорту дитини в ДНЗ.

2. Бажано регулярно змінювати види діяльності та форми роботи на занятті (в групі), що дає змогу всім дітям без винятку зняти напругу, підвищити увагу.

3. Важливо слідувати за природними потребами дітей в пізнавальній діяльності, а не нав'язувати її. Тому варто найчастіше пропонувати дитині завдання, які б вона виконувала із задоволенням.

4. Основне правило для вихователя – створення умов для адаптації дитини з аутизмом до ДНЗ полягає в тому, щоб дитина була успішною не стільки в навчанні, скільки у сфері спілкування та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу: вихователями, дітьми, батьками.

5. Вихователю важливо пам'ятати, що весь навчальний матеріал для дитини з аутизмом має підкріплюватися візуальним рядом, що відображає чіткий алгоритм дій, а так само – виконанням практичних завдань. Так, візуальні інструменти надають інформацію, позитивно впливають на процес запам'ятання і сприяють організації мислення.

Рекомендую вихователю вести спостереження за поведінкою дитини у різні режимні моменти для кращого вивчення особливостей та можливостей дитини, щоб планувати навчально-виховну та розвивальну роботу з дитиною. Разом з вихователями розробили екран спостереження за поведінкою та емоційним станом дитини, в якому вони фіксують результати спостереження (таблиця 2).

Таблиця 2

Екран спостереження за поведінкою та емоційним станом дитини

Дата	Самообслуговування	Навчальна діяльність	Комунікативна діяльність	Агресивні прояви/ аутоагресія	Частота усамітнення	Стеріотипна поведінка	Новоутворення

3.3 Психологічна допомога родині, яка виховує дитину із розладами спектра аутизму

Поява дитини з порушеннями в розвитку для будь-якої сім'ї – складне випробування, тому сім'я потребує об'єктивної інформації, соціальних ресурсів, підтримки близьких та друзів, кваліфікованої допомоги спеціалістів. Народження дитини з будь-якою психічною або фізичною вадою завжди робить ситуацію в родині складною та різко змінює все буття та поведінку – цінності, прагнення та реакції батьків і близьких родичів.

Батьки дітей, які мають проблеми, завжди потребують допомоги в тому, як навчати дитину вдома, які умови необхідно створити для неї, як взаємодіяти з нею в певній ситуації, як реагувати на прояви неадекватної поведінки та ін. Кожна сім'я, де росте дитина з порушеннями в розвитку,

шукає поради та підтримки фахівців і часто не знаходить її. Саме тому основне моє завдання: консультативна робота з сім'ями, де виховується аутична дитина. У батьків аутичної дитини існує певна напруга, переживання, які особливо проявляються, якщо в дитини перша група аутизму. Серед найбільших страждань батьків є неможливість заспокоїти дитину при агресивності, плачі, нездатності до навчання, неспроможність вплинути на поведінку, на виховний і навчальний процес.

За моїми спостереженнями стрес найбільшою мірою проявляється саме у матерів аутичних дітей. Вони не лише обмежені в особистісній свободі і часі через надзалежність своїх дітей, але і мають низьку самооцінку, вважаючи, що недостатньо добре виконують свою материнську роль. Батьки дитини, в житті яких виникла дана проблема, мають багато труднощів. Деформація позитивного життєвого стереотипу, що зумовлена народженням аутичної дитини, несе із собою порушення, які можуть виявитися на соціальному, соматичному й психологічному рівнях. Сім'ї аутичних дітей зазнають значного стресу від непередбачуваності поведінки дитини, від проблем у соціальному та міжособистісному спілкуванні. Батьки аутичних дітей часто звертаються за допомогою до фахівців лише після того, як відхилення в розвитку і поведінці дитини стають очевидним для всіх. А до постановки точного діагнозу інколи проходить ще один рік. Почувши страшний і незнайомий висновок, батьки звертаються за роз'ясненнями до довідників, і зовсім зневіряються, оскільки не знаходять не лише нічого втішливого для себе, але і відповідей на найактуальніші питання. Тоді психолог стає першою людиною, які матері можуть відкрити душу і поділитися своїми переживаннями. В такі моменти я пропоную батькам написати мені листа, в якому описати життя дитини в сім'ї від народження до моменту її всупу в дитячий садок. Читаючи їхні листи-сповіді я проживаю разом з ними їхнє життя і відчуваю їх біль та безпорадність. Це дає мені відчути власу значимість і побудувати свою стратегію взаємодії не лише з дитиною, а й сім'єю в цілому.

Найбільші проблеми випадають на долю матері, оскільки із самого народження дитини вона не одержує позитивних емоцій, безпосередньої радості спілкування. Дитина не посміхається до неї, не дивиться їй в очі, не любить сидіти на руках; іноді вона навіть не вирізняє її серед інших людей, не віддає видимої переваги під час контакту. Саме тому для матері є актуальними прояви депресивності, дратівливості, емоційного й фізичного виснаження.

З досліду роботи, можу зробити такі висновки про особливості материнського ставлення до дітей з розладами спектра аутизму: у всіх матерів спостерігаються певні особистісні особливості – високий рівень тривожності, переживання фрустрації, емоційна нестійкість, підвищена чутливість до соціальних критеріїв і зовнішніх оцінок їх дій і особистості. Всі перераховані особливості створюють підвищене афективне середовище для аутичної дитини.

Батько сприймає повідомлення про хворобу дитини як інструментальну кризу. Він, як правило, реагує менш емоційно, ніж мати і частіше ставить питання про довгостроковість порушень, тобто батько більш стурбований соціальним статусом і майбутньою кар'єрою дитини. Батька більш засмучують порушення дитини, які помітні зовні. Він, як правило, уникає щоденного стресу, пов'язаного з вихованням аутичної дитини, проводячи більше часу на роботі. Проте, він теж переживає відчуття провини, розчарування, хоча і не говорить про це так відкрито, як мати. На нього покладається особлива матеріальна відповідальність стосовно забезпечення догляду за важкою дитиною, яка стає дедалі гострішою, оскільки обіцяє бути довготривалою, фактично довічною. Реакція батька на дитину з аутизмом може визначати собою реакцію інших членів родини, тобто існує чіткий взаємозв'язок між рівнем прийняття дитини з боку батька і загальним ставленням до дитини в сім'ї. Таким чином реакція батька може – задавати тон для всієї родини. Поведінка батька може проявлятися або через залучення до виховання дитини, або й як цілковита відстороненість від цього. Від байдужості батька страждає не тільки розвиток дитини, але й загальний клімат у сім'ї.

До мене іноді звертаються батьки з відчуттям безнадії, де явно виражена реакція відчаю, коли діагноз аутизму сприймають як вирок, як заперечення можливостей для щастя, розвитку, - як кінець усьому. І тому для мене, важливим завданням є – дати батькам пораду, як боротися з цим відчуттям відчаю та з іншими негативними почуттями й думками, які можуть бути пов'язані з усвідомленням неповносправності дитини, та відкрити те, що аутизм є не вирок, а радше викликом побороли відчай, з надією що попри можливі труднощі життя може бути повноцінним, що в ньому є місце для щастя, для розвитку, для самореалізації як для дитини з аутизмом, так і для кожного члена сім'ї. Намагаюся переконати батьків у тому, як складно жити їх дитині в цьому світі, навчитися терпляче спостерігати за нею, помічаючи і інтерпретуючи вголос кожне її слово і кожен жест. Це допоможе розширити внутрішній світ маленької людини і підштовхне її до необхідності виражати свої думки, відчуття й емоції словами. Крім того, батьки повинні зрозуміти, що їх дитина дуже вразлива, тому вони повинні бути обережні й делікатні, спілкуючись з нею.

Основні етапи психологічного супроводу сімей, у яких виховуються діти з РСА

Перший етап включає в себе допомогу батькам з метою змінити їх життя так, щоб і дитині допомогти, і зберегти їх активність у соціумі. Важливим на цьому етапі вважаю первинну психотерапевтичну і просвітницьку роботу з матір'ю, з батьком, з іншими членами родини і перші поради-рекомендації – до кого звернутися. Рекомендую батькам зустрітися та поспілкуватися з батьками, які вже виховують дітей-аутистів.

Другий етап пов'язаний з вивченням функціонування дитини в сім'ї і родині в цілому. На жаль, як виявлено з практики, далеко не кожний батько

сприймає дитину-інваліда. Поки що немає загальної статистики, проте той факт, що більшість сімей дітей з аутизмом функціонують без батька, є безперечним. Власний досвід роботи показав, що батько тоді активно задіяний у виховання аутичної дитини і краще ставиться як до неї, так і до життя вцілому, коли усвідомлює, що хворої дитини не треба соромитися, що їй потрібна любов не лише матері, а й батька. Отже, завдання другого етапу – створення груп взаємодопомоги батьків, а в подальшому – не тільки батьків, а й всіх членів сім'ї, передусім братів і сестер. З цього випливає, що *третьім етапом є виховання і розвиток братів і сестер дітей з аутизмом.*

Четвертий етап психологічної допомоги – інтегроване виховання дітей, що передбачає не тільки виховання в сім'ї, але й за її межами. Головне тут, як показав аналіз літератури і мій практичний досвід – дати батькам можливість зрозуміти, що відбувається з їх дитиною, допомогти встановити з нею емоційний контакт, відчути свої сили, навчитися впливати на ситуацію, змінюючи її до кращого.

У своїй консультативній та терапевтичній роботі прагну допомогти батькам усвідомити проблему, прийняти та сформулювати позитивні установки у їх свідомості для подальшого розвитку дитини, дізнатись про особливості поведінки дитини та навчитись правильно і адекватно реагувати на те, що відбувається.

Для початку рекомендую батькам усвідомити, що вони є найважливішими людьми в житті дитини, де їхня роль є визначальною, оскільки діти відрізняються від інших способом сприйняття інформації щодо навколишнього середовища та життя вцілому. Одним із перших завдань є пояснення, що таке аутизм та надання літератури про дане захворювання, надання можливості батькам краще розуміти свою дитину, що з нею відбувається і як допомогти їй.

Першочергово роботу націлюю на те, щоб дати змогу батькам усвідомити, що не варто шукати причину захворювання, а спрямувати свої сили на допомогу дитині, створити максимально комфортні для неї умови. Виховання аутичної дитини вимагає від них багато душевних і фізичних сил, які необхідно навчитись зберігати, відновлювати, розподіляти. Прихильність їхньої дитини, емоційний зв'язок з нею стають головним джерелом сил близьких. Вважаю, що виховання дитини не потрібно розглядати як спеціальну важку роботу. Не варто визначати для себе термінів, меж, і зосереджуватись на пошуку якогось ідеального методу, прийому, спеціаліста, що може вирішити всі проблеми. Важливим є надання батькам перспективи щодо можливості покращення функціонування дитини, із вдячністю прийняти позитивні зміни, радіти кожному новому кроку дитини, дати зрозуміти про неможливість уникнути певних криз життя, які можна успішно подолати.

У своїй роботі акцентую на тому, щоб батьки не забували звертати увагу на можливості і розвиток дитини в даний час, і не намагалися встигнути за нормами вікового розвитку. Тут важливо батькам побачити

динаміку досягнень своєї дитини, розвиток якої часто йде нерівномірно, стрибками. При надмірному наполяганні, тиску, дитина буде йти не шляхом розвитку, а навпаки, застрягати чи робити крок назад. Для цього запропонувала батькам вести «Щоденник досягнень та психологічного стану дитини», який дає можливість прослідкувати динаміку розвитку не лише в дошкільному закладі, а й вдома (таблиця 3).

Таблиця 3.

Щоденник досягнень та психологічного стану дитини

Дата	Навч. діяльність, міра самостійності, емоційні реакції	Емоц. стан, що викликає тривогу чи агресію (само агресію)	Стереотипні дії, та їх частота	Новоутворення	Примітка
------	--	---	--------------------------------	---------------	----------

Під час надання консультації зазначаю, що для членів сім'ї важливо встановити емоційний контакт з аутичною дитиною. Як відомо, будь-яке немовля починає свій індивідуальний розвиток в тісній емоційній єдності з мамою. Вона підтримує в нього відчуття радості життя, надійності, безпеки, спонукає до активного освоєння навколишнього світу. Те, чим займається дорослий, стає цікавим для дитини. Таким чином, вже в ранній взаємодії дитини і дорослого з'являється можливість організувати увагу і поведінку один одного. Моє завдання на цьому етапі полягає в тому, аби пояснити батькам, що неможливо допомогти дитині знайти своє місце в світі, якщо не провести її через переживання емоційної спільності з близькими людьми. Без такого переживання індивідуальна активність і справжня самостійність, на мій погляд, недосяжна. Багато батьків вважають, що така дитина не реагує на нове місце і незнайомих людей, але насправді це не так. Саме тому, ведучи просвітницьку роботу зазначаю, що батькам необхідно постійно контролювати себе, відстежуючи зміни в поведінці дитини, так як наростання в неї тривоги, афективної напруги може привести до її уникання тактильного і зорового контакту. Моя робота також спрямована на те, щоб допомогти близьким правильно оцінити можливості дитини і вибрати відповідний рівень взаємодії. Така взаємодія допомагає підібрати прийоми організації контакту, навчити способів повернення до себе уваги дитини, знайти загальні заняття, визначити, що викличе в неї співпереживання, як уникнути дискомфорту і чим стимулювати її до розвитку активної взаємодії. В цьому випадку рекомендую батькам не поспішати, не нав'язуватися, але намагатися побачити її зустрічний рух і адекватно на нього відповісти. Це буде крок для встановлення контакту. Таким чином ми покажемо дитині, що з нами краще, ніж без нас, що ми можемо викликати чудові сенсорні ефекти, що наш коментар, наше співпереживання, заданий нами роблять враження більш яскравими. Особливо багато для емоційного співпереживання можуть

дати хвилинки, наприклад, коли мама разом з дитиною дивляться на те, що відбувається за вікном.

Одним із методів, який застосовую в роботі з дитиною та батьками для встановлення емоційного контакту є холдинг-терапія, який є найбільш ефективним для аутичних дітей і їх батьків. Він допомагає родині освоїти прийоми спеціального підходу до виховання аутичної дитини, що стимулює її емоційний розвиток. Сюди входять: спеціальний режим емоційного коментування, навчання прийомів розвитку сюжету в грі і малюванні, формування навичок контакту, побутових навичок і навичок самообслуговування, подолання небажаних форм поведінки.

По завершенні кожного заняття ознайомлюю батьків з отриманими результатами, підсумовую позитивні і менше впливові моменти, а потім разом встановлюємо завдання та методи подальшої допомоги. Оскільки батьки потребують знань, що відбувається з їхньою дитиною, вони повинні розуміти її можливості і обмеження, їх походження, причини, наслідки, знати про подальший розвиток дитини, те, як вони можуть допомогти їй, яка медична допомога чи реабілітація їхній дитині потрібна, то я постійно інформую батьків про зміни, нові досягнення у розвитку дитини та перспективи, які відкриваються в процесі роботи в дошкільному закладі. Пропоную батькам бути присутніми на заняттях, даючи змогу спостерігати за моєю з дитиною роботою. Вони мають змогу зрозуміти, як працювати з дитиною, як сприяти розвиткові пізнавальної сфери, мови, побутових навичок вдома. Показую, що робота з особливими дітьми відбувається у ході гри та взаємодії.

Батьки на індивідуальних консультаціях, коли звертаються за психологічною допомогою, часто говорять про те, що одним з найбільш турбуючих факторів є відсутність спілкування дитини. Досвід показує, що потреба в спілкуванні в таких дітей існує – вони тягнуться до людей; проблема ж полягає в тому, що з погляду психології вони вразливі і загальмовані в контакті. Погляд, голос, дотик, пряме звертання можуть виявитися для них сильними подразниками, і швидко викликати в них відчуття дискомфорту. Окрім того, така дитина й сама не відповідає вимогам, які пред'являє їй дорослий, оскільки їй важко зосередитися довільно, чи за наказом, – все це також примушує її уникати спілкування, дозувати його або обмежувати своїми правилами.

Важливим у роботі є той факт, що в миті, коли дорослий, знаходячись поряд, починає намагатися наслідувати те, що робить дитина, або хоча б, відчувши її ритм, починає захоплюватися тим, як вправно, як чудово дитина стрибає, як високо розгойдується на гойдалках, як вміло вона запускає дзигу, крутить колесо, барабанить паличкою, то у відповідь такий дорослий обов'язково заслужить дитячу увагу. Переживання звичного сенсорного задоволення, розділене з іншою людиною, допомагає дитині зважитися вступити в контакт, поглянути в обличчя, посміхнутися. Ми намагаємось організувати ситуацію спілкування так, щоб вона була для дитини

комфортною, підкріплювалася приємними враженнями і не вимагала недоступних для неї форм взаємодії. Спочатку дитина отримує досвід комфортного спілкування, і тільки потім, добившись прихильності, створивши атмосферу довіри, ми можемо поступово розвивати складніші форми взаємодії.

Отже, працюючи з аутичною дитиною фахівець повинен знати про особливу вразливість близьких дитини. Консультування сімей, які мають аутичних дітей, допомагає краще зрозуміти батькам особливості поведінки їхньої дитини, формування побутових вмінь та навичок, дає змогу встановити емоційний контакт. Психотерапевтична робота з аутичними дітьми та їх батьками впливає на позитивне налаштування батьків щодо майбутнього, на допомогу дитині розвиватися відповідно до особистісних особливостей її розвитку.

Основними завданнями корекційної психопедагогічної роботи в родині є: реконструкція батьківсько-дитячих взаємовідносин; оптимізація подружніх і внутрішньосімейних взаємовідносин; гармонізація міжособистісних відносин між парою-матері з дитиною і членами родини, членами родини та іншими (сторонніми) особами.; корекція неадекватних поведінкових і емоційних реакцій батьків аутичних дітей; розвиток комунікативних форм поведінки, що сприяють самоактуалізації і самоствердженню дорослих, які виховують аутичну дитину, формування навичок соціальної взаємодії, особистісне зростання кожного з членів родини аутичної дитини під час корекційних занять.

3.4 Психокорекційна робота із дітьми з розладами спектра аутизму

Аутичні діти потребують особливого ставлення, особливих підходів, прийомів корекційно-відновлювальної роботи. Найважливішою умовою в такому випадку є тісний зв'язок цілої команди фахівців закладу, який відвідує дитина, а такі спеціалісти, як практичний психолог, вчитель-логопед, вчитель-дефектолог мають взагалі стати ріднею у сім'ї, де живе дитина-аутик. Спеціалістам, які працюють з дітьми аутистами постійно доводиться вирішувати складне завдання – знайти індивідуальний підхід до дитини, збалансувати її вміння і навички. Не менш важливо підлаштуватися до дитини, адже аутисти розкриваються тільки тоді, коли приймають ситуацію і впускають спеціаліста (практичного психолога) у свій особистий простір. Робота з дитиною не може принести помітного результату без допомоги батьків. Кожна навичка, набута під час занять, стає стійким тільки після того, як батьки закріплюють її вдома.

Організація корекційно-розвивальної роботи з кожною дитиною з РСА є індивідуальною. Проте можна виділити окремі аспекти, наприклад: формування правильної поведінки у соціумі; встановлення зорового контакту; розвиток комунікативних навичок і соціальних контактів з оточуючими людьми; стимулювання пізнавальних процесів; робота дитини в мікрогрупі.

Найпершим завданням навчання дітей з РСА є формування так званої «навчальної поведінки»

«Навчальна поведінка» – це коли дитина адекватно реагує на запропоновані їй вимоги, використовує запропоновані іграшки й посібники соціально прийнятним чином. При цьому погляд її повинен бути спрямований або на дорослого (або іншу дитину, якщо це підгрупове заняття), або на предмети, які використовуються для гри або навчання. Оскільки термін «навчальна поведінка» є чисто описовим, зупинюся більш докладно на його складових. Для того, щоб навчальну поведінку можна було сформувавши, необхідно, щоб дитина попередньо навчилася виконувати рухи, наслідуючи дорослих; дотримувалася вербальних інструкцій. Однією з базових навичок у роботі з аутичними дітьми вважається наслідування, так звані секвенції (у перекладі з латині — «послідовність»).

Для дітей з розладами спектра аутизму подібний шлях навчання часто виявляється неможливим: вони не зацікавлені в тому, щоб наслідувати іншу людину. У той же час, без уміння діяти за зразком неможливе навчання дитини в групі. Вона важко опановує більш складними (особливо соціальними) навичками.

При навчанні виконувати прості інструкції (особливо на початковому етапі), намагаюся чітко організувати навчальну ситуацію. При озвученні інструкції перебуваю поруч із дитиною, розвернувши її обличчям до себе; стілець, на який її прошу сісти, повинен перебувати за спиною дитини; предмет, що прошу взяти, повинен лежати перед дитиною. Таким чином, ситуація повинна бути максимально зрозумілою для дитини, і коли вона виконує найбільш прості інструкції, починаю ускладнювати умови її навчання (збільшую дистанцію між собою і дитиною на момент інструкції, відсуваю стілець подалі від неї, розташовую предмети на відстані, пропоную вибір і т.д.).

Головна *мета* навчання на цьому етапі – сконцентрувати увагу дитини на основних компонентах навчальної ситуації, навчити її контролювати свою позу під час заняття. Як правило, на цьому етапі виникає багато труднощів. Пов'язані вони з тим, що вимоги, які пропонуються дитині, є для неї новими й незрозумілими. Тому дуже важливо, на цьому етапі, зробити процес навчання максимально привабливим за рахунок сильних позитивних стимулів, цікавої для дитини діяльності. Крім того, важливо зупинитися на такій серйозній проблемі, як *зоровий контакт під час навчання*. Потрібно відзначити, що хоча погляд в очі є важливою умовою, і одночасно показником зосередження дитини, виконання цієї інструкції може виявитися занадто важким для деяких дітей.

Деякі діти з аутизмом у відповідь на інструкцію «подивися на мене» починають переводити свій погляд в будь-якому напрямку, завзято уникаючи одного - очей того, хто просить подивитися. Іноді це пов'язано з особливою чутливістю до людського погляду, тому по можливості, уникаю інструкції «подивися на мене», використовуючи інші прийоми для

залучення зорової уваги дитини. Однак при важких порушеннях поведінки часто буває просто необхідно сформувати зоровий контакт.

У роботі з дітьми-аутистами використовую наступні *прийоми*:

- у момент пред'явлення інструкції тримаю на рівні своїх очей щось, що приверне увагу дитини. Так, природно підкріплюється спочатку мимовільний погляд у напрямку обличчя дорослого;
- для того, щоб сформувати погляд очі в очі, часто використовую розгойдування на гойдалці. Гойдалку призупиняю і починаю розгойдувати тільки після того, як дитина подивиться на мене;
- іноді більш ефективним може виявитися тимчасове зосередження уваги на інших інструкціях. При цьому заохочую дитину до спонтанного погляду в очі.

Сформована навчальна поведінка є важливою передумовою подальшого навчання дитини навичкам, важливим для її розвитку й соціальної адаптації.

Найважливішою проблемою для дітей з розладами спектра аутизму є *розвиток мовлення та комунікативних здібностей*.

Заняття з розвитку комунікативних навичок планую з урахуванням необхідності багаторазового повторення того або іншого матеріалу, поступового включення нових елементів у контекст вже засвоєних знань, умінь, навичок. У корекційно-розвивальні заняття включаю ігри та вправи на рухливість органів артикуляції та формування мовного дихання; наслідування мовним та немовним звукам; ігрові ситуації на формування у дітей умінь звертатися один до одного і до дорослого на основі слова, жесту, дії, вживання у мовленні доступних висловлювань та жестів – замінників («дякую», «будь ласка», «вибачте»); доручення, інструкції за словесним завданням дорослого; бесіди (відповіді на питання, будування реплік за зразком); словесні звіти про виконану або виконувану діяльність; розучування дитячих віршів, міні – діалогів з наступним відтворенням їх в іграх-драматизаціях; слухання казок в усному переказі дорослого, відповіді на питання за змістом прослуханого тексту.

Навчити правил спілкування й зумовити самостійний пошук дітьми стратегій встановлення контакту може використання *інноваційних засобів роботи* з дітьми означеної категорії, такі як *інтерактивні книги та соціальні історії* (додаток б).

Інтерактивна книга – особливий навчальний посібник, у зміст якого покладено соціальні історії, з метою розвитку навичок догляду за собою, розхвиту соціальних навичок, навчання розуміння того, як інші люди реагують у тих чи інших ситуаціях.

Соціальні історії – це історії з картинками, які дорослі створюють для дітей з метою корекції поведінки або прищеплення їм первинних побутових навичок.

Метод соціальних історій розробила Керол Грей (США). Його головне завдання – реабілітація дітей з різними формами аутизму, допомога в

розумінні ними соціальних правил. Наприклад, багато дітей з аутизмом не розуміють, навіщо потрібно щодня вітатися і прощатися, чому після туалету потрібно мити руки, як спілкуватися з людьми. Батьки та навіть спеціалісти не завжди здатні пояснити їм такі очевидні речі, оскільки немає методики формування подібних соціальних навичок у здорової дитини.

Книги-соціальні історії є універсальним засобом соціального навчання. На них зображені діти в різних ситуаціях, відображена певна поведінка та послідовність дій дитини, зображення є достатньо яскравими і привабливими для наслідування. Хоча під час виготовлення книги слід пам'ятати, що перенасичення фарбами та деталями може злякати дитину з РСА, як і занадто складний для сприймання текстовий супровід. Метод соціальних історій є дуже ефективним, і спрацьовує не тільки з дітьми з діагнозами аутизм, синдром Аспергера, але й із здоровими дітьми з поведінковими розладами. Особливо ефективна книга-соціальна історія, у якій певні елементи є інтерактивними й дитина може власноруч їх перемістити. Наприклад, «зняти» ковдру на липучці з ліжка намальованого хлопчика, коли потрібно вставати, або «надягнути» шапку та рукавички на дівчинку, коли необхідно йти на прогулянку. Такі книги називаються інтерактивними.

Соціальні історії розробляю індивідуально для конкретної дитини і вони можуть містити речі, які дитина цінує або якими цікавиться. Діти з аутизмом краще сприймають візуальну інформацію, тому намагаюсь, щоб історія містила малюнки, фотографії або навіть реальні предмети. Соціальні історії використовую для різних цілей. Вони можуть бути використані не тільки для навчання, як поводитись в певних соціальних ситуаціях, а й для освоєння нового розпорядку дня, нових занять і того, як реагувати на різні почуття, такі як злість, роздратування, страх. На початковому етапі роботи з аутичною дитиною дотримуюсь таких вимог:

- на етапі встановлення контакту з дитиною не наполягаю на проведенні конкретних ігор, виконанні певних завдань; намагаюсь бути більш чутливою до реакцій дитини, дію залежно від ситуації, зважаю на її бажання та настрої. Часто дитина сама пропонує ту форму можливої взаємодії, яка на цей момент є для неї найбільш комфортною;

- все, що відбувається на занятті, супроводжую емоційним коментарем, під час якого проговорюю всі дії та ситуації, якщо це потрібно - пояснюю дитині за допомогою показу чи жестів;

- не забуваю, що поведінка дитини під час заняття може бути різною. Якщо дитина вийшла зі стану рівноваги, намагаюсь бути спокійною, не сварити її, а зрозуміти, чого дитина хоче у конкретний момент і спробувати допомогти їй вийти зі стану дискомфорту;

- хвалю та винагороджую дитину за співпрацю і увагу, навіть якщо завдання їй не вдалося;

- враховую, що реакція на одну й ту ж гру, ситуацію в різних дітей-аутистів може бути різною: одна реагує досить дружньо, в іншій це може

викликати різко негативну реакцію. Якщо у дитини мої дії викликають супротив – зупиняю гру. Звичайно, це потребує гнучкості, яка допоможе діяти залежно від розвитку подій.

Головне завдання – навчити дитину вчитися: налагодження соціальної взаємодії; корекція поведінки; стимулювання пізнавальних процесів; розвиток комунікативних навичок; створення середовища та стимуляція спілкування; розвиток творчих здібностей дитини, виходячи з її власних інтересів та уподобань; підтримка прагнення до самостійної продуктивної діяльності .

Корекційно-розвивальні заняття будує за такою структурою:

1. *Вітання.*

2. *Імітація основних рухів* (стукати по столу, плескати у долоні, піднімати руки догори, тупотіти ногами, стрибати, привітатися за руку, покачати головою (ні), кивнути головою, закрити обличчя руками, витягнути руки вперед, постукати (у двері), виконати дії з лялькою, надягнути капелюх, витерти рот, помахати прапорцем).

✓ *Імітація дрібних рухів* (розтиснути й стиснути кулачки, підняти догори великі пальці, постукати вказівним пальцем, постукати великими пальцями, потерти рука об руку, показати вказівним пальцем на долоню, зімкнути кисті рук, з'єднати пальці в знак примирення, підняти догори великі пальці).

✓ *Стимулювання пізнавальних процесів* (ознайомити з сенсорними еталонами – колір, форма, розмір; формування елементарних кількісних уявлень; робота з картками – розвиток пам'яті, уваги, мислення; формування графічних навичок).

✓ *Імітація дій з предметами* (розпізнати форму, зібрати у купу всі кульки червоного, жовтого кольору (та інші фігури), дати 1 квадрат. Де один, де багато? Показати частини тіла на іграшках, обирати знайому іграшку з інших, імітувати дії з іграшкою: «нагодуй, ...йде гуляти», групувати предмети у множину (одяг, взуття), ігри - шнурівки, ігри з геометричними фігурами і т.д.).

3. *Практична частина* (ігри з цифровим рядком, буквами, робота в альбомі, з пластиліном ,аплікація і т. п.).

4. *Рефлексія.*

Види корекційних занять:

Заняття в підгрупі. Тут головне завдання цього заняття – досягнення безконфліктного співіснування з однолітками і зацікавленого (хоча б у формі спостереження) ставлення.

Заняття в групі – об'єднує дітей з різними межовими станами і соціальними поведінковими девіаціями. Основне завдання – здійснення переходу від одиночної наочної гри у присутності інших дітей до гри разом з ними. Відсутність мови або мінімальна мовна активність дітей з важкими розладами, як показує практика, не є перешкодою, яку не можна здолати (додаток 7).

Заняття у відкритому соціальному середовищі. Вони частенько проводяться паралельно із заняттями в групі і включають відвідини театрів, музеїв, екскурсії по місту, туристичні походи. Основна мета – закріплення навиків самостійної взаємодії з навколишнім світом.

З кожною аутичною дитиною займаюсь двічі на тиждень відповідно до розкладу занять. Паралельно з нею працюють інші спеціалісти та батьки. Це кропітка щоденна робота.

На заняттях з дітьми-аутистами дотримуюсь певних робочих систем:

- Зліва-направо коробки для закінченої роботи;
- Сортування (за кольором, формою, буквою);
- Під час виконання завдань дитина часто може відволікатися, переключати свою увагу на інші предмети, для запобігання цього:
 - встановлюю зоровий контакт і привертаю увагу дитини;
 - даю їй попередження («ще 5 хвилин чи 3 хвилини»);
 - даю дитині кілька відліків («ще 2 рази, ще 1 раз, все готово»);
 - визначаю завершальну діяльність і наступну за нею (напр., «ще 5 хвилин, а потім прибирання»);
- використовую візуальні засоби, фотографії чи предмети для репрезентації наступного виду діяльності;
- використовую таймер для відліку часу.

При проведенні сенсорних ігор:

- якщо дитина не включається у гру, не звертає увагу на мої дії чи якимось протестує проти моїх дій, не наполягаю. Але обов'язково спробую іншим разом. Якщо бачу, що дитині сподобалось, але вона пасивна, не зупиняюся, продовжую бавитися, коментуючи так, ніби вже дію разом з дитиною;
- враховую, що дитина може налякатися нових яскравих вражень, які їй пропоную. Уважно стежу за тим, як дитина реагує на мої дії і при перших виявах тривоги чи страху припиняю гру;
- повторюю ігри, які дитині сподобалися, оскільки їй потрібен час для закріплення нових емоцій;
- довільна увага дитини є короткочасною і нестійкою, тому, якщо в грі з'являється нова сюжетна лінія, затягую сюжет;
- під час гри дитина може почати говорити, заглядаючи в очі й очікуючи реакції. Це можуть бути фрази-штампи з рекламних роликів чи вигадані слова. Посміхаюся у відповідь і повторюю те, що сказала дитина. Така форма спілкування переконує дитину у тому, що я її розумію, зумовить більшу довіру;
- якщо дитина чогось дуже хоче і намагається висловити своє бажання, пробую знайти соціально адекватну можливість задовольнити її;
- розвиваючи сюжет гри, обережно і ненав'язливо пропоную різні варіанти. Вони будуть залежати від бажання дитини. Зважаючи на інтереси дитини, її бажання, організовую ситуацію навчання, яка допоможе їй отримати корисну інформацію та засвоїти нові навички;

- завжди є небезпека того, що запропоновані дії дитина почне виконувати неадекватно. Наприклад, може стукати по склу з усієї сили, над свічкою підпалювати палички і т. д. Дозволяю дитині отримати нові враження під своїм контролем, а потім переключаю її на улюблену спокійну гру.

Подаю фрагмент заняття (на стимулювання пізнавальних процесів), для кращого розуміння того, як саме вводити новий матеріал для дитини-аутика:

Виділення форми – круг та її розпізнавання.

Психолог: Ми будемо грати в гру з фігурами. Сьогодні ми вивчаємо нову фігуру. Починаємо!

Вказати на круг на «Таблиці геометричних фігур».

- Це фігура – круг.

Повтори: «круг», обведи разом зі мною пальцем (*обов'язково тримати палець під фігурою, коли називає її. Не відводить пальця доки дитина не покаже на дану фігуру. Якщо дитина не повторює, потрібно направити її руку, щоб показати правильну відповідь. Для дитини, яка відповідає цілеспрямованим поглядом, можна використати указку чи постукати по відповіді, щоб вона сконцентрувала увагу на правильній фігурі.*)

- Тепер твоя черга. Покажи круг, обведи його, повтори : «круг» .

Гра з картинками. Дитина вказує на картинки, які представляють нові слова. Використовуємо картинку для слова «сердитий». Вказуємо на картинку для слова «сердитий».

- Це – сердитий. Вказуємо на картинку, яка передає значення «сердитий» для демонстрування. Якщо дитина не вкаже на слово, фізично скеруйте її руку, кажучи : «*Це – сердитий*».

Дати дитині можливість відповісти, змінюючи картинку.

- (Ім'я дитини), вкажи на слово «сердитий». Якщо дитина не вкаже на слово, вкажіть на картку і повторіть запитання. Якщо вона не відповість за другим разом, фізично скеруйте її руку, кажучи: «*Це – сердитий*».

- Добре, а зараз я намагатимусь вас обхитрити. Покажіть на картинку, яка передає слово «сердитий».

Використати смужки з відповідями. При потребі застосувати заохочувальні вправи.

Крім корекційних занять використовую ***спеціальні ігри та вправи***, спрямовані на поліпшення сенсорної інтеграції дітей-аутистів. Ось деякі з них:

обертання по колу; розгойдування на гойдалках або в гамаку; перекочування зі спини на живіт; загортання в килим, ковдру, важкі тканини, рулон паперу; пролізання в обмежений простір, подолання перешкод; штовхання важких предметів, ігри з важким м'ячем; розтягування еластичних стрічок; балансування на гімнастичних м'ячах; катання на животі на роликів дощці; лазіння по тренажерним стінкам; перетягування канату; стрибки на матраці, батуті, в мішку, через скакалку; стрибки з маракасами в руках; стрибки на паличці конячка в ритмі музики; імітація рухів тварин; рухи під музику, спів пісень з рухами; наслідування поз і черговості рухів;

футбол паперовим пакетом; кидки в ціль паперових сніжків; ігри з мильними бульбашками; дидактичні ігри на матеріалі твердих і м'яких вкладок, мозаїк, мотрійок, конструктивних, які знаються по частинах предметів та іграшок; дослідницькі ігри з водою, з піском, камінчиками, мушлями, в сухому басейні, ігри з надувними і плаваючими предметами.

Сенсорні ігри для корекційної роботи з дітьми РСА

1. Ігри з фарбами. Змішування різних фарб захоплює дітей. Пропоную наступні варіанти ігор:

1) Організація активної участі дитини в грі і розвиток побутових навичок. Якщо дитині подобається гра, швидше за все, вона погодиться виконати ваше прохання-інструкцію: запропонуйте їй відкрити кран, налити воду в пластикову пляшку, потім розлити воду по склянках, а якщо пролили воду, витерти калюжу на столі або на підлозі ганчіркою. Інструкції мають бути чіткими, і краще, якщо ви дієте разом з дитиною: «Відкриваємо кран. А де наша пляшка? Ось вона, в шафіці стоїть. Давай наллємо в неї водичку – ух, яка важка стала пляшка... Тепер розіллємо воду по склянках. Буль-буль-буль – тече водичка. Ой! Пролили воду на стіл! Яка вийшла на столі калюжа! Візьмемо ганчірку і витремо стіл. Ось тепер стало добре».

2) Можна зайнятися змішуванням фарб, отримуючи нові кольори. Для цього можна зливати воду різних кольорів в одну склянку або розчиняти в стакані з чистою водою по черзі кілька фарб.

3) Можна затіяти гру «Ляльковий обід»: накрійте на стіл, розставте склянки, посадіть ляльок і ведмедиків і почастуйте їх різними напоями. У цій грі червона вода перетворюється в томатний сік, біла – в молоко, помаранчева – у фанту, а чорна – в каву... Фантазуйте разом з дитиною.

4) Використовуючи пластикові стаканчики різного розміру, можна знайомити дитину з поняттям величини.

5) Порахуйте склянки з напоями, щоб вони відповідали кількості «гостей».

2. Ігри з водою. Метушня з водою, переливання і бризкання особливо улюблені дітьми. До того ж, ігри з водою мають і терапевтичний ефект. Пропонуємо наступні варіанти гри:

1) Щоб дитині було зручніше дістати до крана, підсуньте до раковини стілець. Дістаньте приготовлені заздалегідь невеликі пластикові пляшки та пляшечки, наповніть їх водою з-під крана: «Буль-буль, потекла водичка. Ось порожня пляшечка, а тепер повна». Можна переливати воду з однієї посудини в іншу, зробити «фонтан», підставивши під струмінь води ложку; зазвичай такий ефект приводить дітей у захват.

2) Наповнивши водою таз, організуйте гру в «басейн», в якому вчаться плавати іграшки (можливо в тому випадку, якщо у дитини вже є досвід відвідування басейну).

3) Наповнений водою таз тепер стане «озером», в якому плавають рибки або качечки.

4) На наступному занятті цей же таз з водою може перетворитися на «море», по якому пливуть кораблики.

5) «Купання ляльок»; скушайте ляльок-голяка в теплій водичці, потріть їх мочалкою і милом, загорніть у рушник, супроводжуйте свої дії словами: «А зараз будемо ляльок купати. Наліємо в ванночку теплої водички, спробуй ручкою водичку, тепла? Відмінно. А ось наші лялечки. Як їх звуть? Це Катя, а це Міша. Хто перший буде купатися? Катя? Добре. Давай запитасмо у Каті, подобається їй водичка? Не гаряче?» і т.д.

6) «Миття посуду»; вимийте посуд після лялькового «обіду».

3. Мильні бульбашки. Дітям подобається спостерігати за кружлянням в повітрі мильних бульбашок, з криками захвату вони носяться по кімнаті, поки не передавлять всі до одного, і тут же просять повторення. Але самим спробувати видути міхура часто відмовляються, тому це вимагає певної вправності і розвитку дихання. Ми пропонуємо попередньо підготувати дитину до гри з мильними бульбашками. Для цього необхідно навчити її дути, сформуванню сильного видиху, вміння направляти струмінь повітря в потрібному напрямку. Під час ігор з мильними бульбашками слід дотримуватися деяких запобіжних заходів: стежте, щоб дитина дула, але не втягувала у себе рідину (вона може зробити це за звичкою, якщо звикла пити сік з пакетиків через трубочку, або захоче спробувати рідину для мильних бульбашок на смак). Передбачте таку ймовірність і використовуйте для приготування мильних бульбашок екологічно чистий засіб для миття посуду в невеликій кількості.

1) Щоб викликати в дитини інтерес до самостійного видування бульбашок, запропонуйте їй, крім рамки з купленого пухирця, різноманітні трубочки, наприклад, коктейльну трубочку, або поверніть і склейте з щільного паперу товсту трубку для отримання великого міхура. Для отримання великої бульбашки підійде і невелика пластикова пляшка з відрізаным дном. Можна розібрати гелеву ручку, отримавши в результаті корпус – прозору трубочку з твердої пластмаси (в цьому випадку дитина повинна не прикушувати та перегинати трубочку).

2) «Пінний замок»: у невелику ємність з водою додайте трохи засобу для миття посуду і розмішайте. Візьміть широку коктейльну трубочку, опустіть в миску і починайте дути; одночасно з гучним бульканням на очах у дитини виросте хмара веселкових бульбашок. Запропонуйте дитині подути разом з вами, потім самостійно. Поставте всередину піни пластмасову іграшку – це «принц, який живе в пінному замку».

4. Ігри зі світлом і тінями.

1) «Сонячний зайчик». Вибравши момент, коли сонце заглядає у вікно, зловіть за допомогою дзеркальця промінчик і постарайтеся звернути увагу малюка на те, як сонячний зайчик стрибає по стіні, по стелі, зі стіни на диван. Можливо, йому захочеться доторкнутися до світлової плями. У цьому випадку, не поспішаючи, відсувайте промінь у бік. Спробуйте залучити дитину до гри: запропонуєте зловити тікаючого «зайчика». Якщо дитині

сподобалась гра, поміняйтися ролями: дайте їй дзеркало, покажіть, як зловити промінь, а потім встаньте біля стіни. Якщо у дитини вийде «сонячний зайчик», постарайтеся «ловити» його як можна більш емоційно, не забуваючи при цьому коментувати свої дії: «зловили-зловлю! Який спритний заєць, як швидко бігає! Ой, а тепер він на стелі, не дістати... Ану, зайчику, спускайся до нас!». Сміх дитини стане вам найкращою нагородою.

2) «Тіні на стіні». Увечері, коли стемніє, включіть настільну лампу і направте її світло на стіну. Однак, пам'ятайте, що дитина може злякатися, рекомендуємо пробувати обережно і перший раз проводити таку гру не в дитячій кімнаті. Адже переляк буде пов'язаний саме з місцем, де дитина його випробувала, з конкретною настільною лампою. Спробуйте для початку в коридорі, а краще на вулиці, у світлі ліхтаря. За допомогою кистей рук, різних предметів і іграшок ви отримаєте на стіні тінь гавкаючого собаки, птаха, що летить.

3) «Театр тіней». Можна придумати нескладний сюжет і організувати цілий «театр тіней», для чого використовувати також приготовані заздалегідь паперові фігурки-силуети.

4) «Ліхтарик». Приготуйте електричний ліхтарик і, коли стемніє, походіть з ліхтариком по квартирі. Ліхтарик буде у нагоді, якщо перегоріла лампочка, під час прогулянки по темних алеях парку, де немає ліхтарів і т.п.

5) «Темно-світло». За допомогою ліхтарика влаштуйте освітлення в ляльковому будиночку або в будиночку для ігор, який можна спорудити з великої коробки.

6) «Китайський ліхтарик». Обклейте дротяний каркас кольоровим папером і закріпивши всередині маленький ліхтарик, ви отримаєте «китайський ліхтарик», який освітлить все довкола загадковим мерехтінням різнокольорових відблисків.

5. Ігри з крупами. Приготуйте по упаковці наступних круп – гречка, горох, манна крупа, квасоля, рис. Заняття проводиться на кухні. Висипте гречану крупу в глибоку миску, опустіть в неї руки і поворухніть пальцями. Висловлюючи задоволення посмішкою та словами, запропонуйте дитині приєднатися: «Де мої ручки? Сховалися. Давай і твої ручки сховаємо. Поворухнутися пальчиками – так приємно! А тепер потри долоньки один проти одного – трішки колеться, так?» На наступних заняттях можна використовувати інші крупи. Надалі:

1) Ховайте дрібні іграшки, зариваючи їх у крупу, а потім шукайте.

2) пересипати крупу за допомогою совочка, ложки, стаканчика з однієї ємності в іншу. Пересипайте в руках, звертаючи увагу дитини при цьому на звук.

3) Якщо дитина захоче розсипати крупу, нехай це буде «дощ» або «град». За розсипаної по підлозі крупі можна ходити в шкарпетках. Можна посипати крупу на шийку або голу спинку дитини, якщо вона дозволить.

4) «Приготування їжі». Насипте в каструльку з набору лялькової посуду невелику кількість манної крупи, додайте води і перемішайте, - так ви

зварите «кашку» для ляльки. А якщо втиснути горошини в шматочок коричневого пластиліну, то вийде «шоколад з горіхами».

6. Ігри з пластичними матеріалами (пластиліном, тістом, глиною).

Приготуйте один брусок пластиліну і покажіть дитині основні прийоми ліплення: відщипування, скочування кульок круговими рухами й розкочування ковбасок рухами вперед-назад (на площині столу або між долонями), розрізання бруска на більш дрібні шматочки за допомогою стеки. Запропонуйте дитині спробувати (спочатку дійте руками дитини, якщо вона не стане чинити опір). Коли дитина засвоїть ці нескладні вміння, можна приступати до ліплення з пластиліну різних кольорів:

1) Зліпимо маленькі кульки з пластиліну червоного кольору, вийшли «ягідки», а якщо в різнокольорові пластилінові кульки увіткнути палички (можна використовувати «вушні палички», попередньо видаливши вату) – виходять фруктові льодяники «чупа-чупс». Розкотимо шматочок червоного пластиліну, отримуємо «ковбасу», а якщо тонко-тонко розкачати білий пластилін – викладаємо на тарілку «спагетті». Тепер візьмемо пластмасову стеку і розрізатимемо світло-коричневий пластилін на шматочки, – це «хліб». Отже, «частування» готове, запрошуємо ляльок на «обід». Можна з шматочків пластиліну різних кольорів виліпити святковий пиріг, вставити свічку і організувати «день народження».

2) Гра «Город». На шматку щільного картону викладіть пластилінові грядки. Тепер «садимо овочі», для цього можна використовувати крупи: так горох стане «ріпкою», а червона квасоля – «картоплею»; різнокольорова мозаїка перетвориться на «червоні помідорчики» і «зелені огірочки»; деякі овочі (наприклад, «морквину») можна спробувати виліпити з пластиліну.

7. Ігри зі звуками.

1) Звертайте увагу дитини на звуки у навколишньому світі: скрип дверей, стукіт ложечки об стінки чашки, коли розмішуємо чай, дзвін келихів один про одного, скрип гальм, стукіт коліс поїзда.

2) Витягуйте різноманітні звуки з предметів: постукайте дерев'яними (або металевими) ложками один про одного, проведіть паличкою по батареї, постукайте кісточками пальців по склу. Насипте в коробочки різні крупи (коробочок з однаковою крупною повинно бути по дві). Потрясіть коробочку, повертаючи увагу дитини до звучання – нехай дитина знайде коробочку, яка звучить так само.

3) Придбайте для дитини наступні дитячі музичні інструменти: барабан, бубон, металофон, сопілочку, гармошку, піаніно. Коли дитина навчиться грати на них, використовуйте його вміння в сюжетних іграх: «У Ведмедика день народження. Давай зіграємо для нього на піаніно. Коли співаємо пісеньку про Антошку, граємо на гармошці» .

4) Опинившись на природі, разом з дитиною прислухайтеся уважно до звуків навколо: шелесту листя, дзижчання мухи, дзюрчання струмочка ... Звуки природи самі по собі несуть заспокоєння і відчуття гармонії.

8. Ігри з рухами і тактильними відчуттями. Оскільки дотику можуть виявитися для аутичної дитини хворобливими, спочатку намагайтеся не доторкатися до неї. Будьте терплячі і тактовні і дочекайтеся моменту, коли дитина перша виявить ініціативу. Це може статися по-різному: ось дитина вперше забрався до вас на коліна або раптом під час заняття в перший раз надовго зупинила погляд на вашому обличчі, а потім простягнула руку і почала обмацувати ваш ніс, щоки, лоб (треба обов'язково надати їй цю можливість). Або ж дитина зняла кофтинку і словами «Боляче, болить!» висловила прохання погладити їй спинку. Будьте уважні і не пропустіть цей важливий крок дитини в вашу сторону. Якщо це сталося, то в заняттях стає можливим проведення таких ігор:

1) Метушня: зазвичай відбуваються на підлозі, і дитина є ініціатором цієї гри.

2) «Наздожену-наздожену» («зловлю-зловлю»): ви робите вигляд, що намагаєтесь зловити дитини, вона ж з вереском тікає. У грі «Змійка» візьміть стрічку (скакалку, мотузку) і, роблячи коливальні рухи, відходьте від дитини, пропонуючи їй наздогнати змію: «відповзає, відповзає змійка! Швидше наздожени!» Дайте дитині можливість переможно наступити на змію ногою.

3) «Літачки»: покружляйте з дитиною в повітрі – «Полетіли, полетіли!», Потім опустіться на диван або на підлогу: «Приземлилися».

Комплекс ігор з картинками

1. Візьміть картку із зображенням, наприклад, машини. Покладіть її перед дитиною. Вимовте слово «машина» і визначте, на який звук це слово починається. Тепер запропонуйте дитині знайти ще картинки, які починаються на такий же звук. Викладаємо картинки – м'ячик, молоток, ведмідь, маляр в ряд. Вийшов потяг. Він відправляється в подорож. Яке місто починається на «м»?

2. Назвіть дитині 3-4 слова, наприклад: кішка, ваза, огірок, вантажівка. Запропонуйте малюкові відшукати потрібні слова і покласти в тій послідовності, в якій ви їх називали.

3. Покладіть перед дитиною чотири картки. Потрібно знайти зайвий предмет. Групуємо картинки за кольором, розміром, величиною тощо.

4. Знаходимо логічні зв'язки між предметами. Наприклад, покладіть картинку із зображенням банана. Яку картку потрібно покласти наступною? Це може бути мавпа, так як вона любить їсти банани. Може бути пальма, так як банани ростуть на пальмі. Ви поклали мавпу. Дайте можливість дитині подумати. Наступна може бути кішка. Чому кішка? Тому що і у кішки, і у мавпи є довгий хвіст. І так далі.

5. Знайди все, що має круглу форму (квадратну, трикутну). Можна першу картинку покласти із зображенням геометричної фігури і скласти потяг із картинок які мають таку форму. Наприклад, після кола кладемо кавун, м'яч, блюдце.

6. Підбираємо предмети відносно групової приналежності: до стільця підбираємо картинки з меблями, до кухаря – картинки з професіями, до флейти – музичні інструменти.

7. Підбираємо картинки, зображення яких мають однакові властивості – гумові, залізні, скляні, холодні, м'які, живі, літають, повзають, такі що можна зустріти в лісі і т.д.

8. Підбираємо схожі картинки: шайба і ключка – ними грають у хокей, парасольку і гумові чоботи – їх одягають, коли йде дощ.

9. Розподіляємо картинки на дві купки – живий та неживий предмет.

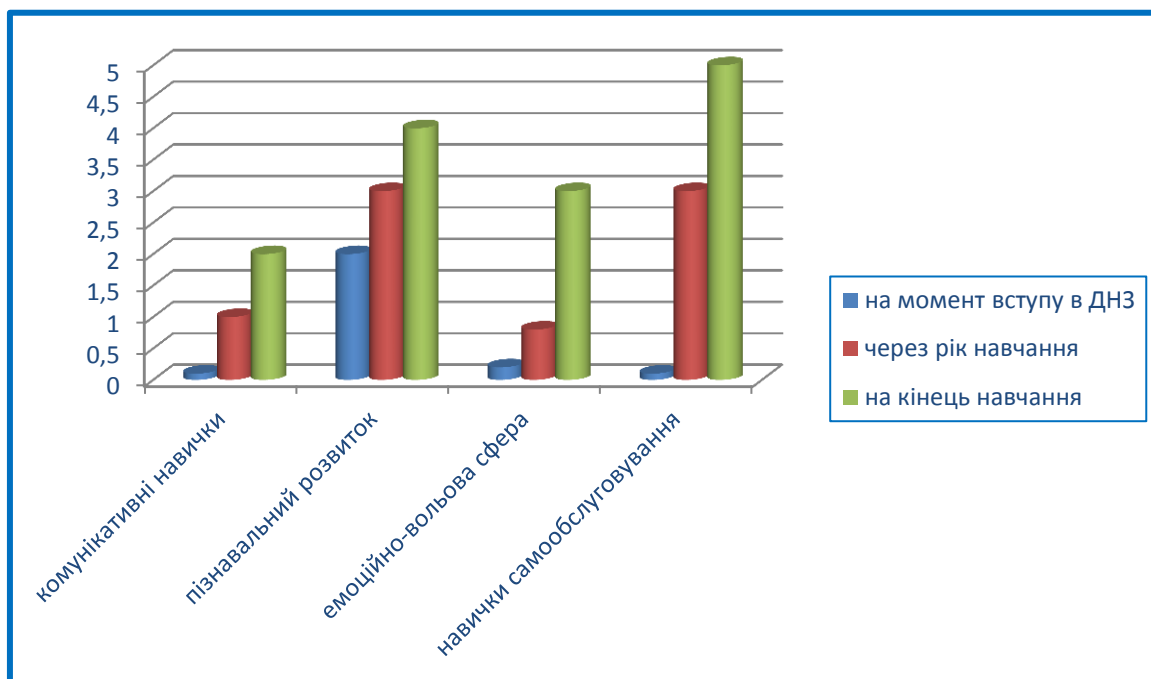
10. Граємо в загадки. Запропонуйте дитині взяти одну картку. Ви повинні відгадати, що на ній зображено. А дитина описує картинку, не називаючи її. Наприклад: це тварина, воно маленьке, сіре, любить їсти сир, боїться кішок. Поміняйтеся місцями, тепер ви загадуєте, а малюк відгадує.

11. Граємо в магазин. Розкладіть на вітрині магазину різні продукти або предмети. Нехай дитина буде покупцем, а ви продавцем. Малюк приходить в магазин, хоче щось купити, але забув, як називається потрібний йому товар. Тому ви повинні задавати безліч навідних запитань: воно їстівне чи ні, де росте, якого кольору, якого смаку, що з ним можна робити.

РОЗДІЛ 4. ДИНАМІКА ЗМІН В СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДНЗ

Практика показує, що діти з РСА краще розвиваються в умовах інклюзивної групи дошкільного навчального закладу. Про це свідчать результати моніторингу, який ведеться з того часу, як діти-аутисти з'явилися в дошкільному закладі. За допомогою освітнього моніторингу відстежується динаміка змін у психофізичному розвитку дітей та системі інклюзивної освіти ДНЗ вцілому для спрямування її розвитку на запланований результат.

Поява дітей з особливими освітніми потребами в дитячому садку внесла особливий акцент у ставлення усіх учасників освітньо-виховного процесу до особливих людей. Батьки здорових дітей розуміють проблеми цих сімей і проявляють гуманне ставлення до них, намагаються надавати підтримку та допомогу. Педагоги проявляють чутливість до індивідуальних проявів аутичних дітей, уміння їх розуміти, підхоплювати, обігравати, змінювати стиль взаємодії з дитиною відповідно до наявного у неї стану. А однолітки більш яскраво проявляють уважність, допомогу та підтримку, адекватно реагують на поведінку дітей-аутистів.

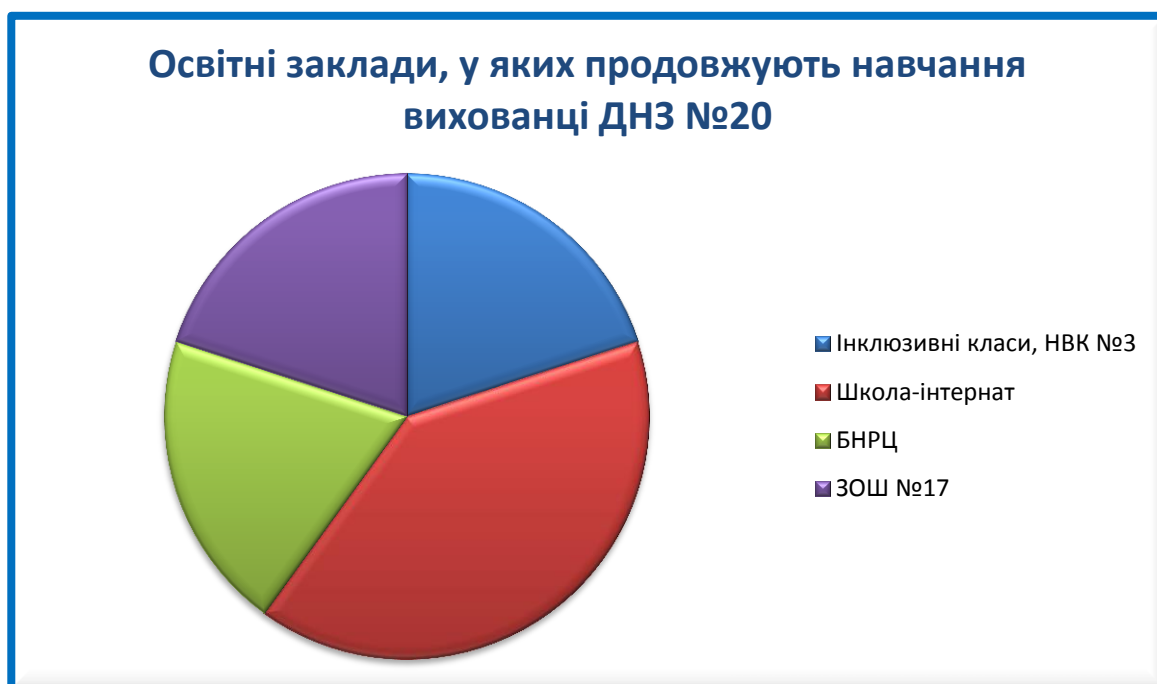
Створене комфортне середовище, сприяє адаптації дітей до нових умов. У них поступово з'являється почуття довіри до навколишніх людей.

Спостерігається динаміка розвитку соціальної взаємодії, комунікації, стереотипність поведінки набуває епізодичного характеру, підвищується рівень розвитку емоційного інтелекту, формується навчальна поведінка. Діти стають менш чутливими і більш адаптованими до звуків навколишнього середовища.

Ставлення дитини до близького оточення змінюється: вони радіють появі близьких людей, споглядають за ними і наслідують їх прояви,

звертаються по допомогу або за співчуттям, виявляють свої почуття до них. Близькі люди стають їм потрібні не тільки для задоволення фізіологічних потреб, а й для спілкування на зоровому, емоційному, тілесному, тактильному, словесному рівнях.

Корекційно-розвивальна робота сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу дітей з аутизмом, їх комплексному розвитку в процесі соціальної адаптації та безперешкодному входженню в освітній простір, зокрема до навчання в школі.

Зрозуміло, що ефективність психолого-педагогічного впливу залежить від низки чинників, серед яких: ступінь важкості ускладнень у розвитку дитини; період її початку, чіткість поставлених корекційних задач; особливості організації корекційно-розвивального процесу. Досвід показує, що психологічна допомога повинна здійснюватися досить інтенсивно впродовж тривалого часу. Окрім того, позитивна динаміка розвитку дитини безпосередньо залежить від встановлення ефективної взаємодії з її родиною, розуміння близькими особливостей кожного етапу розвитку дитини, активного й послідовного долучення їх до корекційно-розвивального та навчального процесів.

ВИСНОВКИ

Кожна дитина – особлива. Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей. Саме цей принцип є основним в організації навчання дітей з розладами спектра аутизму.

Основним завданням педагогічного процесу в контексті інклюзивної освіти має стати створення особливої емоційно-когнітивної (пізнавальної) установки щодо «особливої дитини», а саме: в освітньому закладі має домінувати не жаль до такої дитини, а турбота, емпатійність, чуйність і тактовна взаємодія, з одного боку, а з іншого – ставлення до неї як до рівноправного члена колективу.

Здійснення інклюзивної освіти потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу усіх учасників освітнього процесу: дітей та дорослих (фахівців різних напрямків, батьків, адміністрації). Така робота повинна бути спрямована на створення умов, які забезпечуватимуть підвищення автономності і соціальної активності дітей, розвиток інтелектуальних процесів, формування ціннісних установок, що відповідають психічним і фізичним можливостям дитини. Базуючись на особистісному і системно-орієнтованому підході, такий супровід повинен являти собою комплексну систему всебічної, динамічної, корекційної і розвивальної допомоги у відповідності з віковими та індивідуальними потребами дітей.

Психологічна робота з аутичною дитиною має спрямовуватися на досягнення головної мети – підготувати її до самостійного життя. Однак потрібно слідкувати, щоб допомога та підтримка під час навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від неї. Щоб забезпечити загальний успіх справи, слід з повагою ставитись до всіх і вдумливо та наполегливо працювати на користь дитини.

Одним із провідних напрямків у роботі практичного психолога є робота з батьками «особливої» дитини. Батьки мають бути залучені працівником психологічної служби до організації корекційно-розвиткового та виховного процесу. Оскільки розвиток та виховання дитини з особливими потребами потребує спеціальних знань про захворювання, його наслідки, потенційні можливості дитини, важливим є належна організація роботи мультидисциплінарної команди фахівців у навчальному закладі. Батькам необхідно надавати практичні поради про нагляд за дітьми, пояснення та рекомендації щодо вирішення повсякденних проблем, пов'язаних з вихованням, знайомити з досвідом інших батьків.

Лише спільна робота практичного психолога з батьками, педагогами та спеціалістами (корекційними педагогами) допоможе дітям з розладами аутичного спектра пристосуватися до життя та стати самостійними.

ГЛОСАРІЙ

Адаптація – пристосування людини або групи людей до нового соціального середовища, а частково і пристосування до них цього середовища з метою співіснування та взаємодії.

Адаптація соціальна – активне пристосування індивіда до умов середовища і результат цього процесу.

Безбар'єрне середовище – середовище, яке пристосоване для вільного пересування людей з функціональними обмеженнями через медичні, вікові, інші причини.

Альтернативна та допоміжна комунікація – це формування невербальних комунікативних навичок дитини.

Вокалізація – набір голосових звуків, які видає дитина при бажанні щось повідомити.

Діти «групи ризику» – діти з різними формами психологічної і соціальної дезадаптації, що виражаються в поведінці, яка неадекватна нормам і потребам найближчого оточення.

Затримка психічного розвитку - відноситься до розряду слабо виражені відхилення у психічному розвитку і займає проміжне місце між нормою і патологією.

Емоційні реакції (від фр. emotion – «хвилювання», «збудження») – являють собою короточасні реакції на визначений об'єкт, ситуацію або подію, емоційні стани – більш статичні і тривалі стани, що ніби оцінюють існуючий стан речей у цілому.

Ехололія – неконтрольоване автоматичне повторення слів, почутих у чужій мові.

Імітація – наслідування. Інтерактивна література (англ. Interactive Fiction) – різновид художніх літературних творів, сюжет яких не є жорстко фіксованим, а здатний змінюватися в залежності від вибору читача.

Інклюзія – лише частина набагато більшої картини, ніж навчання у звичайному класі загальноосвітньої школи. Інклюзія – це бути включеним у життя і брати в ньому участь, використовуючи власні можливості в щоденній діяльності як член громади.

Комунікація (лат. communico — спілкуюсь із кимось) — спектр зв'язків та взаємодій, що передбачають безпосередні чи опосередковані контакти, реалізацію соціальних відносин, регуляцію соціального процесу, ціннісне ставлення до нього, обмін інформацією, співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив групи на людину чи однієї людини на іншу.

Корекція – система спеціальних заходів, спрямованих на допомогу чи послаблення недоліків розвитку, властивих аномальним дітям, які сприяють не тільки виправленню окремих порушень, але й формуванню особистості в цілому.

Корекційний розвиток - виправлення (подолання) недоліків розумового і фізичного розвитку, удосконалення психічних і фізичних

функцій збереженої сенсорної сфери і нейродинамічних механізмів компенсації дефекту

Модифікація (англ. modification) – зміна, видозміна, перетворення, поява нових ознак, властивостей; якісно відмінні стани чого-небудь.

Особливі потреби - новий термін, прийнятий до вживання в останні десять років, пом'якшений на відміну від термінів «інвалід», «дефектність», «відставання».

Психолого-педагогічний супровід - системна діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

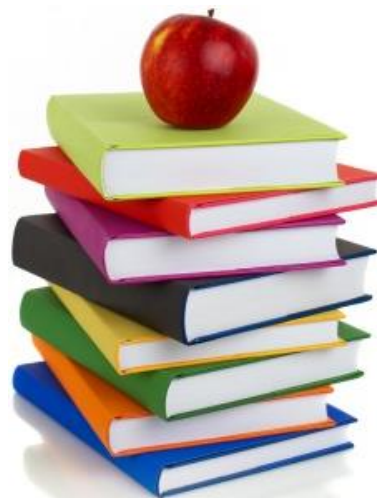
Секвенція (лат. Sequentia) – послідовність, ланцюг.

Синдром Аспергера – одне з п'яти загальних (первазивних) порушень розвитку (які характеризуються серйозними труднощами в соціальній взаємодії, а також обмеженим, стереотипним, повторюваним репертуаром поглядів і занять), яке іноді називається формою високофункціонального аутизму (тобто аутизму, за якого здатність функціонувати відносно збережена).

Синдром Дауна – хромосомне захворювання, яке впливає на порушення розвитку інтелектуальної сфери, спостерегаються дефекти зору, слуху, мови, опорно-рухового апарату. У зовнішнього вигляді для всіх хворих характерні однакові ознаки обличчя (маленькі очі, широка масивна шия, яка ніби зливається з головою).

Синдром Каннера – непроцесуальний варіант дитячого аутизму, ядерна форма.

Скринінг (від англ. screening – «відбір, сортування») – система первинного обстеження груп клінічно безсимптомних осіб з метою виявлення випадків захворювання.

Список використаних джерел

1. Аутичний ребенок: проблеми в быту /под ред. Морозова С.А. – Москва, Теревинф, 2013 – 216 с.
2. Баенская Е. Р. Помощь в воспитании детей с особенностями эмоционального развития / Е. Р. Баенская. – Москва : ИКП РАО, 2000. – 89 с.
3. Башина В. М. Аутизм в детстве/ В. М. Башина. – Москва : Медицина, 1999. –236 с.
4. Гилберг К., Питерс Т. Аутизм: медицинское и педагогическое воздействие / К. Гилберг., Т. Питерс. – Москва , ВЛАДОС, 2005. –.с.
5. Детский аутизм. Хрестоматия, изд. 2-е, переработанное и дополненное / Сост. Л. М. Шипицына. – Санкт-Петербург : Дидактика Плюс, 2001. – 368 с.
6. Лин Линда. Учебное пособие по аутизму: для педиатров, родителей и всех специалистов, работающих в этой области – [Электронный ресурс] / Линда Лин. – Режим доступа
7. ww.helpautismnow.com/m/PDFs/PH_Handbook_Ukraine-Russian_9_27_web_2013.pdf. – Заглавие с экрана.
8. Михайлова Н. В. Синдром Каннера [Электронный ресурс] / Н. В. Михайлова. – Режим доступа : <http://autismhelp.ru/ob-autizme/sindrom-kannera/>. – Заглавие с экрана.
9. Моя дитина – інвалід – [Електронний ресурс] / Сайт львівських матусь.– Режим доступу : <http://lvivmama.com.ua/moya-ditina-invalid.html>. – Назва з екрану.
10. Никольская О. С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. и др. Аутизм: возрастные особенности и психологическая помощь. – Москва : Полиграфсервис, 2003.
11. Організація інклюзивного навчання у дошкільних навчальних закладах : тематичний збірник праць / Упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією Козловської С. С. – Рівне : РОППО, 2014. – 15 с.
12. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги [навчальний посібник] / К.О. Островська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110 с.
13. Панчук В. Л. «Аутизм. Рання діагностика» / В. Л. Панчук // «Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна педагогіка». – №12(12). –2015 – С. 5–10.
14. Рождественська М. В., Конопляста С. Ю. Ранній дитячий аутизм: навч. посіб. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 69 с.
15. Симптомы аутизма и его ранняя диагностика у детей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mirbodrosti.com/simptomu-autizma-u-detej/>. – Заглавие с экрана.
16. Скрипник Т. В. Феноменология аутизму : Монографія. – Київ : Фенікс, 2010. – 368 с.

17. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / за редакцією академіка В. І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436с.
18. Стреж Л. Психологічний супровід дітей з ОНР у дошкільному навчальному закладі / Л. Стреж // Інклюзивна освіта: стан та перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції /ВФ «Крок за кроком»/ – Київ : ФОП., 2007. – С. 128–130.
19. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда // Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник. – Київ : 2007. – 128 с.
20. Тарасун В.В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом : навч. посіб. для вищих навч. закладів / В. В. Тарасун, Г. М. Хворова; за наук. ред. Тарасун В. В. – Київ : Науковий світ, 2004. – 100 с.

Додаток 1

Анкета для педагогів «Ставлення до інклюзивної освіти»

1. Чи знаєте ви, що таке «інклюзивна освіта»?

- а) так
 - б) ні
2. Як ви вважаєте, чи готовий дошкільний навчальний заклад створити умови для інклюзивної освіти?
- а) так
 - б) ні
3. Що ефективніше для дитини з особливими потребами?
- а) індивідуальне навчання;
 - б) інклюзивна освіта.
4. Чи порушуються права дітей з особливими потребами в системі надання їм освіти?
- а) так
 - б) ні
5. Чи вплине, на вашу думку, спільне проведення дозвілля дітей різних категорій на покращення морального виховання особистості?
- а) так
 - б) ні
6. Чи готові ви психологічно подолати бар'єри в роботі з дітьми з особливими потребами?
- а) так
 - б) ні.

Анкета для дітей

«Моє ставлення до дітей з особливими потребами»

1. Чи знаєте ви, хто такі діти з особливими освітніми потребами?
- а) так
 - б) ні
 - в) хотів(ла) би знати.
2. Як ви ставитесь до дітей з особливими освітніми потребами?
- а) добре
 - б) мені їх шкода
 - в) байдуже
 - г) не знаю.
3. В якій групі краще було б навчатися з особливими освітніми потребами ?
- а) у спеціальній
 - б) у звичайній
 - в) удома.
4. Як ви ставитесь до того, щоб дитина з особливими освітніми потребами була у групі з вашою дитиною?
- а) добре
 - б) байдуже
 - в) негативно
 - г) не знаю

5. Якщо особливі діти навчатимуться у вашій групі, чи будете ви спілкуватися з цими сім'ями?

- а) так, адже вони такі, як ми
- б) ні, мені це не потрібно
- в) не знаю

6. Чи потрібно у нашому дошкільному навчальному закладі створити групу, в якій би могли навчатися тільки діти з особливими потребами?

- а) так
- б) ні
- в) не знаю.

Тестові завдання на визначення знань вихователів та батьків про сутність інтегрованого та інклюзивного навчання

1. Інклюзія – це:

- а) повна ізоляція дітей з особливостями психофізичного розвитку;
- б) створення для дітей окремих груп при дитячому закладі;
- в) спільне навчання і виховання в умовах групи при умові створення середовища, як відповідало б потребам і можливостям кожної дитини

2. Як Ви вважаєте, кількість дітей з вадами в Україні щороку:

- а) зменшується;
- б) збільшується;
- в) залишається без змін.

3. Інтеграція – це:

- а) повна ізоляція дітей з особливостями психофізичного розвитку;
- б) створення для дітей окремих груп при дитячому закладі;
- в) залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітнього закладу без створення спеціального освітнього середовища; дитина пристосовується до його вимог

4. Визначте причини, які, на вашу думку, можуть призвести до патології в розвитку:

- а) інфекції, вірусні, ендокринні хвороби в період вагітності;
- б) стресова ситуація;
- в) прийом алкоголю, наркотиків;
- г) куріння;
- д) спадковість;
- е) ранній вік матері;
- є) шкідливі звички;
- ж) некомпетентність лікаря;
- з) травма голови в дитини до 3-х років;
- і) травма голови після 3-х років.

5. Які завдання стоять перед вихователями та батьками інклюзивної групи:

- а) просто навчання;
- б) навчання і виховання;

- в) навчання і розвиток;
 - г) корекція, розвиток, виховання та навчання.
6. Хто такі «діти з вадами психофізичного розвитку»:
- а) психічнохворі;
 - б) мають певні нозології, але не пов'язані з важкими психічними розладами;
 - в) сліпі, глухі;
 - г) порушення слухової та зорової функції, важкі мовленнєві порушення, стійкі порушення інтелектуального розвитку, затримка психічного розвитку, емоційно-вольові розлади,
6. Ставлення до спільного перебування в групі загального розвитку дитини, що має вади психофізичного розвитку:
- а) позитивно;
 - б) категорично ні;
 - в) мані байдуже;
 - г) 50 на 50.

СКРИНІНГОВІ МЕТОДИКИ

РЕЙТИНГОВА ШКАЛА АУТИЗМУ В ДІТЕЙ – CARS

Ім'я та прізвище дитини _____

Вік _____

Дата заповнення _____

Критерії	Показники	Бали
I. Взаємини з людьми	Ніяких явних труднощів чи порушень у спілкуванні з людьми. Поведінка дитини адекватна для її віку. Можна спостерігати певну сором'язливість, метушливість або неспокій у момент, коли до дитини звертаються, але це в межах норми	1
	Якщо поведінку дитини можна описати за допомогою окремих сусідніх показників, то її оцінюють за окремим балом (далі проміжний показник)	1,5
	<i>Незначні порушення</i> взаємин – дитина може уникати контакту очей, цуратися дорослих або ставати знервованою, якщо дорослий настирливо привертає її увагу; може бути дуже сором'язливою: не відгукується, коли до неї звертаються, може горнутися до батьків більше, ніж зазвичай це роблять діти такого віку	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> взаємин – дитина часом байдужа (складається враження, що вона не помічає дорослих). Аби привернути увагу дитини необхідно докласти значних зусиль. Ініціатива контакту з боку дитини – мінімальна	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> взаємин – дитина постійно байдужа і не помічає, що роблять дорослі. Дитина ніколи не відгукується і не ініціює контакт з дорослими. Заволодіти її увагою можна лише завдяки наполегливим спробам	4
II. Емітація	Правильна імітація – дитина може імітувати звуки, слова, рухи, які доступні дитині її віку	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> імітації – дитина імітує найпростішу поведінку, наприклад, плескання в долоні або поодинокі звуки. Іноді імітує із затримкою або після спонукання	2
	Проміжний показник	2,5
	Помірні порушення імітації – дитина імітує тільки іноді, й це вимагає великої завзятості й допомоги з боку дорослого. Часто імітує з затримкою	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> імітації – дитина дуже рідко або ніколи не імітує звуки, слова, рухи навіть при спонуканні або за допомоги дорослого	4
III. Емоційна реакція	Емоційна реакція відповідає віку та ситуації – дитина демонструє адекватний тип і ступінь емоційної реакції, і це виявляється у виразі обличчя, в позі й манері	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> емоційної реакції – дитина іноді показує дещо невідповідний тип і ступінь емоційної реакції. Реакції бувають не пов'язаними з навколишніми об'єктами і подіями	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> емоційної реакції – дитина показує певні ознаки невідповідного типу та/або ступеня емоційної реакції. Реакції можуть бути досить загальмованими чи надмірними і непов'язаними з ситуацією; дитина може гримасувати, сміятися	3

	чи ставати суворою, навіть коли немає жодних явних подій або об'єктів, які могли б це спровокувати	
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> емоційної реакції – реакція вкрай рідко відповідає ситуації; а коли дитина перебуває в конкретному настрої, дуже важко його змінити. Або ж дитина виявляє полярні емоції, коли нічого не змінюється	4
IV. Володіння тілом	Володіння тілом відповідає віку – дитина рухається легко, вправно, координація адекватна нормальному розвитку дитини цього віку	1
	Проміжний показник	1.5
	<i>Незначні порушення</i> володіння тілом – наявні певні невеликі дивацтва, такі як неповороткість, повторюваність рухів, погана координація або, інколи, незвичайні рухи	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> володіння тілом – поведінка однозначно дивна або незвична для дитини цього віку, може виявлятися у дивних рухах пальців, незвичайній позиції пальців або тіла. Дитина може витріщати очі чи смикати себе за різні частини тіла, проявляти аутоагресію, вертитися на місці, розгойдуватися, викручувати пальці або ходити навшпиньках	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> володіння тілом – інтенсивні або часті рухи, зазначені вище, є ознаками серйозних відхилень у розвитку. Ця поведінка проявляється, не дивлячись на спроби присоромити дитину, зупинити або залучити її до іншої діяльності	4
V. Використання об'єктів	Адекватний інтерес до іграшок та інших об'єктів, а також їх нормативне використання – дитина демонструє виражений інтерес до іграшок та інших об'єктів Використовує іграшки та предмети побуту за призначенням	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> інтересу до іграшок та інших об'єктів, а також їх використання – дитина може показувати нетиповий інтерес до іграшки, маніпулювати нею (наприклад, стукати іграшкою або смоктати її)	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> інтересу до іграшок та інших об'єктів, а також їх використання – інтерес до іграшок та інших об'єктів слабкий або проявляється дивним чином. Фокусує увагу на окремій частині іграшки, на відблиску світла на об'єкті, постійно смикає певну його частину або грає тільки з одним об'єктом	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> інтересу до іграшки або інших об'єктів чи їх використання – дитина може поводитись так само, як це описано в попередньому пункті, але з більшою частотою та інтенсивністю. Захопити увагу дитину, коли вона зайнята такими діями, дуже важко	4
I. Адаптація до	Відповідна до віку реакція на зміни – незважаючи на те, що дитина помічає і коментує зміни в повсякденному житті, вона	1

	приймає їх без надмірного спротиву. Вони не є для неї потрясінням	
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> адаптації до змін – коли дорослі намагаються змінити зміст занять, дитина може продовжувати робити те, що вона робила до того або використовувати ті ж самі предмети	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> адаптації до змін – дитина активно чинить опір змінам в усталеному порядку, намагається продовжувати займатись попередньою справою, і їй дуже важко відволіктися. Дитина може почати сердитися і непокоїтись, якщо змінюється звичний порядок дій	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> адаптації до змін – дитина демонструє бурхливу реакцію на зміни. Якщо зміни їй все ж таки нав'язують, вона може надмірно розсердитися, виявити небажання співпрацювати чи реагувати спалахом роздратування та агресії	4
VII. Візуальна реакція	Відповідна до віку візуальна реакція. Зір використовується разом із іншими видами відчуття як засіб дослідження нових об'єктів	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> візуальної реакції – дитині доводиться періодично нагадувати, щоб вона подивилася на об'єкти. Дитина може більше цікавитися своїм відображенням у дзеркалі, ніж однолітками. Може час від часу просто дивитися вперед або уникати візуального контакту	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> візуальної реакції – дитині часто потрібно нагадувати, що вона має дивитися на те. Що робить. Дитина може дивитися перед себе, уникати прямого погляду людям в очі, дивитися на об'єкти під незвичним кутом або тримати об'єкти дуже близько до очей	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> візуальної реакції – дитина постійно не дивиться на людей або на певні об'єкти, демонструє найвищий ступінь візуальних дивацтв, описаних вище	4
VIII. Слухова реакція	Відповідна до віку слухова реакція. Слух використовується разом з іншими чуттями	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> слухової реакції – може бути недостатня реакція у відповідь або дещо підвищена чутливість до конкретних звуків. Реакція на звук може бути запізнілою, іноді звуки необхідно повторити, щоб привернути увагу дитини. Дитину можуть засмутити звуки, що знаходяться ззовні	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> слухової реакції – реакція на звуки у дитини змінюється; часто вона ігнорує звертання до неї, коли вони	3

	вимовляються перші кілька разів. Може, навпаки, лякатися або закривати вуха, коли чує деякі звуки з повсякденного життя	
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> слухової реакції – дитина демонструє явно підвищену чутливість і/або знижену чутливість до звуків, залежно від їх типів	4
	Нормальне функціонування органів відчуття та адекватна реакція на смак, запах і дотик – дитина вивчає нові об'єкти відповідно до її віку, переважно через тактильні відчуття і зір. Смак і запах використовуються належним чином. Коли дитина відчуває несильний біль, це проявляється в межах нормальної реакції	1
IX. Реакції на смак, запах, дотик, біль.	<i>Помірні порушення</i> реакції на смак, запах і дотик – дитина може бути помірно стурбованою тим, що до неї торкаються, може нюхати людей або пробувати на смак неїстівні об'єкти. Дитина може також занадто сильно або слабо реагувати на незначний біль	1,5
	<i>Незначні порушення</i> реакцій на смак, запах і дотик – дитина постійно тягне предмети до рота, може нюхати або пробувати на смак неїстівні об'єкти. Може не реагувати або надто гостро реагувати на несильний біль, який звичайна дитина сприйняла б як невеликий дискомфорт	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> реакції на смак, запах і дотик – дитина може бути помірно стурбованою тим, що до неї торкаються, може нюхати людей або пробувати на смак неїстівні об'єкти. Дитина може також занадто сильно або слабо реагувати на незначний біль	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> реакції на смак, запах, дотик – дитина стурбована запахами, смаковими відчуттями чи дотиками до об'єктів. Такі дії вона виконує більше для того, щоб випробувати відчуття, ніж для нормального вивчення або використання об'єктів. Дитина може повністю ігнорувати біль або реагувати дуже сильно на невеликий дискомфорт	4
X. Страх або нервовість	Нормальний рівень страху або нервовості – поведінка дитини відповідає і ситуації, і її віку	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> рівня страху або нервовості – дитина час від часу демонструє дуже високий чи надто низький рівень страху або нервовості порівняно з нормальними дітьми того ж віку в аналогічній ситуації	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> рівня страху або нервовості дитина час від часу демонструє трохи більше або – трохи менше страху, ніж характерно навіть для дітей молодшого віку в аналогічній ситуації	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> рівня страху або нервовості – страх	4

	виявляється навіть після повторного досвіду з безпечними явищами або об'єктами. Дуже важко заспокоїти чи втішити дитину. Або навпаки, дитина може не помічати небезпеки, що інші діти такого ж віку уникають	
XI. Вербальна комунікація	Нормальна вербальна комунікація, відповідна до віку і ситуації	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> вербальної комунікації – мовлення в цілому формується з затримкою. Мовлення переважно осмислене, при цьому наявна деяка ехололія або трапляється неправильне вживання займенників. Час від часу діти вживають деякі дивні слова або жаргон	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> вербальної комунікації – мовлення може бути відсутнім, тобто дитина мовчить. Коли дитина все ж говорить, вербальна комунікація може бути сумішшю усвідомленої мовлення та неусвідомленого: дивної, такої як жаргон, ехололія, неправильне вживання займенників. Усвідомлене мовлення також має свої особливості: зайві запитання чи «застрягання» на певних темах	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> вербальної комунікації – осмислене мовлення відсутнє. Дитина може видавати вереск, химерні або тваринні звуки, більш складний шум, наблизений до мовлення, чи може демонструвати наполегливе, дивне використання деяких знайомих слів або фраз	4
XII. Невербальна комунікація	Нормальна невербальна комунікація, відповідна до віку й ситуації.	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> невербальної комунікації – незріле використання міміки та жестів. Дитина може тільки невизначено показувати на те, що вона хоче, або тягнутися до нього. За умов нормального розвитку дитина такого ж віку в подібній ситуації може показати чи пояснити жестами, чого конкретно вона бажає	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> невербальної комунікації – дитина може виражати свої потреби чи бажання невербально, та не розуміє невербальне спілкування інших	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> невербальної комунікації – дитина тільки використовує химерні або дивні жести, що не мають очевидного сенсу. Діти не розуміють сенсу жестів і виразу обличчя інших	4
XIII. Рівень активності і	Нормальний рівень активності відповідно до віку і оточення – дитина не більш і не менш активна, ніж нормальні діти того ж віку в аналогічній ситуації	1
	Проміжний показник	1,5

	<i>Незначні порушення</i> рівня активності – дитина або дещо невгамовна, або певною мірою пасивна й повільна. Рівень активності впливає дуже слабо на її успіхи	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> рівня активності – дитина може бути надто активною, мати безмежну енергію та її складно втримати. Ввечері її важко вгамувати і вкласти спати. Або ж навпаки, дитину доводиться активно спонукати, щоб змусити її рухатися	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> рівня активності – дитина проявляє крайній стан активності або пасивності та навіть може переходити від одного екстремального стану до іншого	4
XIV. Рівень інтелектуального розвитку	Інтелект нормальний і достатньо рівномірно та різнобічно розвинений – дитина має адекватний до віку рівень інтелектуального розвитку та не має незвичних інтелектуальних проблем або ж навичок	1
	Проміжний показник	1,5
	<i>Незначні порушення</i> прояву інтелекту – дитина має певні проблеми в інтелектуальному розвитку: трохи відстає в засвоєнні знань у різних сферах	2
	Проміжний показник	2,5
	<i>Помірні порушення</i> прояву інтелекту – дитина має певні проблеми в інтелектуальному розвитку, загалом вона не така розвинена, як діти її віку. Не дивлячись на це, вона досить нормально функціонує в одній або кількох інтелектуальних сферах	3
	Проміжний показник	3,5
	<i>Значні порушення</i> прояву інтелекту – дитина має значні проблеми в інтелектуальному розвитку. Але вона може функціонувати навіть краще, ніж нормальні діти цього ж віку в одній або кількох сферах	4
XVI. Загальне враження	Відсутній аутизм – у дитини немає симптомів, що притаманні аутизму	1
	Проміжний показник	1,5
	М'яка форма аутизму – у дитини є тільки деякі симптоми або легкий ступінь аутизму	2
	Проміжний показник	2,5
	Помірний аутизм – дитина демонструє певні симптоми чи помірний ступінь аутизму	3
	Проміжний показник	3,5
	Важкий аутизм – дитина демонструє багато симптомів або крайній ступінь аутизму	4

Підрахуйте всі бали та визначте, в який діапазон увійшли отримані результати: 15-30 – неантична дитина (дитина, яка не переносить набутий досвід у повсякденне життя) 31-37 – легкий чи помірний ступінь аутизму 38-60 – важкий аутизм.

***M-chat – модифікований скринінговий тест на аутизм
для дітей раннього віку***

М-СНАТ створений в США і є розширеною версією скринінгового опитувальника **СНАТ**, створеного у Великобританії. **М-СНАТ** містить 23 питання (в оригінальній версії міститься 9 питань).

Початок використання опитувальника було покладено в штатах Коннектикут і Нью Інгланд, у дослідженні взяло участь 33 000 дітей. **М-СНАТ** створений для проведення скринінгового обстеження на порушення аутистичного спектру у дітей у віці від 16 до 30 місяців.

М-СНАТ може проводитися як частина звичайного медичного обстеження дитини. Головна мета використання **М-СНАТ** – виявлення ризику наявності аутизму. Однак, не всі діти, які виявляються при використанні даного методу, дійсно мають цей діагноз.

М-СНАТ Інструкція. *Будь ласка, оцініть, наскільки наведені нижче висловлювання характеризують вашу дитину. Якщо дана поведінка проявлялася рідко (ви бачили це всього один або два рази), відзначте, що дитині це не властиво.*

Примітка. Питання надаються мовою оригіналу адаптації методики.

1. Чи подобається дитині, коли її колишуть на руках, на колінах і т.д.?
2. Чи виявляє дитина інтерес до інших дітей?
3. Чи любить дитина лазити по предметах як по сходинках?
4. Чи любить дитина гратися в хованки (ку-ку)?
5. Чи гралась коли-небудь дитина, наприклад, говорила по телефону, або колихала ляльку і т.п.?
6. Чи використовує дитина вказівний палець, щоб вказувати або просити чогось?
7. Чи використовує дитина вказівний палець, коли показує, проявляє інтерес до чого-небудь?
8. Чи може дитина відповідним чином грати із м'якими іграшками (наприклад, машинками або кубиками), не просто засовуючи їх в рот, а коли крутить в руках або розкидає?
9. Чи приносила дитина коли-небудь вам (батькам) предмети, щоб щось показати?
10. Чи може дитина дивитися вам в очі більше 1-2 секунд?
11. Чи проявляла дитина будь-коли надчутливість до звуків (наприклад, закриваючи вуха)?
12. Чи посміхається дитина вам чи у відповідь на вашу посмішку?
13. Чи імітує дитина, те, що ви робите (наприклад, наслідує вираз вашого обличчя)?
14. Чи відгукується дитина на своє ім'я, коли ви її кличете?

15. Якщо ви вкажете на іграшку в кімнаті, чи подивиться на неї дитина?

16. Чи може дитина ходити?

17. Чи подивиться дитина на речі (предмети), на які дивитесь ви?

18. Чи здійснює дитина незвичайні рухи пальцями біля свого обличчя?

19. Чи намагається дитина залучати вашу увагу до того, що вона робить?

20. Чи не виникало у вас відчуття, що ваша дитина має порушення слуху (глуха)?

21. Чи розуміє дитина те, що говорять інші люди?

22. Чи буває так, що дитина захоплена чимось, чого не існує, або безцільно бродить по кімнаті?

23. Дивиться дитина на ваше обличчя, щоб перевірити вашу реакцію, коли стикається з чимось незнайомим?

Підрахунок балів ведеться шляхом співставлення з ключем:

(інтерпретувати може лише досвідчений психолог)

1. Ні 11.Так 21. Ні

2. Ні 12. Ні 22.Так

3. Ні 13. Ні 23. Ні

4. Ні 14. Ні

5. Ні 15. Ні

6. Ні 16. Ні

7. Ні 17. Ні

8. Ні 18. Так

9. Ні 19. Ні

10. Ні 20. Так

Обробка даних М-СНАТ займає менше 2 хвилин. Діти, які отримали більше 3 балів за загальною шкалою або набрали 2 критичних бали (питання 2, 7, 9, 13, 14, 15), повинні бути спрямовані на діагностичне обстеження до фахівців, до компетенції яких входить постановка діагнозу аутизм у дітей раннього віку. Жоден скринінговий інструмент не має 100% достовірності отриманих даних.

(Checklist for Autism in Toddlers)

ЧАТ

Розробка методики діагностики аутизму в малих дітей належить Сімону Барону-Коуену та його колегам. Опитувальник СНАТ (Checklist for Autism in Toddlers) був створений для спостереження за балансом здоров'я 18-місячних дітей. Це означало, що він повинен бути короткий та легкий у використанні. Проведення дослідження за допомогою опитувальника СНАТ займає біля 15 хвилин.

СНАТ складається з двох частин.

Перша частина (А) охоплює закриті питання, що стосується функціонування дитини в 9 сферах:

1) гра у близькому фізичному контакті (гойдання, підкидання);

- 2) соціальні зацікавлення;
- 3) розвиток моторики;
- 4) соціальні ігри;
- 5) гра «буцімто»;
- 6) вказування на предмет, який дитина хоче отримати;
- 7) вказування на об'єкт, яким хоче зацікавити іншу особу;
- 8) функціональна гра;
- 9) розподіл уваги.

Друга частина (Б) складається з п'яти пунктів, має експериментальний характер і полягає в тому, щоб особа, яка проводить дослідження, оцінила виконання дитиною кількох простих завдань. Дитина має показати можливості розподілу уваги, вказування на об'єкт, щоб зацікавити ним іншу людину, а також, гра «на ніби». Друга частина дає змогу порівняти інформацію, отриману від батьків з фактичними можливостями дитини.

Опитувальник СНАТ дає можливість виявити дітей, які належать до групи ризику, і, отже, пришвидшує процес встановлення діагнозу.

Розділ А: заповнюють батьки

1. Чи любить дитина гойдатися, підстрибувати, бавитися у вас на колінах? Так / ні
2. Чи цікавлять вашу дитину інші діти? Так / ні
3. Чи любить ваша дитина лізти кудись, напр., на сходи? Так / ні
4. Чи подобається їй грати в «ку-ку» / «хованки»? Так / ні
5. Чи грається вона, наприклад, заварює «чай» в іграшковому чайнику і «наливає» його в чашки, або щось подібне? Так / ні
6. Ваша дитина показує пальчиком, коли просить щось? Так / ні
7. Чи показує пальчиком на те, що їй цікаво? Так / ні
8. Чи може дитина правильно гратись з маленькими іграшками без того, щоб їх просто засовувати до роту, притискати до себе або кидати? Так / ні
9. Ваша дитина приносить вам предмети, щоб показати щось? Так / ні

Розділ Б: заповнює лікар або медпрацівник

1. Під час прийому дитина дивиться вам в очі? Так / ні
2. Залучіть увагу дитини, потім вкажіть на цікавий предмет на протилежному боці кімнати і скажіть: «Ой, подивись! Це (назва іграшки)!» Спостерігайте за обличчям дитини. Чи дивиться вона на предмет, на який ви вказуєте? Так / ні
3. Залучіть увагу дитини, потім дайте їй іграшкову чашку і чайник та скажіть: «Ти можеш зробити мені чашку чаю?». Дитина «навмисно» наливає вам чай, випиває його і т.д.? Так / ні
4. Запитайте дитини: «Де світло?», Або скажіть: «Покажи мені світло» Дитина показує вказівним пальчиком на світло? Так / ні
5. Чи може дитина спорудити вежу з кубиків? (Якщо так, то зі скількох _____) Так / ні

Б2: при позначці «Так» в даному пункті переконайтеся в тому, що дитина не просто спостерігала за вашою рукою, а дивилась на предмет, на який ви вказуєте

Б3: Якщо ви можете навести приклад, коли дитина щось «навмисно» робить в іншій грі, в даному пункті зарахувала «Так».

Б4: Повторіть те ж саме питанням «Де ведмежа?» або інший предмет поза досяжністю, якщо дитина не розуміє слово «світло». Щоб поставити «Так» в даному пункті дитина повинна подивитися вам в обличчя в момент, коли ви показуєте на предмет або відразу ж після цього

ЧАТ, ключові пункти

Розділ А

А5: грається понарошку **А7:** є вказівний жест

Розділ Б

В2: Стежить за предметом

В3: Робить понарошку

В4: Вказує пальцем

ЧАТ, неключові пункти

Розділ А

А1: Галасливі і рухливі ігри

А2: Соціальний інтерес (втягнення)

А3: Розвиток моторики

А4: Соціальна гра

А6: Вказівний жест

А8: Функціональна гра.

А9: Показує

Розділ Б

В1: Візуальний контакт

В5: Башточка з кубиків

Розподіл ризику

Група високого ризику аутизму: відповіді НІ в п. А5, А7, В2, В3, В4

Середній ризик аутизму: відповіді НІ в п. А7, Б4 (але немає інших пунктів з групи високого ризику)

Низький ризик аутизму: всі інші, за винятком першої та другої груп

Поради та рекомендації:

Група високого ризику: порекомендуйте корекційну клініку.

Середній ризик аутизму: сильні підозри: зробіть, як сказано вище.

Слабкі підозри: повторіть тест через місяць.

Низький ризик: навіть при одній відповіді «НІ» повторіть тест через місяць

Однак, слід пам'ятати, що жоден скринінговий інструмент не має 100% достовірності отриманих даних. Результат скринінгових методик не є діагнозом, а лише визначає «групу ризику» і є приводом для звернення до спеціаліста для детальнішого обстеження дитини.

Анкета для вихователів та батьків на визначення дитячого аутизму

1. Дитина часто злісно відноситься до близьких людей, які добре до неї ставляться.
2. Сторониться своїх однолітків, тримається з ними на відстані.
3. Не довіряє людям, побоюється їх.
4. Спить не спокійно, коли прокидається - кричить або плаче.
5. Характерні немотивовані перепади настрою: вередливість, плаксивість, ниття чергуються з агресією, негативізмом, емоційною збудливістю.
6. Боїться побутових шумів, тихих звуків, тварин, вогню, висоти, самотності при відсутності страху темряви.
7. Консервативна у їжі, не вживає нові страви.
8. Болісно реагує на зміну звичної обстановки, не любить новий одяг.
9. Схильна ламати іграшки.
10. Уникає погляду в очі людини, з якою контактує.
11. Противиться пестощам, ніжностям з боку інших людей.
12. Любить розглядати свої руки, перебирати пальці біля обличчя.
13. Рано починає розрізняти кольори, малює стереотипні орнаменти.
14. Схильна до звукової самостимуляції: зминання та розривання паперу, шарудіння пластиком пакетом, розгойдування стільців, дверей, маніпулювання одною іграшкою.
15. Властива «дерев'яна» хода (на ногах, що не згинаються), не координованість рухів.
16. Не розуміє простих інструкцій, але розуміє мову не звернену до неї.
17. Безпомічна у побуті. Важко засвоює навички самообслуговування.
18. Цікавиться знаками та символами: текстом книги, буквами, цифрами, географічними картами тощо.
19. Мовчазна, не підтримує розмову з чужими людьми.
20. Схильна до алергії.

Шкала оцінювання: кожна позитивна відповідь оцінюється в 1 бал.

Високий ступінь аутизму: 15-20 балів;

Середній ступінь аутизму: 7-14 балів;

Низький ступінь аутизму: 1-6 балів.

ФОРМИ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ТА ПЕДАГОГАМИ

2010-2011 н.р.		
Вид роботи	Зміст роботи	Цільова аудиторія
ПП	<i>Батьківський всеобуч: «Спілкування з особливою дитиною в період адаптації»</i>	Батьки
КР	«Причини труднощів в адаптації та соціалізації дітей-аутистів та шляхи сумісної взаємодії в їх подоланні	Батьки
ПП	<i>Семінар з елементами тренінгу «Адаптація особливих дітей до умов дитячого садка»</i>	Вихователі, помічники вихователів
ПП	<i>Семінар з елементами тренінгу «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в розвитку»</i>	Вихователі, спеціалісти
2011-2012 н.р.		
ПП	<i>Заняття з елементами тренінгу: «Психологічне здоров'я батьків є необхідною умовою здоров'я дітей»</i>	Батьки
ПП	<i>Батьківський всеобуч: «Навчання батьків краще розуміти внутрішній стан особливої дитини, та стати компетентними захисниками прав та інтересів дитини»</i>	Батьки
КР	«Значення середовища, в якому перебуває дитина з РСА, на психічний розвиток дитини. Матеріально-технічна база інклюзивних груп»	Вихователі
ПП	<i>Заняття з елементами тренінгу: «Стимулювання розвитку пізнавальної активності дітей»</i>	Вихователі
2012-2013 н.р.		
КР	«Допомога дитині з ООП в подоланні кризових проявів. Стиль виховання»	Батьки
КР	«Особливості розвитку дитини з РСА»	Батьки
ПП	<i>Семінар: «Організація роботи з дітьми, що мають розлади спектра аутизму в умовах дитячого садка»</i>	Вихователі, спеціалісти
ПП	<i>Семінар: «Особливості психічного розвитку дітей з розладами спектра аутизму»</i>	Вихователі, спеціалісти

2013-2014н.р.		
ПП	<i>Семінар з елементами тренінгу: «Діти з особливими потребами»</i>	Батьки
ПП	<i>Майстер-клас: «Розвиток розумової та пізнавальної активності у дітей з РСА»</i>	Батьки
КР	<i>«Психолого-педагогічні основи індивідуального підходу до дітей з розладами спектра аутизму»</i>	Вихователі
КР	<i>«Комунікативні ігри для дітей із розладами спектра аутизму»</i>	Вихователі
2014-2015н.р.		
ПП	<i>Практикум: «Виховання та навчання дітей аутистів»</i>	Батьки
ПП	<i>Батьківський всеобуч: «Як допомогти дитині-аутисту подолати страх»</i>	Батьки
ПП	<i>Семінар з елементами тренінгу: «Профілактика синдрому професійного виховання у педагогів, що працюють з дітьми з особливими освітніми потребами»</i>	Вихователі
КР	<i>«Різновид фобій у дітей-аутистів »</i>	Вихователі
2016-2017 н.р.		
КР	<i>«Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з РСА»</i>	Батьки
ПП	<i>День відкритих дверей: «Корекційне заняття, як основа корекційно-розвивальної та навчальної роботи з дитиною ООП»</i>	Батьки
КР	<i>«Розвиток емоційно-вольової сфери у дітей з розладами спектра аутизму»</i>	Вихователі
КР	<i>«Особлива дитина в колективі однолітків»</i>	Вихователі
2017-2018 н.р.		
ПП	<i>Майстер-клас «Таємниця сенсорної кімнати»</i>	Батьки
КР	<i>Інформаційний poradnik для батьків «Моя дитина особлива»</i>	Батьки
КР	<i>«Ава терапія як метод корекційної педагогіки»</i>	Батьки
КР	<i>«Вплив кінізіологічних вправ на розвиток мовлення та мислення дітей-аутистів»</i>	Вихователі
КР	<i>«Психологічна готовність дітей з РСА до навчання в школі»</i>	Вихователі

СЕМІНАР З ЕЛЕМЕНТАМИ ТРЕНІНГУ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ ТА СПЕЦІАЛІСТІВ ЗДО

Тема: «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в розвитку».

Мета: актуалізація досвіду роботи педагогів з дітьми ООП, сформуванню уявлення учасників тренінгу про внутрішній світ дітей з особливими потребами, тілесно відчувати їхні потреби на собі, акцентувати увагу учасників на морально-духовному розвитку особистості в цілому.

Обладнання: відеопрезентація «Я особливий», музика природи, аркуші паперу, кольоровий папір, дитячі іграшки, пазли, конструктор, мозаїка, олівці, маркери, стікери, ножиці, клей, медичні маски, окуляри з викривленим зображенням, або із заклеєними скельцями, навушники або бір уші, рукавиці із цупкої тканини, картинки із зображенням: м'ясорубка, смітник, валіза.

Категорія слухачів: вихователі, вчителі-логопеди, інструктор з фізичної культури, музичні керівники.

Хід роботи

I. Вступне слово: оголошення теми та мети семінару з елементами тренінгу.

Перегляд відеоролика «Я особливий».

Доповідь «Інклюзивна освіта в дії» презентація

II. Проголошення правил тренінгу: учасники на знак погодження плескають в долоні.

1. Посміхайтесь один одному.
2. Будьте уважні й активні.
3. Працюйте за принципом «Тут і тепер».
4. Будьте відкриті для нового досвіду.
5. Умійте слухати один одного.
6. Не бійтеся помилятися.
7. Поважайте думку іншого.
8. Робіть самостійні висновки.

III. Очікування (учасники на стікерах у вигляді сердечок записують власні очікування від тренінгу).

IV. Комплекс пізнавальних вправ:

1. Вправа «Свічка»

Мета: візуалізувати дитину з ООП.

Хід роботи: учасники семінару передають один одному свічку називаючи ім'я дитини з ООП, яку вони знають.

2. Вправа «Душа особливої дитини»

Мета: занурення у світ особливої дитини, розвиток емпатії.

Хід роботи: учасники зображують за допомогою малюнків внутрішній світ дитини з особливими потребами. Презентація малюнків та обговорення.

3. Вправа «Емоційна бухгалтерія»

Мета: привернути увагу педагогів до дітей з ООП та сприяти усвідомленню доцільності педагогічного супроводу цих дітей у навчально-виховному процесі .

Хід роботи: учасникам зачитуються запитання на які вони мають дати кількісні відповіді.

Скільки раз за 1 день ви:

- звертаєтесь до дитини з докором;
- з позитивними емоціями, похвалою;
- помічали особливі дитину в групі та зверталися до неї по імені;
- скільки раз ви індивідуально працювали з дитиною або ж допомагали їй;
- скільки раз за день особлива дитина доводила вас до нервового зриву.

Підрахуйте позитивні та негативні висловлювання. Чого більше?

4а. Вправа «Відчуй себе як вони»

Мета: сприяти відчуттю власного тіла та розуміння можливостей особливої дитини.

Хід роботи: учасники одягають рукавиці, які зшиті , окуляри у яких заклеєні скельця, або з різними кольоровими гаммами, вуха закривають навушниками або бірушами. У повній амуніції педагоги складають пазли, перебирають фасолю з крупною, складають конструктор – *робота групова дозволяється підказувати та допомагати оди одному.*

4б. Вправа «Як воно бути особливим?»(продовження до вправи 4а

Учасники записують перші враження після того як зняли з себе зайві предмети. Ведеться обговорення.

5. Вправа «Особлива дитина в групі»

Мета: розвиток спостережливості, знання психологічних особливостей дітей з ООП, вміння перевтілюватися у іншу людину, розвиток акторської майстерності та педагогічного впливу на дитину.

Хід роботи: учасники розподіляють ролі, обираючи особливу дитину з певним діагнозом: аутист, гіперактивний, вихователя та групу дітей. Потрібно програти один день із життя особливої дитини в межах ДНЗ. Обговорення.

- Що відчували будучи особливою дитиною?
- Чи легко було перевтілюватися?
- Чи було відчуття незахищеності та прагнення зникнути?
- Чи важко вихователю працювати з особливою дитиною, і що є найскладнішим?

6. Вправа «Мій друг»

Мета: розвиток толерантності, милосердя та духовного зростання.

Хід роботи: учасники тренінгового заняття малюючи схематично зображають людину і записують ті риси характеру які, найбільше цінують в людині для того щоб вона стала її другом – відповідь зачитують. Потім тренер(психолог) замальовує у кожному портреті одну частину тіла (очі,

вуха, рот, кінцівки, і пропонує дати відповідь на запитання : «Чи змінилося ваше ставлення до цієї людини ,вашого друга?» Обговорення.

7. Вправа «Рука допомоги»

Мета: допомогти педагогам зрозуміти їх значення та роль у житті особливої дитини.

Хід роботи: учасникам пропонується намалювати власну долоню і написати, які особисту допомогу вони можуть надати цій особливій людині, долоні наклеюються на малюнок людини. Обговорення.

8. Перегляд документального фільму «Звернення особливих людей до світу»

V. Заключна частина «Чи справдилися ваші очікування»

На дошці знаходяться картинки із зображенням: м'ясорубка, смітник, валіза.

- Якщо матеріали семінару – тренінгу були цікавими та пізнавальними для вас почіпіть ваше сердечко-очікування на валізу,

- Якщо дану інформацію вам потрібно перетерти чи пережувати, то почіпіть ваше очікування на м'ясорубку;

- Якщо на семінарі вам було сумно і ви дарма тут провели свій вільний час, то почіпіть ваше очікування на смітник.

ТРЕНІНГ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ «ВСІ ДІТИ МАЮТЬ РІВНІ ПРАВА»

Мета заняття: познайомити вихователів з особливостями інклюзивного навчання в системі освіти; сформуванню толерантне ставлення до впровадження інклюзивного навчання у закладах освіти.

Тривалість заняття: 2 год. 20 хв.

Хід роботи:

1.Вправа «Хто я?» (10 хв.)

Тренер: На аркушах паперу напишіть цифри від 1 до 5 і п'ять разів дайте відповіді на запитання: «Хто я?». Візьміть до уваги риси характеру, почуття, інтереси. Наприклад:

- «Я веселий;
- Я люблю читати...».

Відтак прикріпіть аркуші собі на груди і починайте ходити і читати, що написали інші учасники тренінгу.

2.Мотиваційна притча (3 хв.)

«Закриті двері»

Якось один мудрець вирішив знайти собі учня для того, щоб передати йому перед смертю свої знання. Учень мав бути талановитим і здібним, а також повинен володіти певними знаннями і вміннями. Мудрець вирішив вчинити так: зібрати всіх учнів і обрати з них гідного. Зібрались сотні учнів. І мудрець сказав: «Дорогі мої учні, я зібрав вас усіх для того, щоб дізнатися,

хто допоможе мені вирішити одну проблему. Позаду мене ви побачите стіну, в якій розташовані найбільші й найважчі двері з тих, що є в нашому місті. Чи знайдеться серед вас, мої учні, той, хто відкриє ці двері без сторонньої допомоги?» Практично одразу ж деякі учні відмовилися від участі у змаганні, пояснюючи це тим, що таке завдання не для них. Інші ж вирішили обміркувати з чого складаються двері, як працює їх механізм і прийшли до висновку, що не зможуть виконати це завданням. І лише один учень попрямував до дверей і максимально ретельно оглянув їх: простукав дверну поверхню, за допомогою чого визначив приблизну товщину дверей і наскільки щільний матеріал, з якого вони виготовлені, не забув він відзначити й наскільки надійно змащені дверні петлі. Практично всі ділянки, сантиметр за сантиметром були вивчені ним з особливою ретельністю і увагою. Учень зібрався з думками, глибоко вдихнув і легенько штовхнув двері. На великий подив оточуючих вони дуже плавно і легко відкрилися. Адже завдяки бездоганній конструкції ці двері відкривалися від несильного поштовху.

Мораль: для досягнення мети потрібно ретельно вивчити питання з усіх сторін, тоді рішення знайдеться швидко і легко.

3. Вступне слово тренера. Повідомлення теми та мети заняття (3 хв.).

Кожна людина має потреби, які прагне задовольнити. А саме: потреби фізіологічні (тобто, їжа, відпочинок, здоров'я); потреби безпеки (тобто, фізичної, психологічної та економічної); соціальні (тобто, потреба в взаємозв'язку з іншими, і, як наслідок потреба інформованості, приналежності до спільноти-громади, потреба бути любленим, почутим, потрібним та визнаним); потребу свободи (тобто, можливості самостійно приймати рішення і впливати на своє життя); потребу самореалізації – тобто здійснення людської особи, віднаходження змісту життя, закорінення у вірі. Дуже часто людина може сама задовольнити ці потреби, або принаймні зробити все, що від неї залежить. Але є ті, які не можуть задовольнити свої базові потреби без нашого позитивного ставлення, допомоги, сприяння.

4. Вправа «Кораблики очікування» (10 хв.)

Тренер. На дошку прикріплюють ватман із зображенням річки та Берегом Справдженої Надії. Учасникам роздають стікери у формі корабликів, а тренер говорить: «Тепер ми достатньо знаємо один про одного: імена, вподобання, мрії та сподівання і готові здійснити подорож. Проте, давайте хвилинку подумаємо про ваші очікування від «подорожі» (заняття) і напишемо їх на ось таких спеціальних корабликах. Ці кораблики потрібно наклеїти на Берег Надії.

5. Прийняття правил роботи групи (7 хв.)

Для того, щоб спілкування було ефективним, а робота на занятті була продуктивною щодо вирішення поставлених завдань та здійснення очікувань

учасників тренінгу необхідно прийняти правила роботи в групі. Є декілька принципів та правил групової роботи:

- Правило «Тут і зараз» – головним є те, що відбувається зараз, так як тільки через актуалізацію переживань, потреб і груповий досвід людина може пізнати себе.

- Принцип емоційної відкритості – висловлювати свої думки і почуття, щоб вони стали надбанням групового досвіду.

- Правило щирості – говорити тільки про реальні почуття та чесно висловлювати свою позицію, інакше може виникнути помилкове враження про Вас. Якщо виникає така потреба говорити про те, що заважає брати участь у роботі групи.

- Правило «Я – висловлювання» – говорити тільки від свого імені – «Я думаю...», «Я помітив...», «Я відчуваю...», а не використовувати загальні фрази і кліше.

- Правило особистого вкладу – всі дії, що відбуваються під час групової роботи, мають за мету активну участь в них кожного учасника на рівних умовах з усіма.

- Правило «Стоп» – кожен має право сказати: «Зараз я не готовий (не хочу) висловити свою думку». Ціль психологічної роботи в тому, щоб кожен зміг глибше усвідомити, що він вільний у виборі рішень. Але це також означає і його особисту відповідальність. Людина відчуває у собі сили спробувати нові способи поведінки лише тоді, коли у неї є право самостійно вирішувати, що вона може робити і про що говорити.

- Правило конфіденційності – групові процеси повинні обговорюватися в групі, а не за її межами. Правило стосується вправ, за допомогою яких досліджується внутрішній світ особистості людини.

- Правило взаємної підтримки – учасники занять підтримують один одного. Потім кожний учасник тренінгу висловлює те правило, яке він вважає необхідним для ефективної роботи групи. Тренер ці правила записує на великому ватмані.

6. Вправа «Мої слабкі та сильні сторони в цій темі» (15 хв.)

Мета: визначити рівень обізнаності учасників щодо теми заняття. Тренер учасникам роздає стікери у формі паперового якоря та вітрил. Тренер пропонує всім по черзі написати про свої переваги (на вітрилах) і слабкі сторони саме в цій темі (на якорі) та прикріпити їх на плакат «Корабель».

Інструкція. На аркуші намальований корабель без вітрил і якорів. Уявіть, що саме ваші переваги та обізнаність нададуть нашому кораблю можливість пливати, а якорі нададуть можливість зупинитись для роздумів і попрацювати зі слабкими сторонами. Підсумок після виконання вправи. Завдяки проведеній вправі ми знаємо плюси та мінуси в роботі кожного з учасників. Спробуємо сьогодні надути наші вітрила і вирушити в подорож.

7. Вправа «Калейдоскоп» (15 хв.)

Мета: визначити рівень обізнаності учасників щодо теми заняття.

Хід вправи: Тренер об'єднує учасників у 3 групи, які отримують аркуші паперу А-3 та маркери (кожна група отримає маркер різного кольору).

Завдання учасникам: дати відповідь на наступні запитання:

1. Що таке інклюзивна освіта?

2. Яка мета інклюзивного навчання?

3. За яких умов впровадження інклюзивної освіти буде успішним?

Відповівши на запитання, групи по колу обмінюються аркушами і доповнюють відповіді один одного, дописуючи їх маркером свого кольору. Після того як кожна група отримає назад своє завдання, вона презентує свою роботу з аналізом доповнень. Тренер доповнює й узагальнює відповіді груп.

8. Вправа «Ноїв ковчег» (10 хв.)

Легенда ведучого: Гра відбувається в Ноїв Ковчег. Звірі в темряві вирвалися на свободу і кожен звір повинен по голосу знайти свою пару.

Інструкція: Гравці витягують з коробки аркуші паперу, на яких написані назви тварин (по дві тварини кожного виду). Гравці мають закрити очі подати звук, характерний для того виду тварини, яку він зображує. Якщо один партнер знайшов собі пару, то вони повинні тихо відійти в сторону і чекати, поки всі інші «звірі» не знайдуть собі пари. Плутанина буде зменшуватися в міру того, як все більше число граючих буде знаходити свою пару.

9. Вправа «Що таке інклюзивне навчання?» (30 хв.)

Мета: проаналізувати теоретичні аспекти інклюзивного навчання. Перегляд відео «Інклюзія» <https://www.youtube.com/watch?v=hnbLzK63-Hc>.

Інформаційне повідомлення: Життя дивна та непередбачувана річ. Іноді буває так, що в ньому трапляються події, на які важко вплинути та зрозуміти до кінця. Народження дитини з вадами – це подія, яка стається не з чиєїсь провини, а просто стається. І від ставлення до неї залежить, наскільки ця дитина має шанс на те, щоб просто БУТИ, щоб отримати розуміння та підтримку світу й знайти в ньому своє місце. Кожного дня на землі чиєсь життя народжується, а чиєсь згасає. І так вже є, що кожного дня на цей світ народжуються діти, яких ми називаємо дітьми з особливими потребами, які є особливими в тому, що через свою ту чи іншу проблему у фізичному чи психічному розвитку потребують нашої особливої турботи.

Розрізняють такі обмеження дитячої життєдіяльності:

- порушення слуху і мови (нечуючі, зі зниженим слухом, з порушеннями мовлення);
- порушення зору (незрячі, зі зниженим зором);
- порушення інтелектуального розвитку (з порушенням розумового розвитку, із затримкою психічного розвитку);
- порушення опорно-рухового апарату;
- складні (комплексні) порушення психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, дитячий церебральний параліч з порушенням інтелектуального розвитку різного ступеня тощо);
- хронічні соматичні захворювання;
- психоневрологічні захворювання;

- аутизм.

Організація навчання дітей з різними видами психофізичних порушень у звичайних закладах вимагає безлічі зусиль. На жаль, більшість освітніх будівель не пристосовані зараз до того, щоб у них знаходилися діти з тяжкими формами інвалідності. Крім того, по відношенню до дітей з інвалідністю існує неоднозначне ставлення з боку інших людей, а також стереотипи та хибні погляди з приводу їх можливостей: що вони можуть, а чого не можуть.

10. Вправа «Алгоритм впровадження інклюзивного навчання у дитячому садку» (15-20 хв.)

Хід вправи: Об'єднуємо людей в 4 групи (бажано мінімум по 4 людини). Одна група – міністерство, друга – адміністрація навчальних закладів і педагоги, третя батьки і четверта – діти. Завдання для всієї команди: написати алгоритм впровадження інклюзивної освіти в навчальних закладах, який буде влаштовувати всіх учасників навчального виховного процесу. «Міністерство» – пише завдання, яке має бути виконаним. «Адміністрація і педагоги» – пишуть умови, які будуть сприяти якісному навчанню дітей з особливими освітніми потребами. «Батьки» – пишуть умови, при яких дітям було б комфортно навчатись. «Діти» – пишуть очікування від перебування в закладі, де впроваджене інклюзивне навчання. Після презентації роботи кожної групи відбувається обговорення: Що вам дала ця вправа?

11. Вправа «Кораблики очікування» (10 хв.)

Тож, чи збулися ваші очікування від сьогоднішнього заняття?

Якщо так – перенесіть кораблики з Берега Надії, через річку, на Берег Справдженої Надії.

12. Підбиття підсумків (10 хв.)

Тренер пише на дошці:

Д - досвід (що робили, що найбільше запам'яталося?)

Р – рефлексія (які відчуття?)

І – інформація (яку інформацію одержали та які висновки зробили?)

Д – дії (як будете діяти в майбутньому?)

13. Притча «Як вийти з лабіринту проблем» (2 хв.) Одного разу даоський Майстер привів свого учня в парк, розташований біля підніжжя гори. У парку був лабіринт із високими й гладкими стінами. Дах у лабіринту був відсутній, і його переходи освітлювалися сонячним світлом. Майстер підвів учня до входу в лабіринт і велів йому відшукати вихід. Учень блукав у лабіринті цілий день і цілу ніч, але щораз незмінно заходив у глухий кут. Зневірившись вибратися назовні, він упав на землю й заснув. Відчувши, як хтось трясє його за плече, учень відкрив очі. Над ним стояв Майстер: – Іди за мною, – сказав він. Вийшовши з лабіринту, майстер, не обертаючись, став підніматися на гору. Піднявшись на вершину, він велів учневі: – Подивися вниз! З місця, на якому вони стояли, лабіринт було видно як на долоні. – Дивлячись звідси, ти можеш відшукати шлях, який веде до виходу з лабіринту? – запитав Майстер. – Це нескладно, – сказав учень. – Потрібно

тільки уважно придивитися. – Знайди його й добре запам'ятай, – велів Учитель. За якийсь час вони спустилися з гори, учень увійшов у лабіринт і впевнено пройшов його, жодного разу не збившись. – Урок, який ти одержав сьогодні, стосується одного з головних секретів Мистецтва Життя, – зустрівши учня біля виходу, сказав даос. – Що далі ти відсторонюєшся від ситуації, що вище над нею піднімаєшся, що більше простору охоплює твій погляд, то простіше відшукати правильне рішення

ПОРАДИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

Взаємодія з аутичними дітьми

Діти-аутисти унікальні і бачать світ не так як інші люди. Їх відмінності яскраво виражені в контексті навичок спілкування. Аутисти користуються власною мовою і оперують системою, яка працює на них. Якщо у вас є знайома дитина з діагнозом аутизм, тоді вам важливо вивчити їхню мову, щоб правильно вести себе і спілкуватися з ними.

1. Говоріть про те, що їм цікаво. Дізнавшись, чим цікавиться дитина, вам буде набагато простіше побудувати вашу бесіду. Під час обговорення зручної для них теми, такі діти можуть розкритися. Для легкості спілкування необхідно знайти правильну «довжину хвили», на якій їм зручно спілкуватися. Наприклад, ваш син може любити автомобілі, і ця тема стане прекрасним початком бесіди.

2. Скорочуйте речення в розмові з дитиною-аутистом, оскільки їй складно осмислювати усне мовлення. Розмовляючи з аутистом короткими реченнями, ви дасте йому можливість більш ефективно «переварювати» інформацію. Багато залежить від дитини. Деякі аутисти цілком можуть осмислювати довгі речення. Деякі діти-аутисти ледве розуміють усне мовлення. В цьому випадку можна спілкуватися з ними за допомогою письмових повідомлень, наприклад, «Зараз ми будемо їсти». Вони можуть написати відповідь або відповісти усно завдяки зоровій комунікації. Письмове спілкування може стати відмінним помічником.

3. Малюйте. Аутисти мають гарне образне мислення і добре сприймають малюнки. Пробуйте малювати схеми, інструкції або прості зображення, щоб доносити до них свої ідеї. Так вони зможуть точніше зрозуміти, що ви намагаєтеся їм донести, адже більшість дітей-аутистів краще реагують на візуальну комунікацію.

Спробуйте візуалізувати розпорядок дня дитини. Намалюйте повсякденні заняття; сніданок, похід до дитячого садка, повернення додому, вільний час, сон. Якщо ваша дитина вчиться читати, тоді можете додавати слова. Так дитина зможе перевіряти свої заняття і правильно планувати свій день. Використовуйте схематичні малюнки для пояснення дій, але додайте елемент, який буде персоналізувати кожен символ. Наприклад, у вас можуть

бути руде волосся. Додайте їх до малюнку, щоб при його вигляді у дитини виникала асоціація з мамою.

4. Давайте час на осмислення. Може знадобитися більше пауз, ніж в звичайній розмові. Дитині необхідний час, щоб обміркувати почуте. Запасіться терпінням і не квапте їх; давайте їм час подумати і підготувати свою відповідь.

Якщо дитина не відповіла на перше питання, то не поспішайте ставити друге. Тут справа в способі обробки інформації, а не в інтелекті.

5. Дотримуйтесь мовної сталості. Всім відомо, що в мові існують різні варіанти побудови фраз. Для вираження однієї думки можуть використовуватися різні слова. Діти-аутисти не вловлюють таких відмінностей, тому говоріть однаковими фразами, щоб не вводити їх в оману.

Системність і постійність дуже важливі. Слід розуміти, що у вас не вийде завжди повторювати слово в слово, тому не потрібно панікувати, якщо ви сказали незвичну фразу.

6. Проявляйте чуйність і не сприймайте мовчання як особисте ставлення. Ваша дитина може не говорити з усіма, але намагайтеся не сприймати це особисто. Проявляйте чуйність, поважайте її межі та давайте зрозуміти, що ви завжди раді дитині. Ви ніколи не можете точно знати, чому дитина мовчить. Можливо, невдало вибраний час для бесіди, не підходить навколишнє оточення або дитина фантазує про щось інше.

Глибока шана по відношенню до почуттів і психологічних меж дитини це найкращий спосіб щоб почуття «з'явилися».

Намагаючись заговорити з вашою дитиною, інші люди можуть подумати, що вона асоціальна або вони їй не подобаються. Найімовірніше, що ці припущення не є вірними. У будь-якому випадку необхідно пояснювати людям, що вони повинні увійти в становище.

7. Починайте розмову із ствердження. Дітям-аутистам не завжди легко відповідати на запитання на кшталт «Як справи?», яких вони можуть навіть злякатися. Перетворення думок в речення для них може вимагати часу, тому починайте розмову без подібного тиску, щоб не ставити їх у незручне становище. Просто прокоментуйте що-небудь і спробуйте дочекатися відповіді. Знову ж, говоріть про те, що їм цікаво.

Більш старші діти можуть придумати відповіді, які вони будуть говорити після загальновідомих питань. В такому випадку на питання «Як справи?» ви автоматично отримаєте відповідь «Добре». Питання на початку бесіди не буде стресом, якщо у дитини є заготовлені відповіді.

8. Приділяйте їм увагу. Досить часто дитина хоче привернути увагу, але може відчувати внутрішню боротьбу. Не забувайте про них і приділяйте увагу. Робіть спроби, навіть якщо вони не відповідають. Для них це багато значить.

9. Вибирайте правильний час для розмови. Намагайтеся розмовляти, коли дитина спокійна. У моменти розслабленості вони більш сприйнятливі

до інформації. Також важливі навколишні умови, навколо не повинно відбуватися багато всього одночасно, так як зайва кількість вхідних сигналів може скувати дитину.

10. Говоріть прямо. Аутисти можуть не сприймати метафори. Їм складно розуміти сарказм, ідіоми і жарти. Говоріть максимально прямо і по справі, щоб їм було простіше вас зрозуміти.

Правила роботи з аутичними дітьми

1. Приймати дитину такою, якою вона є.
2. Виходити з інтересів дитини.
3. Дотримуватися визначеного режиму і ритму життя дитини.
4. Дотримуватися щоденних ритуалів (вони забезпечують безпеку дитини).
5. Навчитися фіксувати найменші вербальні і невербальні сигнали дитини, що свідчать про її дискомфорт.
6. Частіше бути присутнім у групі, де займається дитина.
7. Якнайчастіше розмовляти з дитиною.
8. Забезпечити комфортну обстановку для спілкування і навчання.
9. Терпляче пояснювати дитині зміст її діяльності, використовуючи чітку наочну інформацію (схеми, карти і т.п.).
10. Уникати перевтоми дитини.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

у роботі з дітьми, що мають розлад спектра аутизму

- Якщо в групі є діти-аутисти, то на занятті обов'язково має бути присутній асистент вихователя, або супроводжуючий. Якщо його немає, то головне, щоб педагог розумів аутичну дитину, а саме, що вона хоче сказати – їй страшно, боляче, сумно, вона не розуміє завдання чи хоче вийти.
- Аутичні діти часто не можуть висловити своїх потреб, тому й починають себе погано поводити. Перш за все педагогу треба застосовувати прийом від людини до людини, тобто говорити, розмовляти з дитиною. Тільки щоб це був не словесний водоспад, а чіткі короткі інструкції.
- Коли дитина тільки прийшла в новий колектив, їй важко адаптуватися, і процес адаптації може проходити дуже довго. Проте у кожного він відбувається індивідуально. В однієї дитини він триває неділю, у когось – місяць, у декого – рік. А дехто взагалі не може адаптуватися, бо йому не підходять колектив або вихователь.
- Такі діти як індикатори – вони відчують відвертість. Якщо до них з хорошими намірами, то вони це одразу розуміють, але так само відчують і брехню.

- Найголовніше, що дитина має відчувати комфорт і гармонію всередині себе. Якщо вона довіряє середовищу, в якому перебуває, і вихователю, то вона буде працювати і розвиватися.
- Педагог має завоювати у дитини довіру, стати авторитетом для неї, а не бути диктатором. Якщо вихователь займе позицію директивну, на відстані, то аутична дитина це відчує і буде поводити себе неадекватно. А ступінь неадекватності у кожної дитини різний – може кричати, вставати, не виконувати завдання. Є випадки, коли такі діти набагато швидше виконують завдання, ніж інші. Чим займається аутист у цей час – він починає себе розважати, ліпити літачки, робити орігамі, тобто він сам себе займає. Звичайно, це не подобається вихователю, він намагається його заспокоїти, посадити на місце, але він ніяк не реагує і не розуміє чому йому кажуть сісти на місце. Адже необхідно було виконати завдання, і він це зробив. Тому таким дітям потрібно давати додаткові завдання
- І у цьому випадку «трикутник» – дитина, вихователь, батьки має завжди функціонувати. Педагог має відчувати дитину.

**Календарно-тематичний план роботи
індивідуальних консультацій з батьками, що виховують дітей з
РСА на рік**

№ п/п	Тематика консультацій	Термін виконання
1	«Адаптація та соціалізація дитини з РСА до умов ЗДО»	Вересень
2	«Особливості психофізичного розвитку дитини з аутизмом»	Вересень
3	«Як розвинути у дитини навички самообслуговування»	Жовтень
4	«Роль батьків у корекційно-розвивальній роботі»	Жовтень
5	«Як психологічний клімат сім'ї впливає на психічне здоров'я малюка?»	Листопад
6	«Як позбутися відчуття провини перед дитиною?»	Листопад
7	«Дитячі фобії, як допомогти дитині»	Грудень
8	«Гра - основа навчання та виховання дитини-аутиста»	Грудень
9	«Розвиток емоційного інтелекту у дітей з РСА»	Січень
10	«Розвиток навчальної поведінки у малюка з аутизмом»	Січень
11	«Сенсорний розвиток через ігрову діяльність»	Лютий
12	«Розвиток мовлення за допомогою «Цікавих пальчиків»»	Лютий
13	«Розвиток розумової та пізнавальної активності дитини у повсякденному житті сім'ї»	Березень
14	«Батьківська підтримка – запорука успішного самостійного життя дитини»	Березень
15	«Індивідуальний підхід як основа успішної взаємодії з дитиною»	Квітень
16	«Гіперопіка та її наслідки»	Квітень
17	«Інтерактивні книги у розвивальній та навчальній роботі з дитиною»	Травень
18	«Соціальні ігри та їх роль у розвитку соціальної компетентності малюка»	Травень

ТРЕНІНГОВЕ ЗАНЯТТЯ ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

«Психологічне здоров'я батьків – необхідна умова здоров'я дітей»

Мета заняття: формування умінь і навичок батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо збереження та зміцнення свого психічного здоров'я через оволодіння способами психічної саморегуляції та активізацію особистісних ресурсів.

Тривалість заняття: 2 год. 50хв.

Хід роботи:

1. Вступне слово ведучого (3 хв.)

Бути батьком, означає щоденно, повсякчасно віддавати душевні сили та енергію дитині. А бути батьком особливої дитини – навантаження більше в рази. Тому і емоційна втома, і спустошення набагато гостріше, а вміння допомогти собі в такій ситуації є потрібним і обов'язковим. Найбільш вираженими симптомами емоційного вигорання є неадекватне виборче емоційне реагування і редукція сімейних обов'язків. На стадії становлення знаходяться такі симптоми як переживання психотравмуючих обставин, емоційно-моральна дезорієнтація, психосоматичні порушення. Уміння володіти собою, тримати себе в руках – один з головних показників від яких залежать і його успіхи людини, і її психологічне здоров'я. Людина, що знає себе, свої потреби і способи їх задоволення, може більш усвідомлено та ефективно розподілити свої сили протягом кожного дня, тижня, місяця, цілого року, а значить, продовжити термін свого успішного життя.

2. Знайомство (10 хв.)

Учасникам тренінгу роздаються кольорові аркуші і пропонується написати на них своє ім'я, яким би вони хотіли, щоб їх називали під час заняття. Кожен учасник представляється, вказуючи написане ім'я і дарує «подарунок» групі, що починається на першу букву імені (наприклад: Ольга – оптимізм, Тетяна – тепло та ін.).

3. Вправа «Прийняття правил групової роботи» (10 хв.)

Учасники сідають у коло.

Інструкція. Після того як ми познайомилися, приступимо до обговорення основних правил групової роботи. Я буду пропонувати правила, ви можете їх доповнити чи змінити.

Правила групової роботи:

1. Звертатися один до одного по імені.
2. Приймати себе та інших такими, які вони є.
3. Бути щирим.
4. Уникати оцінок один одного.
5. Все, що робиться в групі, робиться на добровільних засадах.
6. Поважати один одного.
7. Конфіденційність всього, що відбувається в групі.
8. Спілкування за принципом «тут і зараз».

4. Вправа «Пісочний годинник» (10 хв.)

Мета: збір очікувань.

Завдання: приклеїти стікери з написаними батьками очікуваннями від тренінгу на верхню частину годинника.

5. Вправа «Асоціації» (7 хвилин)

Учасники сидять у колі. Передають один одному іграшку, називаючи якомога більше асоціацій до слова «здоров'я»:

- успіх;
- спокій;
- спілкування;
- впевненість;
- стабільність;
- спілкування з природою;
- життєрадісність;
- гармонія;
- хороше самопочуття тощо.

Але завжди є фактори, які заважають нам триматися у рівновазі. І один з головних факторів – це стрес.

6. Вправа «Я переживаю стрес, коли...» (5 хв.)

Мета: привернути увагу до внутрішнього стану оточуючих.

Хід вправи: слід продовжити речення: «Я переживаю стрес, коли...»
Надалі ми з вами спробуємо декілька способів запобігти напруженню, позбутися стресу.

7. Вправа «Ловець блага» (15 хв.)

Інструкція. Щоб з вами не сталося, в усьому намагайтеся знаходити позитивні сторони. Давайте потренуємося. Знайдіть і запишіть, будь ласка, позитивні моменти в наступних ситуаціях:

1. Ви збираєтеся на роботу, погода зустрічає вас сильним дощем.
2. Ви спізнилися на автобус.
3. У вас немає грошей, щоб поїхати кудись у відпустку.

Учасники пишуть для кожної ситуації свої позитивні моменти. Кожен по черзі промовляє ці моменти. Учасник, що вказав більше 5 позитивних моментів у кожній запропонованій ситуації, вважається «ловцем блага».

8. Вправа «Я володію, знаю, вмію!» (20 хв.)

Інструкція. Візьміть аркуші паперу А 4, розділіть ручкою на три рівні частини по вертикалі. Потім у першій колонці напишіть «Я володію», у другій – «Я знаю», в третій – «Я вмію». Заповніть ці колонки у відповідності з їх назвами. Намагайтеся робити це завдання із задоволенням. Я впевнена, що у Вас все вийде, адже в кожній людині є дуже багато переваг. Час виконання 7 хвилин. Після завершення роботи, учасники зачитують те, що написали. Йде обговорення. Ведучому важливо підтримати тих, у кого занижена самооцінка, допомогти їм знайти в собі кращі сторони. Ця вправа дуже ефективна саме в групі, тому що кожен може почути про достоїнстві

інших учасників і знайти в собі ще дуже багато всього позитивного, що сприяє підняттю самооцінки й особистісному зростанню.

Техніка «Недільний вечір» (озвучити як один з варіантів отримання ресурсів). Ця техніка буде сприяти вашому особистісному росту, кристалізації інтересів. Якщо ви «стурбовані» обставинами, тобто не можете похвалитися врівноваженістю, застосування цієї техніки може вам допомогти. Крім того, техніка може допомогти вам налаштуватися на наступний робочий тиждень. *Зміст:* сутність техніки досить проста. Від вас потрібно тільки одне, привчити себе, своїх близьких і друзів до того, що вечір неділі (можна вибрати будь який день тижня) – це ваш особистий час. Час, коли ви займаєтеся собою. У цей час можна ізолюватися від людей в окремій кімнаті. Можна піти погуляти, сходити в парк або, скажімо, в кінотеатр. Можна робити все, що завгодно. Фактично, тут одне обмеження – не бути пов'язаним з кимось цього вечора, або якимись зобов'язаннями. Теоретично, можна присвятити недільний вечір спілкуванню з батьками, друзями тощо. Але так чи інакше все одно від вас будуть щось вимагати. Тому найкраще – це просто залишитися наодинці з собою, своїм хобі. Пропонуються буклети з антистресовими техніками.

9. Ресурсна вправа «Все одно ти молодець...» (15 хв.)

Мета вправи: підвищення самооцінки; взаємопідтримка та взаємодопомога учасникам групи.

Хід вправи:

1. Учасники об'єднуються по двоє.
2. В парах одна сторона розповідає іншій про свої труднощі та проблеми.
3. Друга сторона уважно слухає, а потім вимовляє речення «Все одно ти молодець, тому, що...».
4. Потім пари обмінюються своїми ролями.
5. Наприкінці проводять коротке обговорення відчуттів та емоцій. Групі наголошується на тому, що потрібно у колективі, у своїй родині та у спілкуванні з друзями підтримувати один одного і допомагати розв'язувати проблеми. Але допомога має бути якісною. Якою? Будемо вчитися на цьому тренінгу.

10. Притча «Вирішення проблем» (5 хв.)

Професор взяв у руки склянку з водою, витягнув її вперед і запитав своїх учнів: Як ви думаєте, скільки важить ця склянка? В аудиторії жваво зашепотіли. – Приблизно 200 грамів! Ні, грамів 300, мабуть! А може і всі 500, – лунали відповіді. – Я справді не знаю точно, доки не зважу її. Але зараз це не потрібно. Моє питання ось яке: що трапиться, якщо я буду так тримати склянку протягом декількох хвилин? – Нічого! – Справді, нічого страшного не трапиться, – відповів професор. А що буде, якщо я триматиму цю склянку на витягнутій руці, наприклад, дві години? – Ваша рука почне боліти. – А якщо цілий день? – Ваша рука оніміє, у вас буде сильне м'язове напруження. Можливо, навіть доведеться їхати в лікарню, – сказав один зі студентів. – Як,

по-вашому, вага склянки зміниться від того, що я її цілий день буду тримати? – Ні! – розгублено відповіли студенти. – А що потрібно робити, щоб все це виправити? – Просто поставте склянку на стіл, – весело сказав один студент. – Звісно! – радісно відповів професор. – Так ми і робимо з усіма життєвими труднощами. Подумайте про яку-небудь проблему кілька хвилин, і вона виявиться поруч із вами. Подумайте про неї кілька годин, і вона почне вас засмоктувати, як трясовина. Якщо будете думати цілий день, вона вас паралізує. Можна думати про проблему, але, як правило, це ні до чого не призводить. Її вага не зменшиться. Впоратися з проблемою дозволяє тільки дія. Вирішуй її або відклади в бік. Немає сенсу носити на душі важкі камені.

11. Вправа «Долоньки» (15 хв.)

Мета: отримання позитиву, взаємопідтримка учасників групи.

Завдання: на аркуші паперу обведіть свою долоньку і напишіть своє ім'я. Передавайте аркуш за годинниковою стрілкою. Хай кожен учасник заняття напише вам побажання, а ви в свою чергу пишете побажання всім учасникам. Вправа закінчується тоді, коли кожен учасник отримує свій аркуш.

12. Вправа «Очікування» (10 хв.)

Мета: отримання зворотного зв'язку про заняття.

Завдання: приклеїти стікери з вашими очікуваннями від тренінгу на нижню частину годинника, якщо вони справдилися. Якщо ні – хай залишаються у верхній частині.

БАТЬКІВСЬКИЙ ВСЕОБУЧ «Особливості дитини з особливими освітніми потребами»

Народження дітей із порушеннями в розвитку не лише українська, але й світова проблема. Рівень підтримки, толерантність і гуманізм у ставленні до таких дітей, здатність задовольнити їхні нагальні потреби — показники ступеня зрілості суспільства, в якому вони живуть. Задоволення освітніх потреб передбачає, насамперед, детальне вивчення стану дитини, з'ясування індивідуальних особливостей її розвитку. Кінцевим результатом такого вивчення є визначення навчальної програми, за якою необхідно здійснювати корекційно-розвивальне навчання.

За даними психолого-медико-педагогічних консультацій на початок 2008/09 навчального року в Україні дещо більше ніж мільйон, а точніше — 1064175 дітей, які мають особливі потреби. Це становить 12,4 % від усієї кількості дитячого населення. Близько в половини з них є статус дитини з інвалідністю. Названі цифри щороку змінюються, порівняння їх свідчить про незначні розбіжності в кількості, але загалом це відповідає світовій тенденції.

Діти з особливостями психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Розрізняють:

1) вроджені розлади, спричинені порушенням живлення, гормональними розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, впливом медичних препаратів, алкоголю, наркотичних та отруйних речовин;

2) набуті порушення зумовлені, переважно, різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та в наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Під категорію дітей з особливими освітніми потребами потрапляють дошкільнята з дуже широким спектром вроджених і набутих у період раннього розвитку захворювань і відхилень. Це можуть бути різні каліцтва і вади фізичного розвитку, а можуть бути зовні невиразні аномалії, про які не підозрюють самі хворі.

Розумовий, психічний розвиток таких дітей нічим не відрізняється від розвитку їхніх однолітків. Більш того, ці діти не за віком розважливі, частіше за інших мають ознаки обдарованості. Наприклад, під час нападів астматичної задухи пишуть аж ніяк не дитячі вірші або, будучи прикутими до інвалідних колясок, чудово ліплять з глини, роблять оригінальні малюнки. Природа як би компенсує те, що недодала цим дітям.

Дошкільнята навіть з неявними ознаками або особливостями у розвитку до трьох-чотирьох років починають усвідомлювати свою відмінність від оточуючих дітей та дорослих. Тому формування їх внутрішнього Я набуває специфічного характеру. Процес освоєння ними соціальних норм і правил найчастіше має відтінок зверхкомпенсації. На людях особливі діти демонструють надмірну поступливість, намагаються все робити, як годиться. Тим самим вони намагаються довести оточуючим, що ні в чому їм не поступаються, що вони не гірші за них.

Діти, які перебувають у постійному контакті з особливими людьми, швидко звикають до особливостей їх вигляду і поведінки, з ними охоче спілкуються, виявляють щирий інтерес. Тому проблема в більшій мірі полягає в негативних установках батьків і найближчих родичів цих дітей. Мама і тата дітлахів часто відчують почуття провини перед своїми нащадками за те, що не змогли нагородити їх повноцінним здоров'ям. Їх почуття можуть виражатися в особливій заклопотаності долею своєї дитини, гіперопіці або надмірному потуранні її примхам. Іншим прикладом цієї проблеми є депресія, яка супроводжує періоди погіршення стану особливих дітей.

Дітлахи черпають у своїх близьких сили для подолання хворобливих станів, виконання малоприємних медичних процедур і маніпуляцій, необхідних для підтримання їх самопочуття.

Батьки, відчуваючи страх за долю малюка, передають його дитині. Інтуїтивно відчуваючи постійну напругу дорослих, дошкільнята набувають рис невротичності. Болісні сумніви багатьох тат і мам про те, чи знає дитина про свою хворобу і про те, наскільки вона важка, марні. Дійсно, слово «особлива дитина» нічого не додає до щоденних відчуттів і переживань дітей. Від розуміння свого статусу їм не стає ні краще, ні гірше.

Діти швидше страждають від усвідомлення своєї неспроможності в чомусь, що є нормою для інших. Вони переживають через численні заборони і безперервні умовляння з боку дорослих. Публічна покірність і показна смиренність таких дітей може змінюватися важкими істериками і примхами, коли вони залишаються один на один з рідними і близькими. Їх грубі, деколи агресивні витівки на адресу батьків є реакцією на їх гіперопіку, заклопотаність і страхи.

Оптимальним може вважатися така поведінка дорослих, яка дозволяє дітям-інвалідам швидше адаптуватися до свого становища, придбати риси, що компенсують їх стан. Егоїстична любов батьків, які прагнуть захистити своїх нащадків від усіх можливих труднощів, заважає їх нормальному розвитку. Діти-інваліди гостро потребують батьківської любові, але не любові-жалю, а любові альтруїстичної, що враховує інтереси дитини. Малюк ще мусить прожити подальше і не найлегше життя, і, чим більше самостійним і незалежним він буде, тим легше зможе перенести всі труднощі і негаразди.

Діти, про яких йде мова, потребують не заборон, а в стимуляції пристосувальної активності, пізнанні своїх прихованих можливостей, розвитку спеціальних умінь і навичок. Звичайно, закривати очі на те, що малюк серйозно хворий, не можна. Але й постійно тримати його під скляним ковпаком теж не годиться. Чим менше увагу хворого буде сконцентровано на ньому самому, тим більше ймовірність і успішність взаємодії його з оточуючими. Якщо батькам вдасться навчити дитину думати не тільки про себе, то доля його складеться набагато більш щасливо.

Таким чином, дитині з особливими освітніми потребами буде корисно відвідувати дошкільний навчальний заклад загального типу. Зазвичай, перші кроки дитини до дитячого садку непрості. Початок відвідування дошкільного навчального закладу дітей – це не тільки нові умови життя і діяльності, режиму і харчування, а й нові контакти, оточення, взаємини, обов'язки. Це дуже напружений період, який потребує від кожного малюка активних психологічних і фізичних форм пристосування, а особливо дітей з особливостями у розвитку. Звикання до дитячого закладу найчастіше супроводжується порушенням емоційного стану дошкільника, погіршенням сну, апетиту, підвищенням захворюваності тощо.

Соціально-психологічна адаптація у різних дітей відбувається по-різному, відповідно до віку, типу вищої нервової діяльності, стану здоров'я, родинних взаємин, рівня розвитку у дитини ігрових навичок, її контактності, доброзичливості, емоційної залежності від матері тощо.

Доцільно зазначити: соціальна інтеграція дитини з особливими потребами в середовище дітей з нормальним розвитком є не тільки бажаною, а й обов'язковою умовою його подальшого особистого росту й адекватної соціальної адаптації.

СЕМІНАР-ТРЕНІНГ ДЛЯ БАТЬКІВ **«Діти з особливими освітніми потребами»**

Тривалість: 1,2 година

Ключові поняття: представлення, правила роботи, інклюзивне навчання, інтеграція, сегрегація.

Учасники: батьки

Обладнання: аркуші ватману, маркери, аркуші паперу, ручки.

Хід заняття:

1. Знайомство. Вправа «Інтерв'ю» (10 хв.)

Мета: підготувати учасників до роботи, створити комфортну атмосферу, сприяти згуртованості групи.

Хід вправи:

Психолог пропонує учасникам об'єднатися в пари. Завдання для роботи в парах: протягом 1-2-х хвилин потрібно взяти інтерв'ю один в одного, щоб представити свого «візаві». Питання для інтерв'ю:

- життєве кредо учасника
- 3 найулюбленіші речі
- мрія

Потім учасники по черзі представляють один одного.

Важливо, щоб учасники аплодували після кожної презентації.

2. Вправа «Очікування» (10 хв.)

Мета: визначити сподівання й очікування учасників щодо заняття, сформулювати власні цілі.

Хід вправи:

Учасники на стікерах записують свої очікування щодо тренінгу та роботи. Потім психолог пропонує учасникам познайомитись зі своїми очікуваннями –прочитати їх. Після цього учасники прикріплюють свої стікери на плакаті «Береги», на протилежних берегах якого зображено 2-а береги «Берег надій» і «Берег реалізованих сподівань». Між берегами –море. Учасники приклеюють свої стікери ближче до «Берега надій», вирушаючи у подорож «Морем пошуків» до «Берега реалізованих сподівань».

3. Вправа «Сонечко» (20хв)

Мета: підвести учасників до розуміння необхідності вироблення і дотримання певних правил, за якими будується взаємодія людей у групі, прийняти правила роботи групи.

Хід вправи:

Психолог роздає кожному учаснику кілька маленьких клейких папірців (стікерів) жовтого кольору і просить написати на них одну чи кілька умов співпраці (кожну на окремому листочку), необхідних саме йому для ефективної роботи в групі.

На виконання — 2 хв.

Потім психолог об'єднує учасників у три-чотири підгрупи, яким дає завдання:

1) на великому аркуші намалювати сонечко, а потім у вигляді променів прикріпити до нього папірці з написаними умовами (в одному промені об'єднати ті пропозиції, що збігаються за змістом);

2) умови переформулювати у вигляді норм поведінки (правил), необхідних під час тренінгу. Записати їх під відповідним променем.

На виконання - 10 хв.

Групи залишаються на місцях. Представники кожної групи по черзі пропонують по одному своєму правилу (спочатку найдовші промені), а учасники інших груп, якщо необхідно, доповнюють.

Коли озвучено всі пропозиції, відбувається прийняття правил для всіх учасників групи. Для цього кожне правило обговорюється: що воно означає, для чого потрібне. Після того, як уся група приймає правило, психолог записує його на плакаті «Правила роботи групи».

Орієнтовними правилами можуть бути такі:

Слухати і чути (один говорить — усі слухають).

Бути позитивними.

Бути активними.

Говорити тільки за темою і від свого імені.

Не критикувати : кожен має право на власну думку

Конфіденційність

Говорити коротко, по черзі

Дотримуватися регламенту

Що нам дає виконання цього завдання?

4. Вправа «Колесо життя» (10 хв.)

Мета: оцінювання учасниками стану власного здоров'я в окремих сферах їх життєдіяльності.

Обладнання: аркуші зі схемою «Колеса здоров'я», ручки.

Хід проведення:

Інструкція:

1. Намалуйте велике коло на аркуші паперу.
2. Намалуйте маленьке коло у центрі і помітьте його як «центр».
3. Намалуйте 8 спиць від центру до великого колеса, кожна з яких прямо протилежна іншій.

4. Помітьте кожен спицю таким чином: 1) духовна; 2) соціальна; 3) інтелектуальна; 4) професійна; 5) емоційна; 6) екологічна; 7) фізична; 8) психологічна.

5. Кінець та початок спиці позначте так, щоб біля центру кола зібралися назви, що вказують на «-», а на відстані від нього – «+»:

Духовна (неактивний – активний). Соціальна (самотній – не самотній). Інтелектуальна (ерудований – не ерудований). Професійна (задоволений – незадоволений). Емоційна (нестабільний – стабільний). Екологічна (не бережливий – бережливий). Психологічна (не адаптивний – адаптивний). Фізична (нездоровий – здоровий).

Кожна із спиць утримує колесо у рівновазі. І кожна вимагає нашої уваги. Нам необхідно розвивати наші спиці рівномірно для того, щоб прожити життя гармонійно.

Запитання для обговорення:

У якому аспекті життя Ви відчуваєте себе найкраще?

- **Що відчуваєте Ви стосовно результату Вашої роботи?**
- **Що слід поліпшити?**
- **Що необхідно змінити?**

5. Міні-лекція: «Люди з особливими потребами» (10 хв.)

Мета: надати учасникам інформацію про людей з особливими потребами.

Хід проведення:

Життя дивна та непередбачувана річ. Іноді буває так, що в ньому трапляються події, на які важко вплинути та зрозуміти до кінця. Народження дитини з вадами – це подія, яка стається не з чієїсь провини, а просто стається. І від ставлення до неї залежить, наскільки ця дитина має шанс на те, щоб просто БУТИ, щоб отримати розуміння та підтримку світу й знайти в ньому своє місце.

Кожного дня на землі чієсь життя народжується, а чієсь згасає. І так вже є, що кожного дня на цей світ народжуються діти, яких ми називаємо дітьми з особливими потребами, які є особливими в тому, що через свою ту чи іншу проблему у фізичному чи психічному розвитку потребують нашої особливої турботи.

Розрізняють такі обмеження дитячої життєдіяльності:

- порушення слуху і мови (глухі, слабочуючі, логопати);
- порушення зору (сліпі, слабо зорі);
- порушення інтелектуального розвитку (розумово відсталі, з затримкою психічного розвитку);
- порушення опорно-рухового апарату;
- комплексні порушення психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, ДЦП, з розумовою відсталістю тощо);
- хронічні соматичні захворювання;
- психоневрологічними захворюваннями.

Які, на твою думку, проблеми виникають у дітей з особливими освітніми потребами?

на вулиці	у садку	в магазині

6. Вправа «Аналіз сегрегації та інтеграції» (10 хв.)

Мета: Проаналізувати слабкі та сильні сторони зазначених підходів й визначити, який існує в Україні.

Обладнання: 4 аркуші ватману, 4 маркери, 4 столи для виконання завдання.

Хід проведення:

Інтеграція – створення рівних можливостей для життєдіяльності та розвитку людей з особливими потребами у суспільстві. Підхід інтеграції передбачає створення умов для навчання та працевлаштування, відвідування місць загального користування, ставлення до людей з особливими потребами на рівних.

Прямо протилежним інтеграції є сегрегаційний підхід.

Сегрегація – це відокремлення людей з особливими потребами від життя в суспільстві, створення для них закритих спеціалізованих установ. Наприклад, це створення системи закритих інтернатних закладів для людей з особливими потребами, яка поширена в країнах колишнього СРСР. Підхід сегрегації, як правило, формується на основі залишкової моделі соціальної політики та моделі індустріальних досягнень. Люди з особливими потребами не вважаються значним соціальним ресурсом; для них забезпечується мінімальний рівень життя в умовах інтернату. Вони не мають права на вибір місця роботи, житла, харчування. В них обмежене коло спілкування. Суспільство сприймає людей з особливими потребами як групу, яка не здатна зробити свій внесок у розвиток добробуту держави.

Інклюзивне навчання - це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта - це процес, у якому навчальний заклад намагається відповідати на потреби всіх дітей, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей.

Учасники об'єднуються в групи за методикою (сонце, повітря, вода, здоров'я). Дві групи учасників працюють над аналізом слабких та сильних сторін сегрегаційного підходу. 2 інші – інтеграційного підходу. Учасникам пропонується використовувати таблицю.

слабкі сторони	сильні сторони
----------------	----------------

На виконання роботи відведено. 10хв.

Після роботи в групі учасники презентують свої напрацювання.

7. Підведення підсумків (Повернення до плакату «Береги») (10 хв.) Обговорення.

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ «АВА терапія як метод корекційної педагогіки»

АВА терапія, як прикладний поведінковий аналіз, є одним з напрямків біхевіористичного аналізу. Метод затверджений службою охорони здоров'я США і американською асоціацією психологів. Він пройшов необхідне наукове тестування, яке підтверджує практичність, якість і ефективність програми. Даний метод використовується в корекційній педагогіці для вирішення завдань, пов'язаних з особливостями в навчанні і поведінці. АВА терапію використовують для роботи з дітьми та дорослими, у яких спостерігаються особливості в сприйнятті і засвоєнні інформації, розвитку мови і пам'яті.

Основні принципи методу

АВА терапія включає в себе деякі принципи, які є основою поведінкового аналізу. У біхевіористичному методі є основні закони про процеси поведінки та навчання. Вони служать для дослідження та виявлення бажаної і небажаної поведінки для подальшої корекції. Такий метод заснований на спостереженнях і встановленні причинно-наслідкових зв'язків поведінки.

В основі АВА терапії лежить розуміння взаємозв'язку поведінки і середовища. Поведінка розглядається, як всі можливі типи дій і здібностей. Середовище включає в себе всі фізичні і соціальні фактори, які можуть впливати на зміни в поведінці. Метод має різні напрямки та техніки в роботі.

- Закони методу допомагають направити характер поведінки в більш гармонійне русло і підтримати процес навчання.

- Так само АВА терапія служить для розкриття особливостей в мовному розвитку і в подальшому вирішити завдання з комунікаційними здібностями. Допомагає в роботі з порушеннями концентрації уваги, соціалізації, пам'яті і навчання.

Напрями АВА терапії

Навчання складається з частин, які відпрацьовуються для засвоєння матеріалу. Даний метод допомагає зрозуміти, як практика та систематичне повторення допомагають в освоєнні інформації. Такі заняття проходять індивідуально з одією дитиною. Додаються підкріплюючі дії, наприклад, «дай п'ять», для фокусування уваги.

Випадкове навчання або програми в природному середовищі дають можливість побачити важливість природного середовища в процесі навчання.

Увагу направлено на природу дитини на її природньому середовищі. І ті навички, які вона отримала, можна перенести в ситуації повсякденного життя. Терапевт в даному випадку має звертати увагу саме на інтерес дитини. Ситуації і теми дитина вибирає самостійно. Для цього необхідно спостерігати та слідувати вибір дитини.

У розвитку мови допомагає вербальний напрямок.

Заняття проходять індивідуально з однією дитиною і ґрунтуються на розумінні визначень. Для встановлення розуміння необхідно роз'яснити функціональне застосування предмета. Таким чином, в основі напрямку лежить встановлення розуміння значення слова через його функціональне застосування. Використовується алгоритм питань «що це?», далі йде «для чого це використовується?».

Так само використовується терапевтичний напрямок, заснований на спостереженнях базових реакцій в процесі навчання.

Спостерігаються мотиваційні, навички внутрішньої дисципліни, ініціативності, швидкості реакції та ключові стимули. В практику включений метод природної мовної парадигми. В даному напрямку використовується ретельно підготовлене середовище для стимуляції мовної активності. Створюються умови для активного використання мови. Це може бути повсякденне середовище, яке служить відправною точкою для включення дитини в навчання.

Користь АВА терапії?

На сьогоднішній день метод АВА терапії широко використовується в терапевтичних цілях та корекційній педагогіці.

Вона допомагає в роботі з такими базовими навичками: дивитися, слухати, відтворювати, зрозуміти співрозмовника.

Техніки АВА терапії допомагають в освоєнні навичок побудови соціальних відносин, адаптації та соціалізації.

Велика категорія учасників включає і дітей і дорослих. На сьогоднішній день навчання такою методикою може використовуватися як педагогами, так і батьками. Наявність та застосування різних технік

допомагають комплексно працювати з особливостями в поведінці та засвоєнні інформації, розібратися з основними причинами виникнення певного типу поведінки в середовищі та вибрати метод корекції. АВА терапія може проводитися як в садку, так і вдома, залежно від потреб, можливостей дитини. Так само може бути частиною індивідуального плану навчання. Таким чином, можна вирішити основні завдання в засвоєнні соціальних навичок та адаптації дитини.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З АУТИЧНИМИ ПРОЯВАМИ В ПОВЕДІНЦІ

1. Наберіться терпіння, твердо вірте в успіх і не втрачайте надію. Сьогодні в багатьох містах відкриті спеціальні курси та школи для батьків, чиї діти страждають аутизмом.
2. Основою успішного подолання аутизму, є виконання в домашніх умовах корекційно-розвивальних вправ рекомендованих спеціалістами.
3. Природно, що головна роль у навчальній та виховній роботі належить батькам. Тому першочерговим кроком має стати ПРИЙНЯТТЯ того, що ваша дитина страждає на аутизм. Адже вона не психічно хвора людина, у неї просто «інший спосіб бачення світу», їй трохи важче висловити свої почуття. Ось тут і потрібно їй допомогти, підтримати, навчити.
4. При правильному, наполегливому підході до виконання лікувальної (реабілітаційної) програми діти, хворі на аутизм, показують відмінні результати і можуть значною мірою відновлюватися, адаптуватися до нормального життя. Нерідко вони володіють даром або талантом у якійсь області мистецтва або знання.
5. Гіперчуттєвість до звуків та дотиків, затримка мовленнєвого розвитку, невірноваженість. Такі проблеми розвитку дітей з аутизмом постають перед батьками особливих дітей.
6. Інтелектуальний розвиток цих дітей досить різноманітний. Серед них можуть бути діти з нормальним, прискореним, різко затриманим і нерівномірним розумовим розвитком.
7. Перша вікова криза припадає на вік між двома і трьома роками, коли у дитина диференціює себе з-поміж інших людей і диференціює людей на своїх і чужих. У цей період дитина починає впізнавати себе в дзеркалі і говорити про себе в першій особі. Зростання самосвідомості і прагнення до самостійності зумовлюють частоту емоційно-поведінкових розладів на цьому етапі. Прагнучи до незалежності, дитина проявляє негативізм і упертість на зауваження і заборони дорослих.
8. Для попередження емоційних і поведінкових розладів дуже важливо, щоб дорослі ставилися до малюка дбайливо, з великим терпінням і пошаною. При цьому у жодному випадку не можна пригнічувати або

залякувати дитину, необхідно одночасно стимулювати і організовувати її активність, формувати довільну регуляцію поведінки.

9. Особливо важливе значення у вихованні аутичної дитини має організація її цілеспрямованої поведінки шляхом чіткого розпорядку дня, формування стереотипної поведінки в певних ситуаціях.

10. Оскільки порушення спектра аутизмує наскрізними, то позитивний вплив на розвиток дитини має відбуватися комплексно. Йдеться про те, що у центрі уваги мають стати: моторна, емоційна і пізнавальна сфери. Щодо моторної сфери варто отримати консультацію фахівців (а особливо важливо – ще й відпрацювати певні навички), як саме допомагати дитині у цьому напрямі.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ ТА ЛЮДЕЙ З БЛИЗЬКОГО ОТОЧЕННЯ ДИТИНИ З РСА

- Застосовуйте планомірну співпрацю дитини з дорослим для того, щоб у неї перед очима завжди був еталонний варіант, з яким вона хоча б зрідка намагалася порівняти свій виріб та інші результати своєї діяльності, а також споглядати дії, рухи дорослого, чути його роздуми. Партнерство з дитиною в різних спільних з нею справах допомагатиме заспокоїти і дати їй відчуття захищеності.

- Дотримуйтеся з переважною більшістю аутичних дітей постійного їх страхування: будьте готові їх спіймати, підхопити, підкласти руку на небезпечне місце тощо, будьте готові запобігти виникненню ситуації, що провокує фізичну самоагресію дитини. Дієвим способом зводити до мінімуму небезпечні дії дитини є їх не підкріплення своїми бурхливими реакціями (не лякатися, не засмучуватися, не сердитися). Пам'ятайте, що деякі діти можуть провокувати такі реакції дорослого і при цьому відчувати задоволення і радість.

- Цілеспрямовано опікайте предметну діяльність та гру дитини. У цьому зв'язку забезпечіть виважене ставлення до добору іграшок та предметів, продумуйте цілі з позиції міри їхньої складності (мають відповідати віку, можливостям та інтересам дитини), прискіпливо ставтеся до організації і керівництва дитячою діяльністю.

- Використовуйте більшу прихильність дитини з аутизмом у ставленні до предметів, ніж до людей. На цій основі опосередковано налагоджуйте діалог з ними, наприклад, через музичні інструменти, танці, спортивні ігри. Водночас налагоджуйте слухо-вокальну, слухо-рухову та зорово-рухову координацію загальної і дрібної моторики, формуйте доступний для дитини рівень здатності синтезувати їх в одній діяльності (спонукайте дитину до пошуку зліва-справа, зверху-знизу мелодійної іграшки або дорослого, який їй наспівує чи щось говорить тощо).

- Усувайте з оточення дитини все те, що може налякати її: різкі звуки (ляскання дверима, гуркотіння посудом, сварку, голосну музику); різкі зорові

враження (потужні, не захищені джерела світла, раптовий рух в полі зору дитини); різкі запахи, грубі звертання тощо.

- Пам'ятайте, що погляд дорослого, звуки його голосу, наближення і торкання можуть викликати в дитини лише оборонну реакцію у вигляді різних варіантів відсторонення й уникнення (відвертання і відведення очей, небажання слухати, торкатися, вступати в будь-який контакт).

- Підтримуйте елементи спілкування, спроби вступити в контакт, реакції на звертання дорослого. При цьому всіляко враховуйте особливості їхнього здійснення дитиною, оскільки, не зважаючи на те, що дитина «ходить повз людей», вона ніколи не наштовхується на них, може заплакати, коли на неї чи при ній кричать.

- Систематично використовуйте можливості арт-терапевтичних засобів як соціально прийнятної виходу агресивності та негативних емоцій дитини з аутизмом, безпечного способу зняття напруження, зменшення страхів, агресії і жорстокості. Спільна участь в малюванні, в музичних заняттях, в елементарних спортивних іграх сприятиме формуванню відносин емпатії та взаємної підтримки.

Поради батькам дитини з РСА

- ✓ Основним орієнтиром розвитку дитини з аутизмом має бути різноманітне, емоційно насичене спілкування з нею батьків. Батьки мають розмовляти з нею більше, а ніж зі здоровою дитиною.

- ✓ Постійно стимулюйте інтерес дитини до зовнішнього світу. Зацікавлене виконання вами режимних моментів і не байдуже, лагідне ставлення до дитини, позначення емоційних станів різними звукосполученнями сприятиме емоційному «зараженню» малюка. Це, своєю чергою, поступово викликатиме в неї потребу в контакті і започаткуватиме поступову зміну дитиною свого власного емоційного (часто агресивного) стану.

- ✓ Постійно привертайте увагу дитини до своїх дій. Купаючи, одягаючи, оглядаючи тощо дитину, не мовчіть і не ігноруйте дитину, а, навпаки, постійно лагідно стимулюйте її до наслідування. При цьому пам'ятайте, що дитина здатна наслідувати лише те, що в загальній формі вона вже сама може зробити. Добре, коли мама співає, при цьому це можуть бути не тільки пісні: зважаючи на те, що діти з аутизмом краще реагують на музику, а ніж на мовлення, варто мовленнєві прояви робити музичними, проспівувати ім'я дитини, свої коментарі, свої прохання, розповіді, похвалу тощо. А розмовляти з такою дитиною – спокійним (бажано навіть тихим) голосом.

- ✓ Сприяйте більш легкому проходженню дитиною моменту фізичного відриву від себе з тим, щоб запобігти прояву важких форм «почуття краю», коли дитина стає абсолютно нестриманою, некерованою, неслухняною. Постійно формуйте в малюка «відчуття краю» з тим, щоб він поступово переставав лякатися нового в навколишньому середовищі.

✓ Враховуйте, що поруч з байдужістю, афективною блокадою (ізоляцією) стосовно вас, можлива також симбіотична форма контакту, коли дитина відмовляється хоча б на деякий час залишатися без вас при тому, що ніколи не буває з вами лагідною.

✓ На всіх етапах встановлення контакту підбирайте безпечну дистанцію для спілкування і ненав'язливо демонструйте власну готовність до контакту, кожного разу обов'язково починаючи з того психічного рівня, на якому знаходиться дитина.

✓ Під час тактильного контакту з дитиною говоріть їй про свої почуття, включаючи навіть прояви гніву на її опір. При цьому враховуйте, що аутична дитина здатна розуміти ваші почуття і мовлення. Однак емоційні особливості малюка є перепорою процесу сприймання материнської ласки. Важливо продовжувати усувати дитячий опір такими стимулами, які для неї є емоційно надчутливими, дискомфортними (довгий поцілунок, шепіт у вухо тощо). Разом з тим, застосовуйте певну трансформацію стосунків з дитиною, яку (ситуацію) умовно називають «відпусти», коли дитина намагається уникати тривалих емоційних контактів, обіймів, поцілунків. Проте, враховуючи природну автономію дитини з аутизмом, цю можливість треба використовувати обережно.

✓ Застосовуйте (як можливий) метод мобілізації дитини до гри без усіляких вимог і інструкцій лише з метою налагодження емоційно сприятливого, довірливого контакту, навіть не зважаючи на те, що дитина може не звертати на вас увагу.

✓ Постійно стимулюйте емоційні реакції дитини на тепло, прохолоду, вітер, барвисте листя на деревах, яскраве сонце, талий сніг, струмки води, спів пташок, зелену траву, квіти; на забруднені місця в природному доквіллі (засмічені, з неприємним запахом, брудною водою) та чисті й затишні галявини тощо. При цьому багаторазово навчайте і заохочуйте дитину використовувати відповідні жести і рухи тіла, вокалізації, недосконалі слова; схвалюйте таку її поведінку.

✓ Постійно пом'якшуйте недостатню або повну відсутність потреби в контактах, а також активне, часто з агресивним проявом прагнення самотності і відгородженості від зовнішнього світу. При цьому враховуйте, що діти відчувають себе помітно краще, коли їх залишають наодинці. Проте приєднуйтеся до дій дитини, а потім тактовно наполягайте на спільних діях, наприклад, з предметом, яким грається дитина, з книжкою, яку «разом» читають, з матрійкою, яку почергово складають, з м'ячем, який по черзі прокочують по підлозі тощо.

✓ Навчайтеся зчитувати її елементарні спроби вступати з вами в контакт і посмішкою (лагідним голосом, ніжним поглядом, обіймами, багаторазовим повторенням її імені тощо) заохочуйте дитину до продовження цього контакту. Для формування спрямованого погляду дитини на обличчя дорослого можна «ловити» її погляд, притуливши власні долоні до її скронь, зробити ними ніби шори (долоні розвернуті внутрішнім боком

паралельно одна до одної), щоб дитина не могла дивитися вбік, і нахилитися таким чином, щоб очі дитини зустрічалися з очима дорослого.

✓ Враховуйте важливість використання різноманітного й яскравого одягу і прикрас (окуляри, капелюхи, намисто тощо), що викликатиме на себе орієнтовні реакції дитини, стимулюючи її дослідницькі дії і привертаючи її увагу до вас.

✓ Формуйте уявлення про поняття: рідні, близькі, знайомі, чужі люди, правила поведінки з різними категоріями людей; за можливістю, вдома облаштуйте родинний куточок, в якому помістять «дерево роду», фотографії та відео сімейних подій; створюйте умови для вправлення в налагодженні взаємин з людьми різного віку та статі.

✓ Знайомте з різними джерелами інформації (книги, журнали, телебачення, радіо, комп'ютер); показуйте їхню роль в житті людей. Сімейне читання може допомогти налагодити емоційний контакт з дитиною і прищепити їй навички соціальної поведінки. Окрім сімейного читання ви можете використовувати і метод спільного малювання, під час якого маєте також активно описувати словами все, що малюєте, терпляче пояснюєте дитині послідовність малювання, називайте кожен деталь. Якщо дитина не хоче або не може малювати самостійно, дорослий має діяти її руками. При спільному малюванні можете самі намалювати, наприклад, автобус, але «забути» домалювати, наприклад, одне колесо. Попросіть дитину домалювати те, що потрібно. Подібна робота позитивно впливає на розвиток сприймання та уяви дитини, вчить її взаємодіяти з дорослими.

✓ Розвивайте відчуття приналежності різних предметів навколишнього середовища, здійснюючи це з урахуванням труднощів розуміння аутичною дитиною зверненого мовлення. Спочатку слід розвивати в малюка вміння обстежувати навколишнє середовище і орієнтуватися в його предметному світі. Цю роботу здійснюйте за допомогою багаторазових повторень і спираючись на коментуюче та звернене мовлення дорослого, перш за все, матері: «Подивись, це (відповідний жест) - годинник. Годинник каже: цок-цок. Де годинник?»; «Пташка (відповідний вказівний жест дорослого). Яка гарна пташка». «Де пташка? Покажи» тощо). Формуйте у дитини елементарний інтерес до іграшок та до інших, оточуючих її, предметів. Вживайте назви тих предметів, які їй добре відомі («Це – лялька. Лялька – твоя. Де твоя лялька? Покажи»).

✓ Діти, які страждають аутизмом, охоче грають в такі ігри, де не потрібно говорити. Потрібно вчити дитину грати в лото, складати головоломки, пазли, викладати мозаїку, аплікації. Так може бути досягнута спільна діяльність - перший крок на шляху до спілкування та взаємодії, налагодження контакту з малюком.

✓ Формуйте в дитини вміння регулювати дії при виборі предмету для ігор, отримати його в руки, використати для досягнення простого результату. При цьому за допомогою простих завдань важливо вчити дитину результативним діям. Для цього малюку, наприклад, покажіть пірамідку в

зібраному вигляді. Потім на його очах знімайте і знову надягайте всі кільця на стержень пірамідки. Свої дії супроводжуйте словами: «Була пірамідка, кільця зняли – не має пірамідки. Зараз знову зберемо пірамідку. Будем кільця на стержень надягати. Ось так!» Потім знову розбирайте і збирайте пірамідку. І тільки потім пропонуйте дитині самій здійснити необхідні дії. Цю роботу можна здійснити, використовуючи природні життєві ситуації. Наприклад, коли дитина просить пити, то, поставивши перед нею тарілку і чашку, запропонуйте: «Дивися, ось чашка, а ось тарілка. Куди Марійці налити водички? В тарілочку? В чашечку? Куди? Покажи».

✓ Закінчуйте формування в дитини вміння регулювати свої дії тоді, коли вона зможе затримувати або хоча б відстрочувати виконання свого бажання заради іншої мети. Наприклад, маля дуже хоче гратися з м'ячем в кімнаті. У даному разі важливо, щоб дорослий нагадав дитині про те, що в кімнаті можна розбити скло у вікні. Таке пояснення-попередження, зрозуміло, може сприяти тому, що дитина утримається від задуманої гри.

Слід пам'ятати про п'ять «не»:

- Не говорити голосно.
- Не робити різких рухів.
- Не дивитись пильно в очі дитині.
- Не звертатись прямо до дитини.
- Не бути занадто активним і нав'язливим.

Пам'ятайте: тісне спілкування, постійні розмови з дитиною, пояснення всього, що відбувається, розвиває емоційно-чуттєві якості маленької людини, і з часом він навчиться спілкуватися з близькими, висловлювати свої почуття і емоції за допомогою слів. Виховання малюка, котрий страждає раннім дитячим аутизмом, має свої специфічні особливості, і займає багато часу і сил. Потрібно постійно займатися з дитиною, у жодному разі не пускаючи на самоплив, інакше розвиток психоемоційної сфери дитини зупиниться або відкотиться на початковий рівень. Виховання малюка, котрий страждає раннім дитячим аутизмом, має стати способом життя сім'ї, в якій є місце добру, терпінню і великої любові до дитини.

ПРОГРАМА ТА КАРТКА РОЗВИТКУ ДИТИНИ

На _____ н.р.

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Первинне обстеження
Загальна інформація про дитину

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Дата народження _____

Домашня адреса _____

Звідки прибув _____

Дата взяття на облік для навчально - корекційної роботи _____

Діагноз _____

Анамнестичні дані

1. Сімейний анамнез (відомості про батьків та сім'ю):

Склад сім'ї, у якій виховується дитина

Батько _____ рік народження _____

Освіта _____ місце роботи _____

Мати _____ рік народження _____

Освіта _____ місце роботи _____

Брати (вказати вік) _____

Сестри (вказати вік) _____

Мова спілкування в родині _____

Чи перебувала дитина у дошкільному закладі (у якому) _____

2. Особистий анамнез матері:

Якими хворобами хворіла мама під час вагітності _____

Як лікувалася _____

Спадкові й хронічні захворювання батьків _____

Вік матері при народженні дитини _____

Вік батька при народженні дитини _____

Від якої вагітності дитина _____

Протікання вагітності: токсикоз I половини, II половини, травми, інтоксикації, захворювання _____

Пологи: дострокові, термінові, швидкі, стрімкі, зневоднені.

Стимуляція: механічна, хімічна, електростимуляція.

Крик: був, не був, чи спостерігалася асфіксія: біла, синя _____

Резус-фактор: негативний, позитивний, сумісність _____

3. Анамнез розвитку дитини

Ранній психомоторний і мовленнєвий розвиток дитини

Вага _____, зріст _____ дитини при народженні.

Перше годування на _____ добу, як узяв груди _____

Вигодовування _____

З полового будинку виписаний на _____ добу, додаткове перебування в половому будинку, причини _____

Відхилення в поведінці в перші три місяці життя _____

Утримання голови _____ (1,5 міс.). Повзає _____ (5 міс.)

Сидить _____ (6 міс.). Ходить _____ (до 1 р.).

Перші зуби _____ (6 – 8 міс.).

Характер моторики: гіперрухливий, не координований у рухах, неспокійний, загальмований, неповороткий, несвоєчасне переключення рухів

Гуління _____ (2 – 3 міс.). Лепет _____ (4 – 8 міс.).

Перші слова _____ (1 р.). Перша фраза _____ (1, 5 – 2 р.).

Чи відзначилися грубі перекручування звукосладової структури й аграматизми _____

Перенесені захворювання

до 1 місяця _____

до року _____

після року _____

до 3 років _____

Спілкування

За допомогою мовлення _____

За допомогою жестів _____

Мовлення відсутнє _____

Характер спілкування _____

Особливості поведінки вдома _____

Моторний розвиток та навички самообслуговування

Загальний вигляд _____

Провідна рука (права, ліва, амбідекстр.) _____

Чи вміє сам(а) їсти _____

Вдягатися _____

Застібати і розстібати гудзики _____

Зав'язувати і розв'язувати шнурки _____

Тримати олівець _____

4. Чи отримувала дитина допомогу, яку _____

Дата вступу в заклад _____ Група _____

Висновок та рекомендації міської ПМПК Протокол № _____ від _____

Присутні на засіданні з приводу розробки Індивідуальної програми розвитку(ІПР):

<i>Присутні</i>	<i>Дата</i>	<i>Присутні</i>	<i>Дата</i>

Строки дії програми з _____ до _____

2.7 ІНДИВІДУАЛЬНА КАРТКА РОЗВИТКУ ДИТИНИ

№ з/п	Дані про розвиток дитини	Дати і результати обстеження							
1	Стан загальної моторики								
	координація рухів (відповідає нормі, порушена)								
	точність рухів (збережена, порушена)								
	переключення від одного руху на інший (нормальне, уповільнене, персеверації, заміни рухів)								
	сила рухів (рухи сильні, слабкі)								
	темп рухів (повільний, середній, швидкий)								
2	Стан дрібної моторики								
	координація рухів								
	точність рухів (збережена, порушена, наближена до норми)								

	переключення з одного руху на інший (нормаль-не, уповільнене, персеверації, заміни рухів)																		
	сила рухів (рухи сильні, слабкі)																		
	обсяг рухів (повний, неповний)																		
	супутні рухи (мають місце чи ні)																		
3	Стан розвитку психічних процесів																		
3.1	Увага																		
	концентрація (низький, середній або високий рівень)																		
	стійкість (низький, середній або високий рівень)																		
	переключення (низький, середній або високий рівень)																		
3.2	Уява																		
	пізнавальна (низький, середній або високий рівень)																		
	емоційна (низький, середній або високий рівень)																		
3.3	Пам'ять																		
	слухова (низький, середній або високий рівень)																		
	зорова (низький, середній або високий рівень)																		
	комбінована (низький, середній або високий рівень)																		
	змістова (низький, середній або високий рівень)																		
3.4	Мислення																		
	наочно-образне (низький, середній або високий рівень)																		
	словесно-логічне (низький, середній або високий рівень)																		
3.5	Емоційно-вольова сфера																		
	самостійність (низький, середній або високий рівень)																		
	самоконтроль (низький, середній або високий рівень)																		
	дисциплінованість (низький, середній або високий рівень)																		
	наполегливість (низький, середній або високий рівень)																		

	ініціативність (низький, середній або високий рівень)									
	комунікативність (низький, середній або високий рівень)									
	тривожність (низький, середній або високий рівень)									
	імпульсивність (низький, середній або високий рівень)									
	агресивність (низький, середній або високий рівень)									
	самооцінка (низький, середній або високий рівень)									
	толерантність (низький, середній або високий рівень)									
4	Стан артикуляційного апарату									
	будова органів артикуляції (норма, наявні порушення)									
	точність рухів (збережена, порушена)									
	тонус м'язів (збережений, підвищений, знижений)									
	переключення рухів (нормальне, уповільнене, персеверації, заміни рухів)									
	темп рухів (нормальний, повільний, швидкий)									
	наявність гіперсалівації, тремору, синкінезій, судом									
5	Фонематичні процеси									
	Сприймання (з 3-х років) (відповідає віку, наближено до норми, порушено)									
	аналіз (з 4-х років) (відповідає віку, порушено)									
	синтез (з 4-х років) (відповідає віку, порушено)									
	уявлення (з 5 років) (відповідає віку, порушено)									
	диференціація (з 5 років) (відповідає віку, порушено)									
6	Звуковимова та складова будова									
	голосні звуки (норма, порушено)									

	задньоязикові звуки (з 3-х років) (норма, порушено)									
	губні звуки (з 3-х років) (норма, порушено)									
	свистячі звуки (з 3-х років) (норма, порушено)									
	шиплячі звуки (з 4-х років) (норма, порушено)									
	африкати (з 4-х років) (норма, порушено)									
	йотовані звуки (з 4-х років)									
	сонорні звуки (з 5 років) (норма, порушено)									
	складова будова 2-х складових слів (не відтворює, відтворює з помилками, правильно відтворює)									
	складова будова 3-х складових слів (не відтворює, відтворює з помилками, правильно відтворює)									
	складова будова слів 3 4-х і більше складів (не відтворює, відтворює з помилками, правильно відтворює)									
7	<i>Лексична сторона мовлення</i>									
	пасивний словник (відповідає віку, не відповідає віку, наближений до вікової норми, обмежений)									
	словник іменників (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									
	словник дієслів (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									
	словник прикметників (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									
	словник числівників (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									

	словник займенників (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									
	словник прислівників (відповідає віку, не відповідає віку, обмежений)									
	розуміння та добір узагальнюючих слів (з 4-х років) (добирає, виникають труднощі, не добирає)									
	добір антонімів, синонімів (з 4-х років) (добирає, виникають труднощі, не добирає)									
8	Грамматична сторона мовлення									
	словозміна (з 3-х років) (норма, порушено, труднощі)									
	словотвір (з 3-х років) (норма, порушено, труднощі)									
	узгодження слів в числі, роді, відмінку (з 4-х років) (норма, порушено, труднощі)									
	відмінювання іменників та прикметників (з 4-х років) (норма, порушено, труднощі)									
	вживання прийменників (з 3-х років) (вживає, труднощі, не вживає)									
9	Розуміння зв'язного мовлення									
	розуміння слів (розуміє, труднощі, не розуміє)									
	розуміння запитань, інструкцій (розуміє, труднощі, не розуміє)									
	розуміння простих поширених речень (розуміє, труднощі, не розуміє)									
	розуміння складних речень (розуміє, труднощі, не розуміє)									
	розуміння текстів (розуміє, труднощі, не розуміє)									
10	Сформованість зв'язного мовлення									
	складання речень за предметною									

	картинкою (з 3-х років) (складає, труднощі, не складає)									
	складання речень за сюжетною картинкою (з 3-х років) (складає, труднощі, не складає)									
	відповіді на запитання з опорою на наочність (з 3-х років) (відповідає, труднощі, не відповідає)									
	відповіді на запитання без опори на наочність (з 3-х років) (відповідає, труднощі, не відповідає)									
	складання оповідання за серією сюжетних картинок (з 5 років) (складає, труднощі, не складає)									
	переказ тексту (з 4-х років) (виконує, труднощі, не виконує)									
	складання описової розповіді (з 5 років) (складає, труднощі, не складає)									
	складання порівняльної розповіді (з 5 років) (складає, труднощі, не складає)									
	розповідь з власного досвіду (з 5 років) (складає, труднощі, не складає)									
11	<i>Зорове сприймання</i>									
	сприймання кольорів (відповідає нормі, порушено)									
	сприймання геометричних фігур (відповідає нормі, порушено)									
	сприймання сюжетних зображень (відповідає нормі, порушено)									
	сприйняття контурних зображень, накладених об'єктів, неповних малюнків (з 4-х років) (відповідає нормі, порушено)									
	З'єднання крапок, щоб									

	утворився малюнок																			
	Завдання на орієнтацію в просторі																			
	Показ таблиці букв і знаків на відстані 5 м.																			
	Пе- ре- лік ряд -ків	Праве око		Ліве око																
		Гост- рота зору	Від- мітка	Гост рота зору	Від міт ка															
		1-4 ряд ок	Норм а		Нор ма															
		5	0,5		0,5															
		6	0,4		0,4															
		7	0,3		0,3															
		8	0,2		0,2															
		9	0,1		0,1															
		10	0,01		0,01															
12		<i>Слухове сприймання</i>																		
	Наявність і використання індивідуальних слухових апаратів																			
	Кохлерна імплантація																			
	Наявність осіб з порушеннями слуху в сім'ї																			
	Причини, що сприяли порушенню (втраті) слуху																			
	Вік в якому відбулося порушення слуху																			
	Ступінь втрати слуху (з медичної документації)																			
	Реакції на немовленнєві звуки. Визначення стану слуху з відстані:																			
	5 – 6 м. (за спиною дитини) високочастотні звуки (брязкальця)																			
	5 – 6 м. (за спиною дитини) середньочастотні звуки (дудочка, гармошка)																			
	5 – 6 м. (за спиною дитини) низькочастотні звуки (барабан)																			
	Реакції на звуки голосу																			

	(складосполучення)																		
	Гучні звуки (високочастоні звуки) – чай, Саша, шишка, час, зайчик, чайник, чайка, пічка, щітка																		
	Тихі звуки (низькочастотні) – Вова, риба, море, город, дим, вовк, номер, мило, бик, урок.																		
	Шепітне мовлення (розуміння, сприйняття)																		
	Гучні звуки (високочастотні звуки) – чай, Саша, шишка, час, зайчик, чайник, чайка, пічка, щітка																		
	Тихі звуки (низькочастотні) – Вова, риба, море, город, дим, вовк, номер, мило, бик, урок.																		
	Реакції на сприйняття мовлення розмовної гучності. (Завдання з використанням знайомого мовленнєвого матеріалу)																		
	6– 5 м.																		
	5 – 3 м.																		
	1 м. – наближення впритул																		
13	<i>Інтелектуальний розвиток</i>																		
13.1	<i>Основні операції мислення:</i>																		
	Аналіз																		
	Синтез																		
	Порівняння																		
	Узагальнення																		
13.2	<i>Загальний розвиток дитини</i>																		
	Ігрова діяльність																		
	Інтерес до іграшок																		
	Не специфічна маніпуляція іграшками																		
	Стереотипічні ігри																		
	Неадекватні дії в грі																		
	Рольова гра (режисерська гра)																		
	Уявлення про просторове розміщення предметів																		
	Знання кольорів																		

	Поняття про геометричні форми										
	Поняття про величину										
	Поняття про об'єм										
	Часові уявлення										
	Знання змісту відомих казок										
	Рахунок і обчислювальні операції										
	Знання про пори року та їх характеристика										

Умовні позначки:

+	Є
-	Немає
N	Норма
БП	Без паталогії
В	Високий рівень
С	Середній рівень
Н	Низький рівень
ПК	Потребує корекції
ПР	Потребує розвитку

ВИСНОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ

Вчитель-логопед _____

Дата _____ Підпис _____ (_____)

Вчитель-дефектолог (олігофренопедагог, тифлопедагог, сурдопедагог) _____

Дата _____ Підпис _____ (_____)

Практичний психолог (спеціальний психолог) _____

Дата _____ Підпис _____ (_____)

Соціальний педагог _____

Дата _____ Підпис _____ (_____)

Пристосування/модифікація групового середовища

Стиль навчання: Переважно слуховий Переважно візуальний
 Багатосенсорний Переважно кінестетичний Переважно тактильний

Місце, умови	☐ Визначене місце ☐ У малій групі
Навчальні підходи	☐ Часта / невідкладна реакція з боку педагога ☐ Об'єднання стилів навчання ☐ Спільне навчання ☐ Кооперативне навчання в групах / парах ☐ Інше _____
Вказівки	☐ Різні види вказівок: усні _____ письмові _____ демонстрація / моделювання _____ привертання уваги дитини _____ ☐ Інше _____
Корекція поведінки	☐ Часті перерви ☐ Чітке визначення очікувань ☐ Робота в тиші ☐ Позитивні підкріплення ☐ Надання можливостей для вибору й альтернатив ☐ Надання можливості порухатися ☐ Близький безпосередній контроль ☐ Розміщення дитини у зручному місці
Корекція мовлення та слуху	☐ Робота, спрямована на налагодження мовленнєвого дихання, формування мовленнєвих конструкцій; ☐ Робота над голосом; ☐ Робота, спрямована на інтенсивний розвиток залишкового слуху; ☐ Використання слухових апаратів; ☐ Дозування слухового навантаження; ☐ Інше
Матеріал та обладнання	☐ Книжки для сліпих, надруковані шрифтом Брайля ☐ Адаптовані версії книжок ☐ Затискачі, похилі дошки ☐ Роздатковий, наочний, ілюстративний матеріал ☐ Додатки з мовленнєвим матеріалом ☐ Дидактичні ігри ☐ Інше
Організаційні питання	☐ Індивідуалізований розклад занять ☐ Інше _____
Сенсорні потреби	Стежити, чи правильно дитина користується: ☐ окулярами ☐ слуховим апаратом ☐ аудіо / ЧМ приладдям ☐ допоміжним технологічним обладнанням

	☐ Інше _____
Інше	

Перелік спеціальних і додаткових видів послуг:

<i>Вид послуг</i>	<i>Кількість год. на тиждень</i>	<i>Місце проведення</i>	<i>Розклад</i>
Корекційні заняття з вчителем-дефектологом			
Корекційні заняття з вчителем-логопедом			
Корекційні заняття з практичним (спеціальним) психологом			

**ЦІЛІ КОРЕКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ
ДАЛЬНІ ЦІЛІ**

на _____ навчальний рік

Успіхи, яких має досягти дитина у подоланні виявлених проблем протягом навчального року(основні завдання перспективного плану роботи)

№ п/п	Опис цілей за напрямками корекції і розвитку	Успіхи	Відповідальний педагог спеціаліст
1			Вчитель-дефектолог
2			Вчитель-логопед
3			Вихователь групи
4			Практичний (спеціальний) психолог

БЛИЖНІ ЦІЛІ

на I квартал _____ навчальний рік

на II квартал _____ навчальний рік

на III квартал _____ навчальний рік

Визначаються щоквартально за наслідками обстежень, як окремі кроки на шляху досягнення дальніх цілей (з календарного плану на місяць, тиждень)

Дата	№ з/п	КРОКИ	Успіхи	Відповідальний педагог спеціаліст
1			Вчитель-дефектолог	1
2			Вчитель-логопед	2
3			Вихователь групи	3
4			Практичний (спеціальний) психолог	4

РЕКОМЕНДАЦІЇ БАТЬКАМ

на _____ навчальний рік

СПЕЦІАЛІСТ	ЗМІСТ РЕКОМЕНДАЦІЙ
ЛІКАР	
ПСИХОЛОГ	
ВЧИТЕЛЬ-ДЕФЕКТОЛОГ	
ВЧИТЕЛЬ-ЛОГОПЕД	
ВИХОВАТЕЛЬ	

Члени ПМП консилиуму ДНЗ №20:

(посада)
(прізвище та ініціали)

(підпис)

(посада)
(прізвище та ініціали)

(підпис)

(посада)
(прізвище та ініціали)

(підпис)

(посада)
(прізвище та ініціали)

(підпис)

Протокол № _____ Дата засідання
« _____ » _____ 20 _____ р.

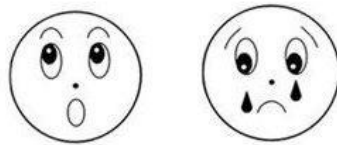
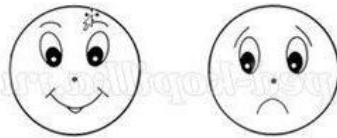
Я ЗГОДЕН (на) зі змістом Індивідуальної програми розвитку дитини і. мав (ла) можливість брати участь у її розробці.

Підпис батька (матері) або опікуна _____ Дата _____

Випускається з групи спеціального (інклюзивного) призначення

_____ Дата _____
в школу (дитячий садок, групу) _____

Піктограми

Бліс-мова

мама	будинок	дощ	лист	смак

Комуникативні дошки

 <p>обведи</p>	 <p>з'єднай</p>	 <p>намалюй</p>
 <p>прибери</p>	 <p>розмалюй</p>	 <p>Якого кольору?</p>
 <p>приклей</p>	 <p>розклади</p>	 <p>покажи</p>
 <p>поклади</p>	 <p>Що це?</p>	 <p>скопій</p>

Інтерактивні книги

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРА АУТИЗМУ ТА ЗПР

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Проблема аутизму стає все більш актуальною для сучасної психопатології дитячого віку, патопсихології й корекційної педагогіки. За останній час спостерігається збільшення кількості випадків порушення розвитку у дітей, часто важкої й ускладненої форм. Не викликає сумнівів, що основною причиною цього феномену є вплив несприятливих середовищних і генетичних факторів.

Багато авторів (К. Гілберт, Т. Петерс, Л.М.Шипіцина, К.С. Лебединська, В.М.Башина, О.Р. Баєнська, М.М.Ліблінг, О.С. Нікольська та ін.) відзначають, що аутизм як симптом часто зустрічається при різних видах психічних порушень.

Синдром аутизму нерідко входить до складу складного дефекту, де відіграє роль не меншу, ніж інші порушення, - наприклад, інтелектуальна, мовна, рухова недостатність. На думку вчених саме наявність аутизму приводить до появи особливих труднощів у побудові корекційного підходу до дітей з обмеженими можливостями. Це пов'язано з тим, що порушення комунікації як таке є основною перешкодою для розвитку всіх психічних функцій, навіть при їхньому потенційному збереженні.

Діти з розладами спектра аутизму (РСА) досить часто мають затримку психічного розвитку, органічні й функціональні порушення нервово-психічних процесів, що зумовлюють уповільненість темпу розвитку психіки дитини, що проявляється в недостатності загального запасу знань, нестійкості уваги, поверховості сприймання, ослабленій пам'яті, незрілості мислення, швидкій втомлюваності під час пізнавальної діяльності. Особливе загострення цих проблем відбувається у старшому дошкільному віці, що пояснюється нестійкістю нервової системи в період оволодіння новими знаннями.

Тому, діти із РСА, що маю затримку психічного розвитку потребують спеціально організованих умов навчання і виховання, а також корекції пізнавальної сфери.

Мета програми: сприяти розвитку та вдосконаленню розумової діяльності та пізнавальної активності.

Завдання програми:

- розвиток концентрації та обсягу уваги із супутнім удосконаленням здатності до переключення та розподілу уваги;
- розвиток довільної уваги;
- розвиток пам'яті ;
- розвиток слухового зосередження та фонематичного слуху;

- розвиток мислення, швидкості мислення, розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація);
- розвиток тонкої моторики пальців рук;
- розвиток дисциплінованості, організованості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком;
- формування та удосконалення комунікативних навичок та уміння працювати у групі.

Цільова група: корекційно-розвивальна програма розрахована на дітей старшого дошкільного віку (5 - 7 років), де в групі поряд з дітьми-аутистами є діти з нормальних психофізичним розвитком, за для того щоб особливі діти могли брати приклад та наслідувати поведінку під час взаємодії з однолітками та дорослими.

Перелік методів та форм роботи, які будуть використовуватись під час занять: ігрові методи, індивідуальні, групові форми роботи. Кожне заняття містить ігрові та дидактичні вправи, рухові ігри-розминки, рефлексію.

Етапи корекції:

1. Діагностичний – 2 заняття.
2. Корекційно-розвивальний – 30 занять.
3. Етап оцінки ефективності корекційного впливу – 1 заняття.

Організація занять: програмний курс розрахований на 30 занять. Заняття проводити 2 рази на тиждень індивідуально або з міні-групою, в якій не більше 4 дітей. Тривалість одного заняття – 30 хвилин.

Прогнозований результат: корекційно-розвивальна програма допоможе досягти позитивних змін у розвитку пізнавальних процесів дітей: допоможе підвищити рівень практичних умінь аналізувати та сприймати предмети за формою, кольорами та величинами, орієнтуватися у просторі, порівнювати їх, групувати, узагальнювати та класифікувати, а головне зможуть розвинути комунікативні навички.

КОНСПЕКТ ЗАНЯТЬ

Діагностичний етап

Заняття 1

Мета: психодіагностичне обстеження розвитку пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку.

Дидактичний матеріал: комплекс стимульного матеріалу до методик «Склади картинку», «Будиночок», «Четвертий зайвий».

Хід заняття

Проведення психодіагностичних методик на визначення рівня загальної обізнаності та запас побутових знань, оцінювання вміння діяти за зразком, конструктивності мислення та просторової орієнтації, рівня узагальнень, логічної обґрунтованості, елементів логічного мислення.

1. Анкета на визначення загальної обізнаності та запасу побутових знань.

2. Методика «Склади картинку».
3. Тест «Будиночок».
4. Методика «Четвертий зайвий».

Заняття 2

Мета: психодіагностичне обстеження розвитку пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку.

Дидактичний матеріал: комплекс стимульного матеріалу до методик «Доріжки», «Знайди і викресли», «Чого не вистачає?», «Вільна класифікація».

Хід заняття

Проведення психодіагностичних методик на визначення цілісного сприйняття, підготовленості руки до опанування письма, продуктивності та стійкості уваги, логічного мислення.

1. Тест «Доріжки».
2. Методика «Знайди і викресли».
3. Тест «Чого не вистачає?».
4. Методика «Вільна класифікація».

Корекційно-розвивальний етап

Заняття 3

Мета: розвивати мислення, увагу, мовлення, дрібну моторику рук; вчити зосереджуватися на сприйнятті цілого, виділяти в зображенні окремі контури об'єктів, розподіляти й переключати увагу, аналізуючи зовнішній вигляд, колір об'єкта; сприяти розвитку рухової пам'яті, спостережливості, вольової регуляції, довільності психічних процесів; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: бланки до вправ «Допомога», «Метелики», «Розфарбуй предмети», картка до вправи «Загадкові малюнки», 3 силуети долонь: червоний, жовтий, синій, кольорові олівці, простий олівець, м'яч.

Хід заняття

1. Знайомство

Одна дитина кидає м'яч іншій, називаючи своє ім'я. Друга ловить м'яча і називає своє ім'я. І так далі.

Одна дитина підходить до іншої і торкається своїми долоньками до її долоньок і називає своє ім'я, а та називає у відповідь своє ім'я і т.д.

2. Вправа «Допомога» (розвиток дрібної моторики пальців рук)

Дітям пропонується допомогти білочці втекти від лисички. Для цього покажіть, як вона бігатиме доріжкою - проведи олівцем або ручкою пряму лінію посередині доріжки. Намагайтеся провести якомога швидше, щоб білочка врятувалася. Проведіть ще одну не торкаючись уже проведеної. Намагайтеся вести лінію не відриваючи руки, від паперу. Пересувайте руку, спираючись на мізинний палець.

3. Дидактична вправа «Метелики» (розвиток розподілу уваги)

Дітям пропонується знайти усіх метеликів та обвести їх.

4. Фізкультхвилинка «Кричалки – шепотілки – мовчалки» (розвиток рухової пам'яті, спостережливості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком)

Із різнокольорового картону зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли ведучий піднімає червону долоню — «кричалку» — можна бігати, кричати, шуміти; жовту долоню — «шепотілку» — можна тихо пересуватись та шепотітись; на синю долоню — «мовчалку» — діти повинні завмерти на місці та не ворухитися. (Гра закінчується сигналом «мовчалка».)

5. Дидактична вправа «Розфарбуй предмети» (розвиток вмінь зосереджуватись на сприйнятті об'єкта за кольором)

Дітям пропонується розфарбувати предмети у відповідні кольори.

6. Вправа «Загадкові малюнки» (розвиток сприйняття)

Дітям пропонується знайти всі предмети, які заховані на малюнку.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 4

Мета: розвивати мислення, увагу, здатність до переключення та розподілу уваги, мовлення, спостережливість; сприяти розвитку рухової пам'яті, дрібної моторики рук; вчити зосереджуватись на сприйнятті цілого, розподіляти та переключати увагу, аналізуючи зовнішній вигляд, розмір об'єкт ; вчити розрізняти та називати частини доби як на малюнках, так і в повсякденному житті; формувати вміння дотримуватись встановлених правил, позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: бланки до вправ: «Допомога», «Їжачки», «Від великого до малого», картки до вправи «Що таке доба?», 3 силуети долонь: червоний, жовтий, синій, кольорові олівці, простий олівець, м'яч.

Хід заняття

1. Привітання. Закріплення знайомства

Ведучий кидає м'яч кому-небудь з дітей (довільно) і питає у всіх дітей, що стоять у колі: «Як звуть цього хлопчика (дівчинку)?» Діти хором називають його (її) ім'я. І так кілька разів.

2. Вправа «Допомога» (розвиток дрібної моторики пальців рук)

Дітям пропонується допомогти білочці втекти від лисички. Для цього покажіть, як вона бігтиме доріжкою - проведіть олівцем або ручкою пряму лінію посередині доріжки. Намагайтеся провести якомога швидше, щоб білочка врятувалася. Проведіть ще одну не торкаючись уже проведеної. Намагайтеся вести лінію не відриваючи руки, від паперу. Пересувай руку, спираючись на мізинний палець.

3. Дидактична вправа «Їжачки» (розвиток розподілу уваги)

Дітям пропонується знайти та обвести всіх їжачків та грибочки.

4. Фізкультхвилинка «Кричалки – шепотілки - мовчалки» (розвиток спостережливості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком)

Із різнокольорового картону зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли ведучий піднімає червону долоню — «кричалку» — можна бігати, кричати, шуміти; жовту долоню — «шепотілку» — можна тихо пересуватись та шепотітись; на синю долоню — «мовчалку» — діти повинні завмерти на місці та не ворухитися. (Гра закінчується сигналом «мовчалка».)

5. Ігрова вправа «Від великого до малого» (розвиток вміння зосереджуватись на сприйнятті об'єкта за розміром)

Дітям пропонується розташувати малюнки у відповідному порядку. Починати з самої великої груші і закінчити маленькою та з самого маленького будинку до самого великого.

6. Вправа «Що таке доба?» (вчити розрізняти та називати частини доби як на малюнках, так і в повсякденному житті)

Ранок, день, вечір та ніч разом називаються добою. Розгляньте малюнки і скажіть, на якому з них зображено ранок? А на якому день? Вечір, ніч? Чому ти так гадаєш?

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 5

Мета: розвивати мислення, мовлення, довільну увагу, дрібну моторику рук; вчити зосереджуватись на сприйнятті цілого, розподіляти та переключати увагу, аналізуючи зовнішній вигляд, форму об'єкта, групувати предмети; розширювати словниковий запас; сприяти розвитку спостережливості, вольової регуляції; формувати вміння дотримуватись встановлених правил, позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: бланки до вправ «Пори року», «Розфарбуй фігури», картки до вправи «Назви одним словом», «Пори року», 3 силуети долонь: червоний, жовтий, синій, кольорові олівці, простий олівець.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Перекличка - плутанка» (розвиток довільної уваги)

Психолог називає імена присутніх дітей, плутаючи при цьому ім'я. Діти уважно слухають і відгукуються лише тоді, коли правильно назване їх ім'я. Хто помиляється, той вибуває з гри.

2. Ігрова вправа «Розфарбуй фігури» (розвиток сприйняття предметів за формою та дрібної моторики пальців рук)

Дітям пропонується зафарбувати геометричні фігури: маленький трикутник у червоний колір, великий квадрат – в синій колір, маленький овал

– в зелений, велике коло - в голубий, маленьку трапецію – в коричневий, великий прямокутник – в жовтий.

3. Фізкультхвилинка «Кричалки – шепотілки - мовчалки» (розвиток спостережливості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком)

Із різнокольорового картону зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли ведучий піднімає червону долоню — «кричалку» — можна бігати, кричати, шуміти; жовту долоню — «шепотілку» — можна тихо пересуватись та шепотітись; на синю долоню — «мовчалку» — діти повинні завмерти на місці та не ворушитися. (Гра закінчується сигналом «мовчалка».)

4. Вправа «Пори року» (розвиток мовлення, розширення словникового запасу)

Які пори року зображено на малюнках? Розкажіть про прикмети кожної з них. Що роблять діти? Чим ще можна займатися взимку, навесні, влітку і восени?

5. Дидактична вправа «Пори року» (розвиток вміння групувати предмети)

Дітям пропонується з'єднати лініями сніжинку, підсніжник, метелика і жовтий листок із відповідною порою року. У яку пору року ти народився?

6. Дидактична вправа «Пори року» (розвиток вміння групувати об'єкти на підставі знайдених ознак)

Дітям пропонується розглянути малюнки і з'єднати речі з відповідною порою року.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 6

Мета: розвивати мислення, пам'ять, увагу, розумові операції (узагальнення, класифікація), мовлення, дрібну моторику рук; вчити зосереджуватись на сприйнятті цілого, розподіляти та переключати увагу, аналізуючи зовнішній вигляд, розмір об'єкта; сприяти розвитку спостережливості, вольової регуляції, уміння зосереджуватись; формувати вміння дотримуватись встановлених правил, позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з отвором посередині, бланки для вправ «Доріжки», «Від великого до малого», картки до вправи «Назви одним словом», 3 силуети долонь: червоний, жовтий, синій, кольорові олівці, простий олівець.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Ведучий пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них

завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Колобка).

Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Вправа «Доріжки» (розвиток дрібної моторики)

Дітям пропонується за дві хвилини провести якомога більше ліній, з'єднавши сторони доріжки.

3. Ігрова вправа «Від великого до малого» (розвиток вміння зосереджуватись на сприйнятті об'єкта за розміром)

Дітям пропонується розташувати малюнки у відповідному порядку. Починати з самого високого будиночка до самого низького, з самого низького дерева до самого високого.

4. Фізкультхвилинка «Кричалки – шепотілки – мовчалки» (розвиток спостережливості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком)

Із різнокольорового картону зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли ведучий піднімає червону долоню — «кричалку» — можна бігати, кричати, шуміти; жовту долоню — «шепотілку» — можна тихо пересуватись та шепотітись; на синю долоню — «мовчалку» — діти повинні завмерти на місці та не ворухитися. (Гра закінчується сигналом «мовчалка».)

5. Ігрова вправа «Назви одним словом» (розвиток узагальнення)

Дітям показуються картки із зображенням відомих предметів та пропонується назвати їх одним словом за родовим поняттям.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток здатності мислення до узагальнення)

Ведучий пропонує дітям назвати все, що належить до:

- меблів;
- рослин;
- птахів;
- комах;
- диких тварин;
- свійських тварин;
- домашньої птиці.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 7

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, розумові операції мислення (узагальнення, класифікація), мовлення, дрібну моторику рук; формувати вміння аналізувати предмети сприйняття, вчити розрізняти об'єкти живої та неживої природи; сприяти розвитку вольової регуляції, уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з отвором посередині, бланки для вправ «З'єднай предмети», предметні картинки для класифікації, картка із зображенням предметів для вправи «Запам'ятай та повтори», картка до вправи «Жива – нежива природа», 3 силуети долонь: червоний, жовтий, синій, кольорові олівці, простий олівець.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Ведучий пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення. Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Курочка Ряба). Ведучий відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Вправа «З'єднай предмети» (розвиток сприйняття предметів за кольором)

Дітям пропонується з'єднати предмети, які однакові за кольором та розфарбувати їх.

3. Ігрова вправа «Запам'ятай та повтори» (розвиток зорової пам'яті)

Психолог показує картку із зображенням відомих предметів (протягом 10 секунд), діти запам'ятовують предмети, потім картка прибирається і діти називають предмети, які вони запам'ятали.

4. Фізкультхвилинка «Кричалки – шепотілки – мовчалки» (розвиток спостережливості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком)

Із різнокольорового картону зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли ведучий піднімає червону долоню — «кричалку» — можна бігати, кричати, шуміти; жовту долоню — «шепотілку» — можна тихо пересуватись та шепотітись; на синю долоню — «мовчалку» — діти повинні завмерти на місці та не ворухитися. (Гра закінчується сигналом «мовчалка».)

5. Вправа «Жива – нежива природа» (вчити розрізняти об'єкти живої та неживої природи)

Дітям пропонується розглянути малюнок і визначити, що на малюнку належить до живої природи, а що – до неживої.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення, класифікації)

Дітям пропонується знайти та відібрати малюнки по черзі за певними загальними ознаками:

- іграшки;
- овочі;
- фрукти;
- посуд;
- меблі;

- транспорт.
- 7. Рефлексія заняття:**
- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
 - ❖ Що було важким?

Заняття 8

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, здатність мислення до узагальнення та класифікації, мовлення, дрібну моторику рук; вчити зосереджуватися на сприйнятті цілого, вичленять в зображенні окремі контури об'єктів, розподіляти й переключати увагу, встановлювати подібність об'єктів; сприяти розвитку рухової пам'яті, умінню зосереджуватись, формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки з геометричними фігурами для рухливої гри, бланки до вправ «Доріжки», «Загадкові малюнки», картка до вправи «Кошенята», предметні картинки для класифікації, кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Психолог прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Троє поросят).

Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Вправа «Доріжки» (розвиток дрібної моторики)

Дітям пропонується за дві хвилини провести якомога більше ліній, з'єднавши сторони доріжки.

3. Дидактична вправа «Загадкові малюнки» (розвиток сприйняття)

Дітям пропонується знайти фігури, які заховалися на малюнку.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Ведучий показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправ «Кошенята» (розвиток вміння встановлювати подібність об'єктів)

Дітям пропонується розглянути малюнок і відгадати, де чиї тіні. З'єднати кошенят з їхніми тінями.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток здатності мислення до узагальнення, класифікації)

Дітям пропонується знайти та відібрати малюнки по черзі за певними загальними ознаками:

- птахи;
- свійські тварини;
- дикі тварини;
- комахи;
- квіти.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 9

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, мовлення, основні операції мислення (аналіз, синтез, порівняння); сприяти розвитку рухової пам'яті, навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять; вчити встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки з геометричними фігурами для рухливої гри, бланки до вправ «На що схоже?», картки із цифрами, картка до вправи «Машини», «Орієнтуємося у просторі», простий олівець, кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Мавпочку). Ведучий відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Орієнтуємося у просторі» (розвиток навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять)

Дітям пропонується розглянути малюнки і дати відповіді на питання:

Покажи, на якому малюнку м'ячик перед кубиком. А на якому за кубиком?

На якому малюнку чашка перед блюдцем? А на якому за блюдцем?

На якому малюнку яблуко за бананом? А на якому перед бананом?

3. Дидактична вправа «На що схоже?» (розвиток вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншим)

Дітям пропонується розглянути малюнок, назвати всі геометричні фігури, з'єднати лініями кожен предмет з фігурою, на яку він схожий.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Психолог показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Гра «Запам'ятайте та повторіть» (розвиток зорової пам'яті)

Ведучий показує картку із цифрами (протягом 10 секунд), діти запам'ятовують цифри, потім картку потрібно прибрати. Діти називають цифри.

Варіанти:

- 0) 7, 4; 4) 2, 7, 5, 6;
- 1) 5, 1, 3; 5) 10, 1, 8, 9
- 2) 6, 4, 1; 6) 8, 6, 3, 7.
- 3) 3, 9, 2;

6. Дидактична вправа «Машини» (розвиток вміння встановлювати подібність об'єктів)

Дітям пропонується розглянути малюнок і знайти силует цієї машини.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 10

Мета: розвивати мислення, мовлення, пам'ять, увагу, розумові операції, дрібну моторику рук; вчити виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншим, встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками; сприяти розвитку вольової регуляції, уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: картки з геометричними фігурами для рухливої гри, бланк до вправи «Впізнай, хто я?», «На що схоже?», картки до вправ «Їжачки», картина із зображенням різних предметів до вправи «Класифікація предметів», простий олівець, кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Ми складаємо сумку» (розвиток механічної пам'яті)

Психолог пропонує дітям уявити, що зараз літо: пригріває сонечко, радісно щебечуть пташки; настрої у нас веселий, тому що ми всі разом збираємось відпочивати біля річки та складаємо речі до великої сумки.

Психолог починає розповідь: «Я поклала в нашу велику сумку гребінець», а гравці по черзі мають повторити вже сказане, додавши свій предмет, наприклад: «А я покладу в сумку гребінець та рушник».

Гра триває доти, доки ряд стає таким довгим, що його не можна відтворити.

2. Вправа «Впізнай, хто я?» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «На що схоже?» (розвиток вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншим)

Дітям пропонується розглянути малюнок, назвати всі геометричні фігури, з'єднати лініями кожен предмет з фігурою, на яку він схожий.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- руки в сторони;
- руки вгору;
- руки вниз.

Психолог показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення та класифікації)

Дітям пропонується розглянути картки і розкласти картинки відповідно до питання: Який транспорт літає по повітрю? Який їздить по землі? А який плаває по воді?

6. Дидактична вправа «Їжачки» (розвиток вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками)

Дітям пропонується розглянути малюнок і знайти двох однакових їжачків. Вивчити загадку про їжачка.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 11

Мета: розвивати мислення, мовлення, механічну пам'ять, розумові операції; удосконалювати вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншим, навички орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять; сприяти розвитку рухової пам'яті, вольової регуляції, уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки з геометричними фігурами для рухливої гри,

бланки до вправ «Орієнтуємося у просторі», «Добери зображення», «Чарівники», картки із цифрами, простий олівець, кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Кошеня).

Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Орієнтуємося у просторі» (розвиток навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять)

Дітям пропонується розглянути малюнки і дати відповіді на питання:

Яка пташечка сидить найвище? Яка — найнижче? Які пташечки сидять на гілках справа? А які — зліва?

3. Гра «Запам'ятайте та повторіть» (розвиток механічної слухової пам'яті)

Ведучий називає цифри, діти їх запам'ятовують, а потім повторюють:

1) 2,3,5;	4) 3,6,1;
2) 6,8,9;	5) 3,1,5,4;
3) 10,5,2;	6) 5, 10, 7, 3.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Психолог показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Добери зображення» (розвиток вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими)

Дітям пропонується показати, який малюнок у другому стовпчику є зображенням предмета з першого стовпчика та з'єднати їх стрілками.

6. Дидактична вправа «Чарівники» (розвиток вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками)

Дітям пропонується розглянути малюнок і знайти двох однакових чарівників. Як ти вважаєш, лихі вони чи добрі? Чому?

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 12

Мета: розвивати мислення, пам'ять, основні операції мислення (узагальнення, класифікація), мовлення, дрібну моторику рук; вчити знаходити суттєвий зв'язок між двома заданими предметами і складати пари подібних предметів; удосконалювати швидкість, побіжність, рухомість процесів сприймання, здатність змінювати ракурс зображення, вичленять в ньому окремі контури, аналізувати складне переплетіння ліній; сприяти розвитку рухової пам'яті, умінню зосереджуватись; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: заєць – іграшка, картки з геометричними фігурами для рухливої гри, бланк до вправи «Впізнай, хто я?», картки до вправ «Загадкові малюнки», «Пара – до пари», предметні картинки для класифікації, кольорові олівці, простий олівець.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Асоціації» (розвиток мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям відгадати слово-секрет, яке вона задумала. Щоб дітям було легше його відгадати, ведучий пропонує підказку про заданий об'єкт чи явище. Вже з першої підказки діти намагаються відгадати слово-секрет, висловлюючи різні припущення.

Наприклад:

- 1) жива істота;
- 2) дика тварина;
- 3) має гострі зубки;
- 4) має маленький хвостик;
- 5) узимку білий, улітку сірий. (*Заєць*)

2. Дидактична вправа «Загадкові малюнки» (розвиток уваги, сприйняття)

Дітям пропонується знайти всі предмети, які заховані на малюнку.

3. Вправа «Впізнай, хто я» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям показують точки і пропонують визначити, що саме намальовано: «У цих точках хтось чи щось сховане, обведіть контур кожного малюнка по точках і ви дізнаєтеся про це». (Руку не відводити від аркуша паперу).

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Ведучий показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток здатності мислення до узагальнення і класифікації)

Дітям пропонується розкласти овочі і фрукти по тарілочкам.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з останнього квадрата.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 13

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, спостережливість, мовлення; формувати вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів; удосконалювати навички орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять вчити знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку вольової регуляції, уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки для фізкультхвилинки, до вправи «Орієнтуємося у просторі», «Знайди відмінності», «Пам'ять», «Пара – до пари».

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад Пташеня). Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Орієнтуємося у просторі» (розвиток навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять)

Дітям пропонується розглянути малюнки і дати відповіді на питання:

Що на малюнку за будинком? Що перед будинком? Що зліва від будинку? Що справа від будинку?

3. Вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути два малюнка і знайти п'ять відмінностей.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Пам'ять» (розвиток зорової пам'яті)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнки, розказати, що на них зображено. Потім закрити картинки і згадати, що побачили.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з останнього квадрата.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 14

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, дрібну моторику рук, увагу, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалити вміння знаходити ти суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, умінню зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки до фізкультхвилинки, до вправ «Запам'ятай», «Пара – до пари», предметні картинки для класифікації, бланк до методики «Обведи та розфарбуй», кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад, Карлсон). Ведучий відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Вправа «Запам'ятай» (розвиток зорової пам'яті)

Звірята зібрались піти до цирку, але для цього їм треба придбати квитки. Дітям пропонується запам'ятати, хто за ким стоїть у черзі за квитками.

Закрити малюнок. Згадати, хто стояв перший? Хто стояв останній? Хто стояв між білкою та жабкою? Хто стояв за мишкою? Хто стояв перед білкою?

4. Фізкультурхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток здатності мислення до узагальнення і класифікації)

Дітям пропонується підібрати одяг для дівчинки та для хлопчика. Назвати його.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 15

Мета: розвивати мислення, увагу, мовлення, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати навички орієнтування у просторі, вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: лялька Мальвіна, бланк до вправи «Добери зображення», картки для фізкультурхвилинки, до вправ «Орієнтуємося у просторі», «Знайди відмінності», предметні картинки для класифікації.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Асоціації» (розвиток мислення, уміння зосереджуватись)

Ведучий пропонує дітям відгадати слово-секрет, яке вона задумала. Щоб дітям було легше його відгадати, ведучий пропонує підказку про заданий об'єкт чи явище. Вже з першої підказки діти намагаються відгадати слово-секрет, висловлюючи різні припущення.

Наприклад:

1. Казкова героїня.
2. Дівчинка.
3. Казкова героїня.
4. З голубим волоссям.
5. Подружка Буратіно (*Мальвіна*).

2. Ігрова вправа «Орієнтуємося у просторі» (розвиток навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять)

Дітям пропонується розглянути малюнки і дати відповіді на питання:

Хто стоїть першим по порядку? Хто — останнім? Хто стоїть між слоном і ведмедиком? Хто стоїть біля їжачка?

3. Дидактична вправа «Добери зображення» (розвиток вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими)

Звірята придбали собі повітряні кульки. Дітям пропонується відгадати, де чії? З'єднати тварин із їхніми кульками.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів)

Дітям пропонується уважно розглянути два малюнки і знайти п'ять відмінностей.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток здатності мислення до узагальнення і класифікації)

Психолог пропонує дітям вибрати предмети для заняття спортом, музикою, малюванням.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 16

Мета: розвиток мислення, образної пам'яті, дрібної моторики рук, уваги; удосконалювати вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками, вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки для фізкультхвилинки, до вправ «Чобітки», «Пара – до пари», бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Запам'ятай та намалюй», кольорові олівці, простий олівець.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Психолог прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад, Мишенята і Півник).

Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Запам'ятай та намалюй» (розвиток образної пам'яті)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок і запам'ятати пари (літак та хмарки; кораблик та хвилі). Закрити малюнок і згадати пару для кожного предмета. Разом із дорослими домалювати пари.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Чобітки» (розвиток вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками)

Дітям пропонується розглянути малюнок і допомогти Коту в чоботях підібрати собі другий чобіт.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 17

Мета: розвивати увагу, мовлення, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати навички орієнтування у просторі, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів, рухомість процесів сприймання, здатність змінювати ракурс зображення, вичленять в ньому окремі контури, аналізувати складне переплетіння ліній; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки для фізкультхвилинки, до вправ «Орієнтуємося у просторі», «Загадкові малюнки», «Знайди відмінності», предметні картинки для класифікації.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Психолог прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад, Червона Шапочка).

Ведучий відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Орієнтуємося у просторі» (розвиток навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять)

Дітям пропонується розглянути малюнки і дати відповіді на питання:

Кого намальовано у правому верхньому куточку? в правому нижньому? в лівому верхньому? в лівому нижньому? посередині?

3. Дидактична вправа «Загадкові малюнки» (розвиток сприйняття, уваги)

Дітям пропонується знайти всі предмети, які заховані на малюнку.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів)

Дітям пропонується уважно розглянути два малюнки і знайти п'ять відмінностей.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення та класифікації)

Психолог пропонує дітям знайти та згрупувати малюнки по групах за певними загальними ознаками:

- посуд;
- дикі тварини;
- взуття;
- рослини.

(Вибір обґрунтувати)

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 18

Мета: розвивати мислення, пам'ять, увагу, дрібну моторику рук; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття, встановлювати

подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками, знаходити суттєвий зв'язок між предметами; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: іграшка «Чомучка», бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Добери зображення», картки «Курчата», «Пара – до пари», кольорові олівці, магнітофон.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя». (Чомучка)

Психолог повідомляє, що цього хлопчика тому і назвали так, що він ставить багато запитань. Спробуємо і ми відповісти на запитання Чомучки.

Хто? Що? Чия? Кого? Як часто? Як довго? Де? Звідки? Куди? Чому? Чого? Котрий? Скільки? Що робить? Для чого? Який? Навіщо? Чим? За допомогою чого? Як? (На кожне запитання діти повинні дати якомога більше відповідей.)

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Добери зображення» (розвиток вміння аналізувати об'єкти сприйняття)

Дітям пропонується з'єднати вази з геометричними фігурами, на які вони схожі. Назвати ці фігури.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Курчата» (розвиток вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками)

Дітям пропонується розглянути малюнок і знайти двох однакових курчаток. Вивчити загадку про курчат.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 19

Мета: розвивати мислення, образну пам'ять, увагу розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами, орієнтуватися в просторі; сприяти розвитку довільності психічних процесів; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки до вправ «Зорельоти», «Пара до - пари», бланк до вправи «Запам'ятай та намалюй», предметні картинки для класифікації, магнітофон

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Ведучий прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад, Гномик – лісовичок). Ведучий відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Зорельоти» (розвиток вмінь орієнтуватися в просторі, засвоїти просторові поняття «направо», «наліво», «справа», «зліва»)

Дітям пропонується розглянути малюнок і полічити, скільки зорельотів летить направо? Скільки наліво? вгору? вниз?

3. Дидактична вправа «Запам'ятай та намалюй» (розвиток образної пам'яті)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок і запам'ятати пари. Закрити малюнок і згадати пару для кожного предмета. Разом із дорослими домалювати пари.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення та класифікації)

Ведучий пропонує дітям знайти та згрупувати малюнки по групах за певними загальними ознаками:

- іграшки;
- домашні тварини;
- дикі тварини;
- меблі.

(Вибір обґрунтувати)

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 20

Мета: розвивати розумові операції мислення (узагальнення, класифікація), увагу, пам'ять, дрібну моторику рук; удосконалювати вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками, знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку довільності психічних процесів; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: лялька Маринка, бланк до вправи «Обведи та розфарбуй», картки для фізкультхвилинки, до вправ «Матрешка», «Пара – до пари», картина із зображеннями предметних картинок, кольорові олівці, магнітофон.

Хід заняття

1. Привітання.

У гості завітала сумна лялька Маринка. Психолог пропонує дітям розповісти для Маринки віршик.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати.

Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Матрешка» (розвиток вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками)

Дітям пропонується розглянути малюнок і знайти двох однакових матріжок.

4. Фізкультхвилинка «Завми» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення та класифікації)

Ведучий показує картину із зображенням різних предметів (*тарілка, шапка, чашка, яблуко, груша, хліб, ключ, неваляшка, ніж, ложка, виделка, машина, цвях, молоток, стіл, морква*).

Дітям пропонується знайти схожі предмети, об'єднавши їх за визначеною ознакою (наприклад, назвати тільки їстівні предмети). Потім пропонується знайти предмети за іншими властивостями: м'які, круглі, дерев'яні.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 21

Мета: розвивати мислення, увагу, зорове сприйняття, розумові операції мислення, вміння орієнтуватися у часі, фразове мовлення; удосконалити вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів, знаходити суттєвий зв'язок між предметами; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: королева гри – лялька, картки для фізкультхвилинки, до вправ «Знайди відмінності», «Знайди мене», «Пара – до пари», картки з предметними картинками для класифікації, м'яч, магнітофон.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Вчора, сьогодні, завтра» (розвиток вміння орієнтуватися у часі, уваги, уявлення, фразове мовлення)

Психолог повідомляє дітям, що Королева Знань знову запрошує їх у гості. А потрапити туди допоможуть м'яч і гра «Вчора, сьогодні, завтра».

Психолог кидає м'яч по черзі гравцям та запитує:

- Що ти робив (-ла) учора?
- Що ти встиг (-ла) зробити сьогодні?
- Що ти будеш робити завтра?

Діти повертають м'яч психологу та відповідають на запитання. Зміст відповідей може бути як реальним, так і вигаданим.

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюк говорив повними реченнями.

3. Вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути два малюнка і знайти п'ять відмінностей.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Класифікація предметів» (розвиток узагальнення та класифікації)

Знайди серед предметів однорідні, об'єднай їх у такі групи:

1. Металеві
2. Їстівні
3. М'які
4. Тверді
5. Дерев'яні
6. Довгі
7. Круглі.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 22

Мета: розвивати мислення, зорову пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчити групувати предмети за функціональними ознаками; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття, формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: королева гри – лялька, картки до вправ «Вчора, сьогодні, завтра», «Запам'ятай», бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Добери зображення», «Згрупуй предмети».

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Вчора, сьогодні, завтра»

Психолог повідомляє дітям, що подорож до Країни Знань триває. Королева Країни Знань підготувала багато нових та цікавих ігор.

Дітям пропонується розглянути малюнки і розказати, що хлопчик робив учора, робить сьогодні і що робитиме завтра.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Добери зображення» (розвиток вміння аналізувати об'єкти сприйняття)

Дітям пропонується з'єднати чайники з геометричними фігурами, на які вони схожі. Назвати ці фігури.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Вправа «Запам'ятай» (розвиток зорової пам'яті)

Дітям пропонується розглянути уважно малюнок. Розказати, що на ньому зображено. Закрити малюнок і дати відповіді на запитання: Хто сидів за столом? Хто стояв біля столу? Якого кольору сорочка у П'ятачка? Що їв Вінні-Пух? Що тримав у руках Кролик?

6. Дидактична вправа «Згрупуй предмети» (розвиток групувати предмети за функціональною ознакою.)

Дітям пропонується розглянути малюнки, подумати і з'єднати лініями пов'язані між собою предмети.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 23

Мета: розвивати наочно – образне мислення, пам'ять, увагу, зорове сприйняття; вчити відрізняти суттєві ознаки від несуттєвих; удосконалювати вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів, знаходити суттєвий зв'язок між предметами; формувати позитивну навчальну мотивацію.

Дидактичний матеріал: лялька Чомучка, картки до вправ «Зайвий предмет», «Знайди мене», «Знайди відмінності», «Пара – до пари», магнітофон.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя». (Чомучка)

Психолог повідомляє, що цього хлопчика тому і назвали так, що він ставить багато запитань. Спробуємо і ми відповісти на запитання Чомучки.

Хто? Що? Чия? Кого? Як часто? Як довго? Де? Звідки? Куди? Чому? Чого? Котрий? Скільки? Що робить? Для чого? Який? Навіщо? Чим? За

допомогою чого? Як? (На кожне запитання діти повинні дати якомога більше відповідей.

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюк говорив повними реченнями.

3. Вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнки і знайти три відмінності.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір. Вправа проводиться у вигляді навчання.

6. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 24

Мета: розвивати мислення, механічну пам'ять, дрібну моторику рук, мовлення, увагу; вчити групувати предмети за функціональною ознакою, знаходити закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Згрупуй предмети», «Якого предмета не вистачає», картка до вправи «Залатай ковдру», кольорові олівці, магнітофон.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Ми складаємо сумку» (розвиток механічної пам'яті)

Психолог пропонує дітям уявити, що зараз літо: пригріває сонечко, радісно щебечуть пташки; настрої у нас веселі, тому що ми всі разом збираємось відпочивати біля річки та складаємо речі до великої сумки.

Психолог починає розповідь: «Я поклала в нашу велику сумку гребінець», а гравці по черзі мають повторити вже сказане, додавши свій предмет, наприклад: «А я покладу в сумку гребінець та рушник».

Гра триває доти, доки ряд стає таким довгим, що його не можна відтворити.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Ігрова вправа «Залатай ковдру» (розвиток вміння аналізувати об'єкти сприйняття)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок, та підібрати латочку до кожного килимка, не порушуючи візерунок.

4. Фізкультхвилинка «Завмири» (розвиток уваги та пам'яті)

Діти стрибають у такт музики (ноги в сторони — разом, супроводжуючи стрибки оплесками над головою та по стегнах). Раптово музика обривається, гравці повинні завмерти в позі, на яку припала зупинка музики. Якщо комусь із учасників це не вдалося, він залишає гру. Знову звучить музика. Ті діти, які залишилися, продовжують виконувати рухи. Гра продовжується доти, доки в колі залишиться один гравець.

5. Дидактична вправа «Згрупуй предмети» (розвиток групувати предмети за функціональною ознакою.)

Дітям пропонується розглянути малюнки, подумати і з'єднати лініями пов'язані між собою предмети.

6. Дидактична вправа «Якого предмета не вистачає?» (розвиток вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути таблицю, сказати, чого не вистачає у рядках? Домалювати.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 25

Мета: розвивати наочно – образне мислення, зорове сприйняття, увагу; сприяти розвитку образної пам'яті; удосконалювати вміння орієнтуватися у просторі, знаходити суттєвий зв'язок між предметами, узагальнювати предмети, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: лялька Маринка, картки для фізкультхвилинки, до вправ «Знайди мене», «Пара – до пари», «Зайвий предмет», бланк до вправи «Запам'ятай та намалюй».

Хід заняття

1. Привітання.

У гості завітала сумна лялька Маринка. Психолог пропонує дітям розповісти для Маринки віршик.

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюк говорив повними реченнями.

3. Дидактична вправа «Запам'ятай та намалюй» (Розвиток образної пам'яті)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок і запам'ятати пари. Закрити малюнок і згадати пару для кожного предмета. Разом із дорослими домалювати пару.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 26

Мета: розвивати мислення, просторове уявлення та просторову орієнтацію, пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчити знаходити

закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння групувати предмети за функціональною ознакою, формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: королева гри – лялька, картки для фізкультхвилинки, вправи «Цікаві фігурки», бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Згрупуй предмети», «Якого предмета не вистачає», кольорові олівці, м'яч.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Не пропусти рослину» (розвиток здатності до переключення уваги)

Психолог повідомляє дітям, що Королева Знань знову запрошує їх у гості. А потрапити туди допоможуть м'яч і гра «Не пропусти рослину».

Гравці уважно слухають слова, які вимовляє ведучий. Щойно серед слів зустрінеться назва рослини, діти повинні вставати і відразу ж сідати. Слова, наприклад, такі: дорога, береза, літак, пшениця, троянда, змія, дуб, лялька, гриб, шипшина, ромашка, дім, машина, глечик і т.д.

Гра повторюється двічі. Діти, які помилилися вдруге, вибувають з гри, аж поки не залишиться хтось один (чемпіон).

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Цікаві фігурки» (розвиток просторових уявлень та просторового орієнтування)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок із зображенням отворів та фігурок різного кольору та форми і спробувати закрити отвори цими фігурками так, щоб вони підходили за формою та кольором.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють

5. Дидактична вправа «Згрупуй предмети» (розвиток групувати предмети за функціональною ознакою.)

Дітям пропонується розглянути малюнки, подумати і з'єднати лініями пов'язані між собою предмети.

6. Дидактична вправа «Якого предмета не вистачає?» (розвиток вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути таблицю, сказати, чого не вистачає у рядках? Домалювати .

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 27

Мета: розвивати наочно – образне мислення, зорове сприйняття, увагу; сприяти розвитку вмінь аналізувати об'єкти сприйняття; удосконалювати вміння орієнтуватися у просторі, знаходити суттєвий зв'язок між предметами, узагальнювати предмети, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: малюнок для гри «Відгадайте гостя», аркуш паперу з «віконечком», картки для фізкультхвилинки, до вправ «Пара до пари», «Залатай ковдру», «Зайвий предмет», «Знайди мене».

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Відгадайте гостя» (розвиток зорової пам'яті, основних операцій мислення, уміння зосереджуватись)

Психолог пропонує дітям за допомогою аркуша паперу з отвором круглої форми (або іншої форми) поглянути на гостя та дізнатися, хто ж до них завітав. Психолог прикриває малюнок цим аркушем і вислуховує різні припущення.

Наприкінці гри малюнок відкривається, і діти впізнають гостя (наприклад, Дюймовочка). Психолог відзначає дитину, яка розповіла найдокладніше.

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюнок говорив повними реченнями.

3. Ігрова вправа «Залатай ковдру» (розвиток вмінь аналізувати об'єкти сприйняття)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, та підібрати латочку до кожного килимка, не порушуючи візерунок.

4. Фізкультхвилинка «Дерева, кущі, трава» (за допомогою карток із малюнками розвиток рухової пам'яті, уваги)

Психолог показує картку з: намальованими деревами — діти піднімають руки вгору та виконують коливальні рухи; намальованими кущами — діти напівприсідають; намальованою травою — діти присідають, голівку нахиляють.

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, вміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 28

Мета: розвивати мислення, просторове уявлення та просторову орієнтацію, пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчити знаходити закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння групувати предмети за функціональною ознакою, формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: лялька Чомучка, бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Згрупуй предмети», «Якого предмета не вистачає», картки з геометричними фігурами для рухливої гри, картка до вправи «Цікаві фігурки».

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Дайте відповідь». (Чомучка)

У гості до дітей завітав Чомучка.

Ведучий пропонує дітям давати відповіді на поставленні запитання.

Хто? Що? Чия? Кого? Як часто? Як довго? Де? Звідки? Куди? Чому? Чого? Котрий? Скільки? Що робить? Для чого? Який? Навіщо? Чим? За допомогою чого? Як? (На кожне запитання діти повинні дати якомога більше відповідей.)

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Цікаві фігурки» (розвиток просторових уявлень та просторового орієнтування)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок із зображенням отворів та фігурок різного кольору та форми і спробувати закрити отвори цими фігурками так, щоб вони підходили за формою та кольором.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Ведучий показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Згрупуй предмети» (розвиток групувати предмети за функціональною ознакою.)

Дітям пропонується розглянути малюнки, подумати і з'єднати лініями пов'язані між собою предмети.

6. Дидактична вправа «Якого предмета не вистачає?» (розвиток вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути таблицю, сказати, чого не вистачає у рядках? Домалювати. Як одним словом назвати зображені предмети? (Фрукти.)

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 29

Мета: розвивати наочно – образне мислення, зорове сприйняття, увагу; сприяти розвитку вмінь аналізувати об'єкти сприйняття; удосконалювати вміння орієнтуватися у просторі, знаходити суттєвий зв'язок між предметами, узагальнювати предмети, вміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: м'яка іграшка – Заєць, картки з геометричними фігурами для рухливої гри, картки до вправ «Знайди мене», «Залатай ковдру», «Знайди відмінності», «Зайвий предмет».

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Асоціації».

Ведучий пропонує дітям відгадати слово-секрет, яке вона задумала. Щоб дітям було легше його відгадати, ведучий пропонує підказку про заданий об'єкт чи явище. Вже з першої підказки діти намагаються відгадати слово-секрет, висловлюючи різні припущення.

Наприклад:

- 1) жива істота;
- 2) дика тварина;
- 3) має гострі зубки;
- 4) має маленький хвостик;
- 5) узимку білий, улітку сірий. (*Заєць*)

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюк говорив повними реченнями.

3. Ігрова вправа «Залатай ковдру» (розвиток вмінь аналізувати об'єкти сприйняття)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок, та підібрати латочку до кожного килимка, не порушуючи візерунок.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Психолог показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Знайди відмінності» (розвиток вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів)

Дітям пропонується уважно розглянути два малюнки і знайти п'ять відмінностей.

6. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 30

Мета: розвивати мислення, образну пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; удосконалювати вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами, вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: картки з геометричними фігурами для рухливої гри, бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Запам'ятай та намалюй», «Якого предмета не вистачає», картка до вправи «Пара – до пари», кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Гра «Ми складаємо сумку» (розвиток механічної пам'яті)

Психолог пропонує дітям уявити, що зараз літо: пригріває сонечко, радісно щебечуть пташки; настрої у нас веселий, тому що ми всі разом збираємось відпочивати біля річки та складаємо речі до великої сумки.

Психолог починає розповідь: «Я поклала в нашу велику сумку гребінець», а гравці по черзі мають повторити вже сказане, додавши свій предмет, наприклад: «А я покладу в сумку гребінець та рушник».

Гра триває доти, доки ряд стає таким довгим, що його не можна відтворити.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Запам'ятай та намалюй» (розвиток образної пам'яті)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнок і запам'ятати пари. Закрити малюнок і згадати пару для кожного предмета. Разом із дорослими домалювати пари.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

□ - руки в сторони;

○ - руки вгору;

▲ - руки вниз.

Ведучий показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

6. Дидактична вправа «Якого предмета не вистачає?» (розвиток вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути таблицю, сказати, чого не вистачає у рядках? Домалювати. Як одним словом назвати зображені предмети? (Овочі.)

7. Рефлексія заняття:

❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?

❖ Що було важким?

Заняття 31

Мета: розвивати наочно – образне мислення, зорове сприйняття, увагу; сприяти розвитку вмінь аналізувати об'єкти сприйняття; удосконалювати вміння орієнтуватися у просторі, знаходити суттєвий зв'язок між предметами, узагальнювати предмети за спільною суттєвою ознакою, вміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: іграшка Невалашка, картки з геометричними фігурами для рухливої гри, картки до вправ «Знайди мене», «Залатай ковдру», «Знайди спільне», «Зайвий предмет».

Хід заняття

1. Привітання Гра «Асоціації».

Ведучий показує «Чарівну скриньку», в якій знаходяться предмети, і пропонує дітям їх відгадати.

Для того щоб дітям було легше це зробити, ведучий пропонує послухати першу підказку про заданий об'єкт. Вже з першої підказки діти намагаються відгадати предмет-секрет, висловлюючи різні припущення:

- 1) це іграшка;
- 2) складається з двох круглих частин;
- 3) ніколи не лежить, а завжди стоїть. (*Неваляшка*)
(Ведучий дістає відгадку.)

2. Ігрова вправа «Знайди мене» (розвиток зорового сприйняття та уваги)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, знайти і показати на великому малюнку предмети, зображені внизу сторінки в рамках. Показуючи предмет, дитина повинна сказати де він знаходиться, вживаючи слова «під», «над», «за», «перед», «у», «на», «між», «біля». Стежте за тим, щоб малюк говорив повними реченнями.

3. Ігрова вправа «Залатай ковдру» (розвиток вмінь аналізувати об'єкти сприйняття)

Дитині пропонується уважно розглянути малюнок, та підібрати латочку до кожного килимка, не порушуючи візерунок.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Ведучий показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Знайди спільне» (розвивати вміння узагальнювати предмети за спільною суттєвою ознакою)

Дітям пропонується уважно розглянути малюнки, подумати і сказати, що спільного у предметів кожної групи.

6. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізняти суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Заняття 32

Мета: розвивати наочно – образне мислення, зорове сприйняття, увагу; сприяти розвитку вмінь аналізувати об'єкти сприйняття; удосконалювати вміння орієнтуватися у просторі, знаходити суттєвий зв'язок між предметами, закономірність розміщення об'єктів, узагальнювати предмети, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих; формувати пізнавальну активність.

Дидактичний матеріал: бланки до вправ «Обведи та розфарбуй», «Якого предмета не вистачає», картки з геометричними фігурами для рухливої гри, картки до вправ «Зайвий предмет», «Пара – до пари», кольорові олівці.

Хід заняття

1. Привітання. Ігрова вправа «Що мені потрібно у школі»

Проводиться бесіда про те, що через деякий час діти стануть першокласниками і будуть навчатися у школі. Потім ведучий пропонує гру. Називає різні предмети. Якщо діти вважають, що названа річ необхідна у школі, вони плескають у долоні. Вибір слід обґрунтувати.

2. Вправа «Обведи та розфарбуй» (розвиток дрібної моторики рук)

Дітям пропонується навести зображення по крапочках і розфарбувати. Під час розфарбування потрібно намагатися рухати пальчиками і кистю руки, а не всією рукою разом з плечем.

3. Дидактична вправа «Пара – до пари» (розвиток вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами)

Дітям пропонується розглянути серію малюнків і сказати, що забув намалювати художник? Потрібні предмети необхідно вибрати з нижнього прямокутника.

4. Рухлива гра (розвиток рухової пам'яті, уваги)

Ведучий знайомить дітей із новою грою. Картки з намальованими геометричними фігурами означають виконання певного руху, а саме:

- - руки в сторони;
- - руки вгору;
- ▲ - руки вниз.

Психолог показує дітям картки, а діти виконують відповідні рухи (можливо, під спокійну музику).

5. Дидактична вправа «Якого предмета не вистачає?» (розвиток вміння знаходити закономірність розміщення об'єктів)

Дітям пропонується уважно розглянути таблицю, сказати, чого не вистачає у рядках? Домалювати. Як одним словом назвати зображені предмети? (Комахи.)

6. Дидактична вправа «Зайвий предмет» (розвиток наочно – образного мислення, процесів узагальнення, уміння відрізнити суттєві ознаки від несуттєвих)

Дітям пропонується розглянути картки, які побудовані за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття, знайти зайвий предмет та обґрунтувати свій вибір.

7. Рефлексія заняття:

- ❖ Що сподобалось сьогодні на занятті?
- ❖ Що було важким?

Етап оцінки ефективності корекційного впливу

Заняття 33

Мета: контроль ефективності корекційного впливу.

Дидактичний матеріал: комплекс стимульного матеріалу до методик «Склади картинку», «Знайди і викресли», «Чого не вистачає?», «Вільна класифікація» «Четвертий зайвий», олівець.

Хід заняття

Проведення психодіагностичних методик на визначення рівня розвитку цілісного сприйняття, конструктивності мислення та просторової орієнтації, узагальнень, логічної обґрунтованості, елементів логічного мислення, продуктивності та стійкості уваги, логічного мислення.

1. Методика «Склади картинку».
2. Методика «Четвертий зайвий».
3. Методика «Знайди і викресли».
4. Тест «Чого не вистачає?».
5. Методика «Вільна класифікація».